

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Diplomová práce

Příčiny a důsledky světové ekonomické krize v roce 2008

Martin Hlaváč

© 2020 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Martin Hlaváč

Hospodářská politika a správa
Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Příčiny a důsledky světové ekonomické krize v roce 2008

Název anglicky

Causes and consequences of the global economic crisis in 2008

Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat příčiny a důsledky světové ekonomické krize roku 2008. Důležitým cílem je popsat a ilustrovat dopady finanční a ekonomické krize na malé ekonomice typu Řecka, dále zhodnotit hospodářských a sociálních důsledků záchranných opatření v řeckém regionu. Dalším důležitým cílem práce je pak analýza a srovnání vládních opatření Řecké republiky a zhruba stejně velkých ekonomik států skupiny PIIGS. V rámci této části práce budou zmíněny i dopady světové ekonomické krize na Českou republiku a její vyrovnání se s ní v komparaci s výše vybranými ekonomikami.

Metodika

Teoretická část bude zpracována na základě prostudované odborné literatury a případně relevantních internetových zdrojů. V této části budou použity metody deskriptivní, historická a metoda časových řad.

Praktická část bude zaměřena na hospodářské a sociální dopady krize v Řecku a na záchranná opatření, na která bude nahlíženo ze širšího kontextu prostřednictvím komparace vybraných států skupiny PIIGS a ČR. V této části bude využita metoda analýzy a komparace.

Hlavními zdroji diplomové práce budou vedle odborné literatury a důležitých studií také dokumenty vybraných institucí. Některé relevantní informace budou použity z oficiálních stránek veřejných poradků.

Doporučený rozsah práce

60 -- 80

Klíčová slova

krize, ekonomická krize, finanční krize, hypoteční úvěry, likvidita, recese, globalizace, regulace, dluh, zajištěné dluhové obligace, realitní dluhová bublina, bankovní instituce

Doporučené zdroje informací

DVOŘÁK, Pavel: Finanční krize jako globální problém a možnost jejího vzniku v ČR. Praha:

Národní hospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004. ISBN 80-86729-90-5.

FOSTER, J.B. – MAGDOFF, E. Velká finanční krize: příčiny a následky. Všeň: Grimmus, 2009. ISBN

978-80-902831-3-4.

KRUGMAN, Paul R. Návrat ekonomické krize. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. 368 s. Moderní dějiny. ISBN

978-80-7021-984-3.

KUNEŠOVÁ, Hana et al. Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy. 3., přeprac. a dopl. vyd. V Praze: C.H.

Beck, 2014. xx, 386 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-502-2.

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona a TSVOS, Konstantinos. Řecká tragédie. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017.

294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9.

WILSON, Thomas E.: Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují. Praha: Dokořán, s.r.o.,

2010. ISBN 978-80-7363-272-1.

Předběžný termín obhajoby

2020/21 ZS – PEF (únor 2021)

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Lucie Severová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomických teorií

Elektronicky schváleno dne 11. 6. 2019

doc. PhDr. Ing. Lucie Severová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 14. 10. 2019

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Řečník

V Praze dne 20. 11. 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Příčiny a důsledky ekonomické krize v roce 2008" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Neratovicích dne 30. 11. 2020 _____

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval paní doc. PhDr. Ing. Lucii Severové, Ph.D., že byla ochotná se ujmout odborného vedení mé diplomové práce. Bez jejích mnoha návrhů a připomínek by nemohla vzniknout v této podobě. Dále bych chtěl poděkovat své rodině za trpělivost, podporu a pomoc při psaní mé diplomové práce.

Příčiny a důsledky ekonomické krize v roce 2008

Abstrakt

Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat příčiny a důsledky světové ekonomické krize z roku 2008. První část se zabývá příčinami vzniku krize v USA a jejím rozšířením do celého světa. V další části se snaží popsat a ilustrovat dopady této krize na malé ekonomice typu Řecka. Na základě historických souvislostí se snaží analyzovat specifické příčiny ekonomické krize v této zemi. Hodnotí hospodářské a sociální důsledky protikrizových vládních opatření s dopadem na celou EU. V poslední části se snaží porovnat řecká protikrizová opatření se zhruba stejně velkými ekonomikami států skupiny PIIGS. Pro tuto diplomovou práci byly vybrány ekonomiky Irsko a Island. V každé vybrané zemi byl průběh krize, dopady a protikrizová opatření specifická. To se projevilo potom v budoucnu na rychlosti vyrovnání se s důsledky ekonomické krize. Vedle vybraných zemí ze skupiny PIIGS byla do srovnání vládních protikrizových opatření vybrána Česká republika. V této zemi byly hospodářsko - sociální dopady ekonomické krize ve srovnání s vybranými státy skupiny PIIGS menší a protikrizová opatření měla trochu jiný charakter.

Klíčová slova: krize, finanční krize, hypoteční úvěry, likvidita, recese, globalizace, regulace, dluh, zajištěné dluhové obligace, realitní dluhová bublina, bankovní instituce

Causes and Consequences of the global economic crisis in 2008

Abstract

The main goal of the diploma thesis is to analyze the causes and consequences of the global economic crisis of 2008. The first part deals with the causes of the crisis in the United States and its spread throughout the world. The next part tries to describe and illustrate the effects of this crisis on small economies such as Greece. Based on the historical context, it tries to analyze the specific causes of the economic crisis in this country. It assesses the economic and social consequences of anti-crisis government measures with an EU-wide impact. In the last part, it tries to compare the Greek anti-crisis measures with roughly the same economies of the PIIGS group. The economies of Ireland and Iceland were chosen for this diploma thesis. In each selected country, the course of the crisis, impacts and anti-crisis measures were specific. This was then reflected in the future in the speed of coping with the consequences of the economic crisis. In addition to selected countries from the PIIGS group, the Czech Republic was selected for comparison of government anti-crisis measures. In this country, the economic and social impacts of the economic crisis were smaller than in selected PIIGS countries and the anti - crisis measures were slightly different.

Keywords: economic crisis, financial crisis, mortgage loans, liquidity, recession, globalization, regulation, debt, secured debt bonds, real estate debt bubble, banking institution,

Obsah

1 Úvod.....	11
2 Cíl práce a metodika	14
2.1 Cíl práce	14
2.2 Metodika	14
3 Všeobecné aspekty ekonomické krize – teoretická východiska	15
3.1 Vymezení pojmu ekonomická krize.....	15
3.2 Příčiny ekonomické krize roku 2008	19
3.3 Vznik ekonomické krize v USA	23
3.4 Průběh a důsledky americké ekonomické krize	35
4 Soumrak „řeckých bohů“ – analytická část	46
4.1 Jak se stát členem klubu PIIGS	47
4.2 Řecko jako obětní beránek ekonomické krize v EU?	52
4.2.1 Fenomén cizího faktoru	53
4.2.2 Byrokracie a veřejná správa.....	61
4.2.3 Vstup do EHS v roce 1981 a přijetí eura	66
4.3 Řecko na dně	73
5 Protikrizová opatření ve vybraných státech Evropy	79
5.1 Keltský tygr.....	79
5.1.1 Stručný nástin vzestupu keltského tygra.....	79
5.1.2 Jak si chtěli ochočit keltského tygra	81
5.2 Potomci Vikingů	87
5.2.1 Stručný nástin vzestupu islandských Vikingů na počátku 21. století.....	87
5.2.2 Heroický boj islandských Vikingů s ekonomickou krizí.....	90
5.3 Česko – bezpečný přístav v nejisté době.....	97
6 Výsledky a diskuze	103
7 Závěr.....	106
8 Seznam použitých zdrojů	109
Přílohy.....	124

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj HDP v USA a jeho komponent (reálně v y/y%)	125
Graf 2: Vývoj vybraných ekonomických charakteristik v USA (y/y v %).....	125
Graf 3: Příjmy (zeleně) a výdaje (červeně) řeckého státního rozpočtu a výše deficitů (v miliardách eur).....	126
Graf 4: Vývoj cen nemovitostí v Irsku a USA v (tis. eur).....	126
Graf 5: Reálná změna cen bytových nemovitostí v EU v letech 2008 - 2012 v (%).....	127
Graf 6: Růst HDP ve vybraných zemí (v %)	127
Graf 7: Veřejný dluh ve vybraných zemí (v % k HDP).....	128
Graf 8: Míra nezaměstnanosti ve vybraných zemí (v %)	128
Graf 9: Poměr zadlužení vůči HDP (v %) v roce 2018	129

Seznam zkratek

AEG - General Electricity Company
AIB – Allied Irish Bank
AIG – American Internationa Group
Anglo – Anglo Irish Bank
ARRA – American Recovery and Reinvestment Act
BoI – Bank of Ireland
CDO – Collateralized Debt Obligations
CDS – Credit Default Swap
CMO – Collateralized Debt Obligation
CRA – Community Reinvestment Act
ČNB – Česká národní banka
ECB – Evropská centrální banka
EFTA – Evropské sdružení volného obchodu
EHS – Evropské hospodářské společenství
EU – Evropská unie
FED – Federální rezervní systém
GSE – Government Sponsored Enterprises
HDP – Hrubý domácí produkt
IDA - Industrial Development Authority
MMF – Mezinárodní měnový fond
NAMA – Nation ASSET Management Agence – Národní agentura pro správu aktiv
NATO – Severoatlantická aliance
NERV – Národní ekonomická rada vlády ČR
PASOK – Panhelénské socialistické hnutí
PIIGS – akronym používaný pro ekonomiky Portugalska, Irska, Itálie, Řecka a Španělska
SYRIZA – Koalice radikální levice
TARP – Troughled Asset Relief Program
USD – americký dolar

1 Úvod

Je to už více jak 10 let, co světovou ekonomiku zasáhla ekonomická krize. Přitom začátek 21. století byl naplněn velkým očekáváním v mnoha oblastech lidské činnosti. Nejinak tomu bylo i u ekonomie, o níž někteří tvrdili, že je společně s matematikou královnou věd. Mnozí ekonomičtí experti věřili, že jim matematické modely spolu s ekonomickými poznatky z oblasti makroekonomie pomohou hospodářský cyklus „zkrotit“. Nebyli však tak naivní, že by si mysleli, že zastaví úplně proces střídání období konjunktury a recese. Nicméně nabyli přesvědčení, že hospodářský cyklus je „zkrocen“ do té míry, že se nyní můžeme zaměřit na uhlazování výkyvů hospodářského růstu. Doufali, že moderní makroekonomická politika vyspělých států má dostatek nástrojů, aby zamezila nebo minimalizovala hospodářské problémy spojené s ekonomickými propady. Nyní podle nich uzrál čas zaměřit se především na dlouhodobý hospodářský růst.¹

Začátek 21. století jim dával v podstatě za pravdu. Globální ekonomika stále rostla a občasně obláčky nedokázaly u většiny ekonomických expertů vyvolat vážnější znepokojení. Ben Bernake, bývalý předseda rady guvernérů Federálního rezervního systému v USA, ve svém projevu před krizí sebevědomě prohlásil: „... *moderní makroekonomická politika problém hospodářského cyklu vyřešila – či přesněji řečeno, omezila jej do té míry, že se stal spíše podružností než otázkou prvořadého významu.*“² Když však svět zasáhla ekonomická krize, ukázalo se, jak se mýlil. Nebyl však sám. Mnohým předním ekonomickým odborníkům, kteří byli tehdy v čele významných finančních institucí, se také jejich prognózy a vize zhroutily jak příslovečný domeček z karet. Ukázalo se, že je třeba stále brát hospodářské cykly jako součást ekonomického života. Období konjunktury se střídají stále s obdobím recese znovu v nekonečném cyklu, stejně jako den a noc.

Možná kdyby četli práci předního amerického odborníka na historii státních bankrotů Kennetha Rogoffa s příznačným názvem „Tentokrát je to jinak“ nedopustili by se tak fatálních chyb. V ní autor spolu s Carmen Reinhartovou shromáždil obrovské množství dat o dějinách národních finančních kolapsů za posledních osm století. Ve své práci mimo jiné ukázali, že z dlouhodobého hlediska přicházely finanční problémy státu stejně pravidelně jako roční období a dospěli k závěru: „...*nejčastější rada v době boomu těsně před finanční krizí – rada,*

¹Bliže KRUGMAN, Paul R. *Návrat ekonomické krize*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7021-984-3, s 15.

²Tamtéž

kteřá nakonec vyjde nejdráž – pramení z názoru, že „tentokrát je to jinak.“³ Bohužel přední představitelé států se často řídí touto radou, která říká mimo jiné i to, že „... stará pravidla stanovování cen a odhadu jejich vývoje již neplatí. Finanční profesionálové a přespřiliš často také vládní představitelé nám vysvětlují, že nyní děláme věci lépe než dříve, jsme chytřejší a poučili jsme se z minulých chyb. Pokaždé tedy společnost přesvědčuje sama sebe, že současný boom, na rozdíl od boomů, které předcházely katastrofickým kolapsům minulosti, je vystavěna na pevných základech, strukturálních reformách, technických inovacích a dobré strategii.“⁴

S nástupem ekonomické krize se ocitla většina mainstreamových ekonomů pod palbou kritiky širší veřejnosti. Bylo jim především vyčítáno, že nedokázali finanční katastrofě včas zabránit natož ji předpovědět. Andrew Haldane z Bank of England v jednom svém článku konstatuje, že se většina ekonomů patrně nakazila záhadným virem, který způsobuje ztrátu zraku a paměti. Jeho jméno má zkratku DSGE (česky dynamický náhodný obecný model rovnováhy). Jeho podstatou je podle něho to, že se „... ekonomové přestali zajímat o realitu a byli stále více fascinováni matematickými formullemi. To je podobné tomu, když jedináček zůstane doma ve virtuálním světě na počítači, než aby šel mezi lidi na diskotéku. (...) Ekonomové ve svých modelech více méně zanedbali to, co se děje v bankách, na finančním trhu a s penězi. V důsledku toho následovala největší exploze zadlužení v historii lidstva,“ vysvětluje Haldane.⁵

Když však došlo ke kolapsu ekonomik daných států a k ohrožení světového hospodářství, byli jsme svědky „zběsilých“ často nahodilých vládních opatření. Jejich hlavním cílem bylo vrátit hospodářství do předkrizového stavu. Většinou se však jedná o boj s větrnými mlýny, který je od počátku odsouzen k nezdaru. „Vždy, když přejde kolaps, začnou ti, kdo zůstali vězet (...) v pozemcích a akciích, mocně bít na poplach a roztáčet kola politické agitace. Jejich oblíbenou taktikou je nafukovat měnu, dokud se ceny znovu nezvednou. V té chvíli své pozice bez větších ztrát prodají... Žádný postup či plán, který kdy vymysleli a uplatnili v praxi, ještě nikdy nedokázal vrátit klesající ekonomiku na dřívější vzestupný kurz“, konstatuje William Graham Sumner z Yaleovy univerzity⁶ Právě různorodost vládních

³ REINHART, Carmen M. a ROGOFF, Kenneth S. *Tentokrát je to jinak: osm století finanční pošetilosti*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Argo, Zip; sv. 39. ISBN 978-80-7363-537-4, s. 15.

⁴ Tamtéž.

⁵ CERVENKA, Andreas. *Peníze: jakou mají cenu?: --a čemu věřit v současném světě?*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2014. ISBN 978-80-7252-504-1, s. 45 – 46.

⁶ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 83.

opatření při řešení ekonomické krize v roce 2008 inspirovala autora ke zvolení tématu diplomové práce: „Příčiny a důsledky ekonomické krize v roce 2008“

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat příčiny a důsledky světové ekonomické krize roku 2008. Dílčím cílem je popsat a ilustrovat dopady finanční a ekonomické krize na malé ekonomice typu Řecka, dále zhodnocení hospodářských a sociálních důsledků záchranných opatření v řeckém regionu. Dalším dílčím cílem práce je pak analýza a srovnání vládních opatření Řecké republiky a zhruba stejně velkých ekonomik států skupiny PIIGS. V rámci této části práce budou zmíněny i dopady světové ekonomické krize na Českou republiku a její vyrovnání se s ní v komparaci s vybranými ekonomikami.

2.2 Metodika

Teoretická část bude zpracována na základě prostudované odborné literatury a případně relevantních internetových zdrojů. V této části budou použity metody deskriptivní, historická a metoda časových řad. Kapitoly zabývající se teoretickou částí by tak měly poskytnout přehledný nástin událostí, které měly zásadní vliv na vznik, průběh a dopady ekonomické krize v USA a jejich vliv na vybrané státy, kterými se bude zabývat analytická část této práce.

Analytická část bude zaměřena na příčiny, průběh a hospodářské a sociální dopady ekonomické krize v Řecku. Na ni bude nahlíženo ze širšího kontextu. Budou zmíněny různé cizí vlivy, které se nějakým způsobem podepsaly na krizi v řeckém státě. Dále se bude tato část zabývat zahraniční pomocí a protikrizovými opatřeními řeckého státu. Ta budou prostřednictvím komparace srovnána s obdobnými protikrizovými opatřeními u vybraných států skupiny PIIGS a ČR. U těchto států budou jen stručně nastíněny příčiny a průběh krize. Více prostoru zde bude věnováno protikrizovým opatřením jednotlivých států, které budou srovnávána právě s těmi řeckými. V této části bude využita metoda analýzy a komparace.

Hlavními zdroji diplomové práce budou vedle odborné literatury a dílčích studií také dokumenty vybraných institucí. Některé relevantní informace budou použity z oficiálních stránek veřejných periodik.

3 Všeobecné aspekty ekonomické krize – teoretická východiska

3.1 Vymezení pojmu ekonomická krize

S pojmem ekonomické krize se dnes v době internetu a sociálních sítí můžeme setkat poměrně pravidelně. Používají ho nejrůznější uživatelé v různých souvislostech. Velmi často se v tomto virtuálním prostoru můžeme dočíst, že nám v nejbližší době hrozí další krize, pokud vládní představitelé nezmění svou politiku. Když se podíváme do historie krizí, tak tam vždy objevíme někoho, komu předpověď do jisté míry vyšla. „...z praktického hlediska je to bezcenné. Pokud budete každé ráno předpovídat husté sněžení, někdy nutně budete mít pravdu. Ale oblékat podle takových předpovědí děti celý rok do školy bych vážně nechtěl,“ vysvětluje ve svém článku viceguvernér České národní banky Mojmir Hampl.⁷

Problémem je, že mnoho komentátorů píše o ekonomické recesi nebo krizi. Oba pojmy používá většina z nich nahodile, jako by se jednalo o synonyma. Přitom mezi recesí a krizí je zásadní rozdíl. V ekonomii se recesí obvykle myslí „... pokles ekonomiky během dvou čtvrtletí za sebou. Statisticky se vyskytují jednou za sedm let, ale nepravidelně. Přicházejí nepředvídatelně a zpravidla nemívají konkrétního viníka. Jsou výsledkem složitých procesů, které nelze vypočítat podobně jako přesnou předpověď počasí na příští měsíc. Recese nemívají tragické následky.“⁸ Podle ekonoma Pavla Kohouta se jedná „... o normální stav fungování ekonomiky ve většině zemí Evropské unie.“⁹

Pojem krize znamená v ekonomii něco jiného. Někdy se můžeme také setkat s označením deprese, což se např. používá pro Velkou depresi 30. let minulého století. V obou případech se jedná o jednu z fází hospodářského cyklu. „Mluví-li se o krizi (...) míní se tím, že tato organizace výroby selhává, nedovede udržovati nerušen chod výroby a rovnováhu mezi výrobou a spotřebou,“ vysvětloval čtenářům Lidových novin už v minulém století přední český ekonom Karel Engliš.¹⁰ Marxističtí ekonomové zase viděli v krizi cyklus, který se „... vyznačuje pronikavým zostřením všech rozporů kapitalistického hospodářství. Charakteristickým rysem kapitalistických hospodářských krizí je relativní nadvýroba zboží. (...) Krize tedy

⁷ HAMPL, Mojmir. *Zítřejší bude hustě sněžit: Viceguvernér ČNB Mojmir Hampl o blížící se krizi*[online]. 9.10.2017 [cit. 24.7.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/82375/zitra-bude-huste-snezit-viceguverner-cnb-mojmir-hampl-o-blizici-se-krizi.html>

⁸ KOHOUT, Pavel (2011). *Dramata a frašky ekonomie: Kohout se ptá Kohouta*. 1. vyd. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011. 156.

⁹ KOHOUT, Pavel. *Ďáblův slovník ekonomie a financí*. V Praze: Internet Art, s.r.o., 2014. 233 stran. ISBN 978-80-88062-00-4, s. 153.

¹⁰ ENGLIŠ, Karel. *Krise a ceny: (články z Lidových novin z r. 1930 I.-III. a 1931 IV.)*. Praha: Fr. Borový, 1931, s. 44.

postihuje všechny sféry kapitalistického hospodářství – výrobu, obchod, úvěrovou soustavu i peněžní oběh. Mnohé průmyslové, obchodní i bankovní podniky ohlašuj úpadek. Hlavní tíhu krize však nesou pracující (růst nezaměstnanosti a pokles reálných mezd) a drobní podnikatelé“.¹¹ Novější práce se snaží o vyváženější charakteristiku tržního hospodářství zasaženého krizí, která se vyznačuje „... zejména značným ekonomickým poklesem a rostoucí nezaměstnaností. Po 2. světové válce se termín krize používal pro označení velkých hospodářských propadů...“ píše autoři v „Lexikonu našich hospodářských dějin“.¹²

Existují také různé druhy krizí. Každý autor zabývající se krizemi si většinou vytvoří vlastní typologii. Například ekonom Pavel Kohout používá ve své práci dělení krizí podle toho, kterou část národního hospodářství postihne. Rozlišuje krize bankovní, měnové rozpočtové, finanční a hospodářské.¹³ Asi nejkompexnější typologii představil autorský kolektiv ve své krize „Tentokrát to bude jinak“. V ní rozděluje krize na základě kvantitativní a historické analýzy do dvou velkých skupin: na krize definované kvantitativními prahy a na krize definované událostmi. Do první skupiny zařazují autoři práce krize spojené s inflací, měnovými krachy, se znehodnocením měny nebo případně prasknutí cenových bublin. Do druhé skupiny zařazují především bankovní krize a defaulty na zahraniční a domácí dluh. Autoři této typologie krizí jsou si vědomi, že jimi vymezené hranice u jednotlivých typů krizí jsou pouze teoretické. V praxi nebývají příliš viditelné, protože různé typy krizí mají sklon dostávat současně.¹⁴

Problematické je vymezení pojmu ekonomické krize. Pro krizi roku 2008 se většinou častěji setkáváme s označením finanční krize. Je pozoruhodné, že i tento pojem si každý interpretuje obsahově různě. Ve starších pracích nalezneme vysvětlení, že se jedná „... o krizi státních financí za kapitalismu. Stát se dostal do situace, kdy není schopen hradit své závazky úvěrem. Finanční krize může být rovněž průvodním jevem krize peněžní, resp. úvěrové.“¹⁵ Ve výše uvedeném vymezení je finanční krize spojována s finančními problémy v hospodaření daného státu.

¹¹ JELÍNEK, Jaroslav, ed. *Ekonomická encyklopedie*. 2., přeprac. vyd. Praha: Svoboda, 1984. 1 sv. Členská knihovna / Nakl. Svoboda, s. 482.

¹² GERŠLOVÁ, Jana a SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-178-7, s. 178.

¹³ KOHOUT, Pavel. *Ďáblův slovník ekonomie a financí*. V Praze: Internet Art, s.r.o., 2014. 233 stran. ISBN 978-80-88062-00-4, s. 94.

¹⁴ Blíže REINHART, Carmen M. a ROGOFF, Kenneth S. *Tentokrát je to jinak: osm století finanční pošetilosti*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Argo, Zip; sv. 39. ISBN 978-80-7363-537-4, s. 25 – 37.

¹⁵ *Finanční slovník*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1973. 612 s. Edice ekon. slovníků, s. 250.

V novějších pracích je na ni nahlíženo globálněji. Ty ji považují za negativní důsledek mezinárodního kapitálu. „Po pádu bretton – woodského měnového systému se ve světovém hospodářství zvyšovala frekvence i síla finančních krizí, které se v 90. letech objevovaly zhruba ve dvouletých intervalech, měly stále nákladnější charakter a týkaly se stále širšího okruhu zemí.(...) Příčinou je rostoucí globalizace světového hospodářství, doprovázená liberalizací kapitálových toků, která nabízí investorům na mezinárodních kapitálových trzích široké investiční možnosti, zároveň je však spjata s určitými riziky. Hlavním z nich je finanční nestabilita,“ vysvětluje autorský kolektiv ve své práci o světové ekonomice.¹⁶ Na výše uvedené vymezení finanční krize je nahlíženo spíše optikou mezinárodního obchodu. Moc nám toho neříká o jejích projevech v hospodářství daného státu. Nelze také úplně souhlasit s dvouletými opakujícími se intervaly finančních krizí. Je pravda, že krize se opakují, ale jejich příchod nelze spolehlivě předvídat.

Proto je třeba výše uvedené vymezení finanční krize od autorského kolektivu doplnit ještě o to, jak se projevuje v hospodářství daného státu. Zde dochází k výraznému zhoršení „...velké většiny finančních indikátorů, projevující se nedostatečnou likviditou finančního systému, rozsáhlou insolventností finančních institucí, nárůstem volatility výnosových měř finančních instrumentů, výrazným poklesem hodnot finančních a nefinančních aktiv a podstatným snížením rozsahu alokace úspor ve finančním systému.“¹⁷ Zjednodušeně řečeno. Finanční krize se odehrává ve znamení „... rozvratu bankovníctví, finančních trhů, propad burz, zamrznutí úvěrování v ekonomice,“ píše manželské duo ekonomů Pikora a Šichtářová ve své popularizační práci.¹⁸ Také finanční krize můžeme teoreticky dělit na měnové, bankovní, dluhové či úvěrové a systematické. Poslední z nich kombinuje předchozí typy s rozdílnou vzájemnou provázaností.¹⁹ Jak už bylo naznačeno, v praxi během procesu utváření a vzniku finanční krize, dochází ke kombinaci dílčích krizí. Potom je poměrně obtížné rozpoznat, o jaký typ finanční krize se jedná. Možná i proto s jistou nadsázkou napsal ekonom Pavel Kohout ve svém slovníku k heslu finanční krize toto: „Obecný název používaný politiky a novináři, bud’

¹⁶ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*. 2., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2006. xviii, 319 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-455-4, s. 50.

¹⁷ MUSÍLEK, Petr a kol. *Analýza příčin a důsledků české finanční krize v 90. letech*, Praha 2004, s. 12. [online]. [cit. 30.7.2019]. Dostupný na WWW: https://nb.vse.cz/kbp/text/grant_krize_1a.Pdf

¹⁸ PIKORA, Vladimír a ŠICHTAŘOVÁ, Markéta. *Všechno je jinak, aneb, Co nám neřekli o důchodech, euru a budoucnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 224 s. ISBN 978-80-247-4207-6.

¹⁹ DVORÁK, Pavel. *Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2008. xx, 343 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-075-1, s. 169 – 170.

*z důvodu neschopnosti rozpoznat jednotlivé druhy krizí anebo za účelem zmást veřejnost ohledně pravých příčin krize.*²⁰

Vymezení ekonomické krize také není jednoduché, co autor to jiný názor. Ve starší literatuře se místo slova ekonomická spíše používá hospodářská krize. Zjednodušeně řečeno se jedná o neobvykle dlouhou a hlubokou recesi, která trvá minimálně čtyři čtvrtletí po sobě. Doprovodným jevem je zpomalování ekonomiky, ekonomické problémy firem i domácností a prudkým nárůstem nezaměstnanosti. Většinou se jedná o krizi, která se „... současníkům zdá být neobvykle hluboká a dlouhá,“ konstatuje ve své práci Pavel Kohout.²¹ Inspirativně se pokusil vymezit ekonomickou krize ve své studii Larry E. Ribstein z univerzity v Illinois. Podle něho ekonomické krize provází prudký pokles ekonomické aktivity, během něhož dochází ke změně vnímání budoucího vývoje. Ribstein také pracuje s lidským rozměrem ekonomické krize, který se např. projevuje ztrátou důvěry většiny lidí v budoucího ekonomický vývoj a jejich nálada se promítne do stavu celého hospodářství daného státu. Příčinu hledá Ribstein v předcházejícím období tzv. „spekulativního šílenství“, což je situace, kdy politicko - ekonomický systém překročí rozumnou míru ekonomický rizik. Politická reprezentace daného státu příliš liberalizuje kontrolní systémy finančních institucí, kterým nic nebrání jít ještě do většího rizika než doposud s cílem maximalizovat svůj zisk. Pokud však většina lidí ztratí důvěru v celý politicko – ekonomický systém, tak dochází podle Ribsteina k ekonomické nejistotě, která může být spouštěčem ekonomické krize viz. například finanční krize v USA na začátku 21. století.²²

Nyní je nutné definovat rozdíl mezi finanční a ekonomickou krizí. Z pohledu odborné literatury je to docela problém. Často se můžeme setkat, že je autoři používají jako synonyma, což je zavádějící. Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma termíny je v rozsahu oblasti národního hospodářství, které se bezprostředně týkají. Za ekonomickou krizi považujeme tu, která zasáhla komplexně celé hospodářství daného státu. Finanční krize se týkají „jen“ finančního sektoru daného státu, což jsou především různé bankovní domy spolu s obchodníky s cennými papíry. Často s příchodem finanční krize dochází k rozpoutání ekonomické krize, která ochromí celé hospodářství daného státu. Zjednodušeně řečeno. Finanční krize zasáhne finanční sektor, z něhož se šíří do dalších odvětví národního hospodářství. Potom však hovoříme o ekonomické krizi, ale nikoliv o finanční krizi.

²⁰ KOHOUT, Pavel. *Ďáblův slovník ekonomie a financí*. V Praze: Internet Art, s.r.o., 2014. 233 stran. ISBN 978-80-88062-00-4, s. 94.

²¹ Tamtéž, s. 180.

²² RIBSTEIN, Larry E.. *Bubble laws* [online]. 2003 [cit. 30.7.2019]. Dostupný na WWW: <https://houstonlawreview.org/article/4884>

3.2 Příčiny ekonomické krize roku 2008

Hledání příčin ekonomické krize není s odstupem více jak deseti let vůbec snadné. Nabízí se sice srovnání s Velkou hospodářskou depresí v minulém století, od které uběhlo více času a mohlo by se nabyt nesprávného dojmů, že její příčiny jsou zcela jasné. Opak je však pravdou. O tom, co ji způsobilo, bylo a bude napsáno ještě mnoho knih. S velkou pravděpodobností podobný osud čeká i ekonomickou krizi 2008. Jak ironicky okomentoval stav současného bádání Thomas E. Woods ve své práci: „*Lodivodové národů nejprve špatně diagnostikovali příčinu krize, (...). Poté začali horlivě studovat příčiny a řešení Velké hospodářské krize z 30. let – a samozřejmě vůbec nic nepochopili*“.²³ Nezpochybnitelné je, že její kořeny můžeme stejně jako u Velké deprese hledat v USA, odkud se jako nákaza rozšířila do celého světa. Tato krize se neobjevila hned, ale její kořeny je nutné hledat až v minulosti.

Jak už bylo zmíněno, každý kdo se zabývá ekonomickou krizí, vidí hlavní příčiny jinde. Např. výše zmiňovaný Thomas E. Woods považuje za jednoho z hlavních viníků Federální rezervní systém (dále jen FED), který je centrálním bankovním systémem spojených států.²⁴ Podle Woodse byla velkou chybou celou tuto instituci v roce 1913 vůbec založit. Celý FED považuje za banku nebanku, jejíhož „... předsedu jmenuje prezident, těší se státním monopolním privilegiím a vůbec spočívá na principech, které jsou diametrálně odlišné od zásad tržní ekonomiky.“ Celou instituci považuje spíše za centrální plánovací komisi. Místo plánování výroby „... ocele a betonu, jako tomu bývalo v Sovětském svazu, plánuje FED výrobu

²³ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. 222 s. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 23.

²⁴ FED se skládá ze 13 federálních rezervních bank. Ty obsluhují dvanáct federálních rezervních distriktů. Všechny tyto banky jsou pod kontrolou Federálního výboru pro otevřený trh. Ten je zodpovědný za měnovou politiku USA. Blíže KOHOUT, Pavel. *Ďáblův slovník ekonomie a financí*. V Praze: Internet Art, s.r.o., 2014. 233 stran. ISBN 978-80-88062-00-4, s. 59. Nabízí se otázka, zda je FED veřejnou nebo soukromou bankou. O tom se vedou stále polemiky a celá problematika je plná mýtů a polopravd. Viz. např. AUTOR NEUVEDEN. *Pět nejrozšířenějších mýtů o Fedu* [online]. 13. 2. 2014 [cit. 1.8.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.investicniweb.cz/2014-2-13-pet-nejrozsirensich-mytu-o-fedu/> David Graeber ve své práci vysvětluje stručně fungování centrálního bankovního systému v USA takto: „*Tento systém technicky není, přes svůj název, vůbec součástí vlády, ale je to zvláštní druh veřejně soukromého křížence, konsorcium soukromých bank, jejichž předsedové jsou jmenováni americkým prezidentem se souhlasem Kongresu, ale jinak funguje bez veřejného dohledu. Všechny dolarové bankovky, které jsou v Americe v oběhu, jsou označeny „Federal Reserve Note“ – FED je vydává jako směnky vlastní a pověřuje mincovnu Spojených států, aby je skutečně vytiskla, za každou bankovku jí platí čtyři centy. (...) FED „půjčuje“ peníze vládě Spojených států tím, že prodává dlouhodobé státní obligace a pak fonetizuje státní dluh tak, že peníze které takto dluží vláda, půjčuje dalším bankám. (...) FED dá peníze do oběhu jednoduše tím, že řekne, že tam jsou. (...) Banky, které obdrží půjčku od FEDu, už nesmějí vydávat peníze, ale mohou vytvářet úvěrové peníze půjčkami na nepatrný úrok určený FEDem...*“ GRAEBER, David. *Dluh: prvních 5000 let*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2012. 416 s. ISBN 978-80-265-0044-5, s. 286.

peněz a výši úrokových sazeb. Z toho vyplývající důsledky mají hluboký a dlouhodobý dopad na celé hospodářství,“ konstatuje ve své práci Woods.²⁵

Jiní zase naznačují, že by kořeny ekonomické krize mohly být spojené se srpnem 1971, kdy Nixonova administrativa zrušila konvertibilitu dolarů držených v zahraničí se zlatem. Tím byly definitivně zrušeny zbytky zlatého standardu a byl spuštěn systém volné měny přetrvávající dodnes. Nixonova administrativa neměla moc na výběr, protože ji k tomu donutily rostoucí výdaje na válku ve Vietnamu. Jedním z důsledků tohoto kroku bylo, že centrální banky ostatních států, které do té doby mohly, dolary vyměnit za zlato s nimi nyní mohly tak akorát zakoupit americké státní obligace. Právě tehdy se „... dolar stává světovou „rezervní měnou“. Tyto dluhopisy mají být jako všechny ostatní půjčkami, které nakonec nabudou splatnosti, a dojde k jejich vyrovnání, ale jak podotkl ekonom Michael Hudson, který jako první tento jev začal pozorovat začátkem sedmdesátých let, nikdy se tak opravdu nestane: „Tyto státní obligace jsou natolik vkomponovány do světové měnové základny, že nikdy nebudou muset být vyplaceny, ale platba se bude odkládat donekonečna. Tento rys je jádrem amerického finančního přizivnictví, je to daň uvalená na náklady celého světa“.²⁶ David Graeber také upozorňuje ve své inspirativní práci o historii dluhů, že sice všechny státy světa se řídí pravidlem „dluhy se musí platit“, protože „... vidina platební neschopnosti jedné země se pokládá za nebezpečí pro celosvětový měnový systém“. Tímto pravidlem se však neřídí státní pokladna USA.²⁷

Další ekonomové vidí příčiny všech problémů spojených s ekonomickou krizí v odstranění bezpečnostních pojistek, jež zavedl Nový úděl. Byl reakcí Rooseveltovy administrativy na Velkou depresi 30. let minulého století. Nový úděl, byl soubor ekonomických a sociálních reforem zavedených s cílem dostat národní hospodářství USA z krize. Jeho součástí byly reformy bankovního a finančního sektoru, které mimo jiné zavedly regulaci bankovních domů, zavedly také pojištění bankovních vkladů, Komisi pro cenné papíry, oddělily investiční a obchodní bankovníctví atd.²⁸ Všechna tato opatření měla stabilizovat bankovní a finanční sektor USA, což se i podařilo a nastalo podle některých „... čtyřicet nudných let bez bublin a bez velkých krizí. Život bankéřů se bude řídit pravidlem 3 – 6 – 3. Vklady úročíme 3%, půjčky

²⁵ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. 222 s. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 27.

²⁶ GRAEBER, David. *Dluh: prvních 5000 let*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2012. 416 s. ISBN 978-80-265-0044-5, s. 287.

²⁷ Tamtéž, s. 289.

²⁸ Blíže TAJOVSKÝ, Ladislav. *Hospodářská politika USA mezi světovými válkami*. První vydání. České Budějovice: Kopp, 2014. 207 stran. ISBN 978-80-7232-472-9, s. 115 – 125.

6% a ve 3 odpoledne jsem na golfu,“ říká kreslená postavička zjednodušeně v komiksu o ekonomii od Michaela Goodwina.²⁹

Od 80. let však začalo docházet k postupné demontáži bezpečnostních pojistek. „*Americký bankovní systém se ale od osmdesátých let 20. století dostával do stále větší závislosti na takzvaném „stínovém bankovníctví“ – tedy na institucích, jež de facto plní funkci bank, ale jsou záměrně strukturovány tak, aby unikly regulacím. (...) Ke změnám ve finančním sektoru ale docházelo v době, kdy na americké politické scéně vévodili ti, kdo se usilovně snažili odkaz Nového údělu podkopat. V regulačních opatřeních i vládních systémech zajišťujících finanční bezpečnost viděli úhlavního nepřítele a cítili se povoláni ze všech sil deregulovat a privatizovat,*“ píše na adresu těchto opatření sloupkař „New York Times“ a laureát Nobelovy ceny za ekonomii Paul Krugman.³⁰ Tomu je především trnem v oku, že uvolnění regulačních opatření, vedlo k rozvoji investičních bankovních skupin typu Lehman Brother, Goldman Sach, Bear Stearns a mnoha dalších. Tyto investiční bankovní skupiny, které generovaly obrovské zisky i za cenu morálního hazardu nebyly podrobeny tak přísné kontrole, jako „klasičké“ banky.

Jiní zase hledají kořeny ekonomické krize v nerovnoměrné redistribuci bohatství v americké společnosti. Především u střední a nižší třídy došlo na dlouhá desetiletí ke stagnaci příjmů. Na druhé straně vzrostl počet miliardářů „... ze třinácti v roce 1985 na 450 v roce 2008. Zatímco minimální mzda stagnovala v letech 1997 až 2007 na 5,15 dolaru za hodinu, výskyt chudoby byl nejvyšší od 60. let. Čisté jmění průměrné americké rodiny pokleslo ve skutečnosti téměř o čtyřicet procent, ze 126 00 dolarů v roce 2007 na 77 000 dolarů v roce 2010. V roce 2011 disponovalo jedno nejbohatší procento větším jměním než spodních devadesát procent. (...) Propast mezi bohatými a chudými narostla do perverzních rozměrů,“ rozhořčeně píše autoři práce „Utajené dějiny Spojených států“ oskarový režisér Oliver Stone a historik Peter Kuznick.³¹

Nižší a střední vrstvy americké společnosti, jimž stagnovaly příjmy, to řešily půjčováním si finančních prostředků. To vedlo k postupnému zadlužování těchto vrstev, které v kombinaci se spekulacemi na hypotečním trhu se propadaly stále hlouběji. Podle některých autorů byly spekulace na trhu s hypotékami pouhou cestou jak z těchto vrstev společnosti

²⁹ GOODWIN, Michael. *Ekonomix: jak funguje (a nefunguje) ekonomika*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2014. 304 s. ISBN 978-80-7432-492-5, s. 117.

³⁰ KRUGMAN, Paul R. *Svědomy liberála: Amerika mezi bohatstvím a chudobou*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. 259 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-068-8.

³¹ STONE, Oliver a KUZNICK, Peter J. *Utajené dějiny Spojených států*. Překlad Eva Kadlecová. 1. vydání. Brno: CPress, 2015. 336 stran. ISBN 978-80-264-0812-3, s. 303 – 304.

„vytěžit ještě více nadhodnoty“. V marxistické terminologii bychom pro to našli slovo vykořisťování. „Pokud nedojde k novému epochálnímu objevu, který by stimuloval proces akumulace podobně bezprecedentním způsobem, jako to dokázal parní stroj, železnice nebo automobil, může systém ustrnout ve stagnaci natrvalo,“ tvrdí ve své práci John Bellamy Foster a Fred Magdoff.³²

Výše uvedené názory na kořeny ekonomické krize jsou pouze ilustrativní a mají zasadit tuto problematiku do širšího kontextu. Je patrné, že každý z uvedených autorů hledá kořeny příčin ekonomické krize za začátku 21. století jinde a je tu patrná názorová nejednotnost v určení hlavních příčin. S tímto názorovým diskursem se pokusil vypořádat ve svých přednáškách, zabývajících se mimo jiné i finanční krizí v USA, tehdejší guvernér České národní banky Miroslav Singer. Vytvořil pro širší odbornou veřejnost komplexní dělení, ve kterém se snažil vymezit hlavní příčiny ekonomické krize. Jedná se asi o nejvyváženější typologii. Singer pracuje ve své prezentaci s pěti hlavními příčinami krize. Jedná se o makroekonomickou, etickou, politickou, jež souvisí s dohledem nad finančním trhem a psychologickou.³³

První příčina souvisí s uvolněnou měnovou politikou FEDu, která na příliš dlouhou dobu srazila úrokové sazby příliš nízko. To vedlo k tomu, že se úvěry staly dostupnější pro širší vrstvy společnosti, které se po opětovném zvýšení úrokových sazeb dostaly do existenčních problémů. S makroekonomickými příčinami souvisí i globální nerovnováha se zmiňovanou úvěrovou expanzí. Ta byla financována přebytkem obchodní bilance z Asie (především z Číny. Když se k tomu připočte to, že část států světa má navázané své domácí měny na americkou měnu, tak to celé vedlo ke vzniku globální nerovnováhy).

Etická příčina souvisí především s porušováním obezřetnosti principů. Ač už se jednalo o úmysl či nikoliv. To vedlo ke zvyšování finanční páky nad přiměřené meze, což se projevilo snížením ziskovosti tradičního bankovníctví a hodnoty licencí. K této příčině je třeba připočít také podcenění možných rizik příjemců finančních služeb a ratingových agentur.

Další příčina souvisí s dohledem nad finančním trhem, který se ukázal jako nedostatečný, rozptýlený a málo kvalifikovaný či obezřetný dohled. To znamená podcenění rizik souvisejících s finančními inovacemi. Jednalo se o nové finanční produkty, které měly neprůhlednou strukturu a skoro nikdo se v nich neorientoval ani na samotném Wall Streetu.

³² FOSTER, John Bellamy a MAGDOFF, Fred. *Velká finanční krize: příčiny a následky*. 1. české vyd. Všeň: Grimmus, ©2009. 156 s. Ekonomie. ISBN 978-80-902831-1-4, s. 65.

³³ SINGER, Miroslav. *Česká ekonomika a krize* [online]. 2010 [cit. 2.8.2019]. Dostupný na WWW: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/singer_20100409_conseq.pdf

Politická příčina je spojená s umělým stimulováním růstu, který zvýší „blahobyt“ celé společnosti. Např. změna ve vnímání poskytování úvěru na byt jako „občanské právo“. To vedlo k ovlivňování dohledových institucí, aby „přivíraly“ oči.

Jako poslední uvádí Miroslav Singer psychologickou příčinu, k níž patří lidské chování. To dobře charakterizují následující slova – zbožná přání, naivita, neznalost, lhostejnost, nedbalost, nepoučitelnost, krátkozrakost, chamtivost, arogance. Nelze také zapomenout na už zmíněný syndrom „Tentokrát to bude jinak“. Na závěr Singer ke své typologii příčin dodává: „*Ohledně vah jednotlivých faktorů neexistuje shoda, příčiny se navíc značně liší i podle zemí a regionů*“.³⁴

3.3 Vznik ekonomické krize v USA

Žádná krize, která zasáhla národní hospodářství daného státu světa, se neobjevila ze dne na den, ač to někdy může tak vypadat. Stejně je to i s příchodem ekonomické krize z počátku 21. století. Ještě v polovině roku 2006 se světová ekonomika pyšnila nebývalým růstem, jehož hlavním motorem byl především nebývalý boom na trhu nemovitostí. Vlastnit dům či byt je snem většiny lidí na světě a právě v této době se zdálo, že nastala příznivá doba si ho splnit. Nahrávaly tomu příznivé úrokové sazby hypoték, které umožnily i méně bonitním klientům si splnit svůj sen o vlastním bydlení. Tenhle „ideální stav existoval podle Stephen D. Kinga na základě třech předpokladů“.³⁵

- ceny domů v USA stále porostou
- rizikovní zákazníci se svých domů nevzdají a nenechají je i s klíči jejich osudu
- dále bude fungovat finanční alchymie, tak jak to předpokládají ratingové agentury

Stephen D. King to celé označil za typický příklad věnečku z pampelišek, který je zprvu funkční, postupně jeho krása pomine a nakonec je odsouzený ke konečnému rozpadu.³⁶

Přesto politici v čele státu a ekonomové, kteří byli sami zainteresovaní v tomto hospodářském boomu, si nechtěli připustit, že někdy v budoucnu může nastat problém. Ostatně stálý hospodářský růst posledních let podpořil jejich víru ve správnost jejich jednání. Například Španělsko prožívalo „... čtrnáctý rok nepřerušeno hospodářského růstu. Nezaměstnanost,

³⁴ Tamtéž.

³⁵ KING, Stephen D. *Až dojdou peníze: konec západního blahobytu*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2014. 286 s. ISBN 978-80-7432-493-2, s. 36.

³⁶ Tamtéž.

která v devadesátých letech dosahovala 20%, poklesla na úroveň 8, 2%. Hospodářská výkonnost v přepočtu na hlavu patrně příští rok předstihne Itálii. Podle údajů Světové banky Španělsko nedávno předstihlo Kanadu na místě osmé největší světové ekonomiky. Jedním z dočasných zdrojů hospodářského růstu byl i vzestup ekonomické aktivity žen doprovázený prudkým poklesem porodnosti. (...) Rychlý hospodářský růst byl doprovázen (...) masivním boomem na trhu nemovitostí. Španělská centrální banka uvádí, že během posledního desetiletí se ceny domů a bytů ztrojnásobily. Banky půjčily jen v samotném roce 2006 celkem 250 miliard eur developerům, což byl osminásobek ve srovnání s rokem 1998. Dále půjčily 134, 3 miliard eur stavebním společnostem a 544 miliard eur kupujícím objem hypoték vzrostl ve srovnání s rokem 1998 čtyřnásobně,“ píše ve své práci o finanční krizi Pavel Kohout.³⁷

Jeden americký ekonom vzpomíná, že v této době mu zavolala bývalá chůva jeho dcer původem z Jamajky a povídá mu, že se svou sestrou „... vlastní 6 domů v Queensu. Já na to: „Corinne, jak jste to dokázaly?“ Dokázaly to tak, že jakmile si koupily první dům, jeho cena vzrostla a věřitelé za nimi přišli s návrhem, aby hypotéku refinancovaly a vybraly si 250 000 dolarů – a ty pak použily ke koupi dalšího domu. Jeho cena posléze taky stoupla, takže sestry experiment zopakovaly. Když s experimenty skončily, vlastnily 5 domů,“ napsal ve své práci Michael Lewis.³⁸ Možná i proto si nad těmito paradoxy začali klást někteří ekonomičtí komentátoři fundamentální otázku. Co se stane, až ceny nemovitost začnou klesat. S asi s nejhroživějším scénářem přišel Nouriel Roubini, který tvrdil, že až majitelé domů „... přestanou splácet své hypotéky, celý globální finanční systém se otřese a pak se zadrhne, protože se začne rozpadat systém cenných papírů zajištěných hypotékami ve výši bilionů dolarů“.³⁹ O tom, že jeho vizionářská slova se bezezbytku naplní, neměl možná ani sám autor ponětí.

Nový rok 2007 vypadal v USA nadějně. Ekonomické ukazatele stále ukazovaly solidní růst, nízkou nezaměstnanost a relativně nízkou míru inflace. Vše sice bylo způsobeno velkým objemem peněz v ekonomice a to prostřednictvím bankovních úvěrů. To vyvolávalo dojem prosperity. První stín pochybností se objevil v březnu, kdy americká média zaplavily zprávy o špatných hypotečních úvěrech. Pak se dlouhé tři či čtyři měsíce nic nedělo. „Akcie rostly, banky zvesela půjčovaly, vládní úředníci se těšili z pokračujícího hospodářského růstu a

³⁷ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 17.

³⁸ LEWIS, Michael. *Big short: v útrokách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 126.

³⁹ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 7.

z nízké nezaměstnanosti. Platilo to pro Evropu, Ameriku i zbytek světa bez rozdílu,“ charakterizoval výstižně tehdejší situaci Pavel Kohout.⁴⁰

Někdy v polovině roku 2007 byl už dobře patrný útlum na trhu nemovitostí, na kterém byl patrný neklid. Začala se tam šířit obava, že méně bonitní klienti nebudou schopní dostát svým závazkům tj. splácet své úvěry.

Na americkém trhu nemovitostí se na začátku 21. století začala tvořit obrovská cenová bublina. To znamenalo, že došlo k nafouknutí ceny „... *nad jakousi objektivní vnitřní hodnotu. Nikdo ale neví, co tou bájnou vnitřní hodnotu je,*“ vysvětluje ve své práci Dominik Stroukal.⁴¹ To americký trh s hypotékami pravděpodobně splňoval, protože ceny nemovitostí vzrostly mezi lety 2000 – 2006 o více než 170%.⁴²

Na podzim roku 2007 začala výše zmiňovaná bublina pomalu ucházet. Méně bonitní dlužníci se v důsledku rostoucích úrokových sazeb, dostávali do problémů při splácení svých hypotečních úvěrů. Banky reagovaly zabavením zástavy většinou v podobě domu a to se odrazilo v poklesu cen nemovitostí na americkém trhu a také výrazným poklesem finančních produktů, které se používaly k financování těchto hypoték. V USA se používaly k profinancování hypotečních úvěrů cenné papíry, které se spojily do větších portfolií. Potom byly vydávány v samostatných tranších (angl. collateralized debt obligations, zkráceně CDOs).⁴³ Na zavedení této finanční inovace se podílela na přelomu 70. a 80. let i legendární wallstreetská firma Salomon Brothers. Tato investiční banka se specializovala na obchody s akcemi a obligacemi. Během 80 let zaměřila jako první na cenné papíry spojené s hypotečními úvěry. „*Hypoteční a rizikové dluhopisy zpřístupnily úvěry lidem a firmám, o nichž se dosud soudilo, že půjčovat jim nemá cenu. Podíváme-li se na to z druhé strany, nové dluhopisy investorům poprvé umožnily půjčovat peníze přímo majitelům domů a firmám na vratkých základech. A čím více investorů půjčovalo, tím víc ti druzí dlužili. Pákový efekt, který to vytvořilo, se stal nejvýznačnějším rysem naší finanční éry,*“ vzpomíná na tuto dobu tehdejší

⁴⁰ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 20.

⁴¹ STROUKAL, Dominik. *Ekonomické bubliny: kdo je nafukuje, proč praskají a jak v další krizi neztratit vše*. První vydání. Praha: Grada, 2019. 237 stran. ISBN 978-80-271-2194-6, s. 19. Nabízí se otázka, jak takovou bublinu bezpečně poznáme. Podle Charlie Kindlebergera, autora věnujícím se ekonomickým bublinám, je poznáme jenom zpětně. Podmínkou je, že se „... *musí chovat jako bublina, tedy prudce a viditelně nafouknout cenu sledovaného aktiva a následně ještě rychleji prasknout*“. Tamtéž, s. 21.

⁴² MUSÍLEK, Petr. *Globální finanční krize a institucionální uspořádání finanční regulace* [online]. 2009 [cit. 25.8.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi/cs/archiv/rocnik-2009/prispevky/dokumenty/Musilek.Petr.pdf>

⁴³ MUSÍLEK, Petr. *Příčiny globální finanční krize a selhání regulace*. In: Český finanční časopis 2008, č. 4, s. 6 – 7. [online]. 2008 [cit. 25.8.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.vse.cz/cfuc/cislo.php?lang=cz&cislo=4&rocnik=2008>

zaměstnanec firmy Michael Lewis.⁴⁴ Výše zmíněný finanční produkt se postupně stal velmi populární mezi investory. Začátkem nového tisíciletí začala vlna investování do těchto cených papírů s CDOs mezi americkým a evropskými bankami a dalšími finančními institucemi. Tím se tato krize rozšířila do celého světa.⁴⁵

Ke krizi na americkém hypotečním trhu nedošlo náhle, ale problém se vytvářel postupně a jako sněhová koule nabaloval další potíže. Někteří ekonomové považují za hlavní příčinu krize hypotečního trhu založení agentury Fannie Mae (Federal National Mortgage Association) v roce 1938. O několik desítek let později vznikla ještě „konkurenční“ Freddie Mac (Federal Home Loan Mortgage Corporation). Obě dvě organizace byly zřízeny vládou. První pamatuje ještě Rooseveltovu administrativu a druhá až Nixonovu. Jejich hlavním úkolem je podpora poskytování hypoték obyvatelstvu v USA na stavbu rodinných domků. Obě tyto instituce neposkytují přímo hypoteční úvěry lidem, ale kupují je na tzv. sekundárním trhu. To je financováno vydáváním hypotečních zástavních listů. „*Rozdíl mezi úrokovými sazbami hypoték a vydávaných dluhopisů celá desetiletí fungoval jako spolehlivý zdroj zisků. Tedy – zdánlivě spolehlivý zdroj,*“ konstatuje ve své práci Pavel Kohout.⁴⁶ V praxi to fungovalo tak, že banka poskytla zájemci hypotéku a potom ji mohla prodat jedné z těchto agentur. „*Tím okamžikem půjčka zmizí z jejich účetních knih a zodpovědnost za ni přebírá některých GSE (government sponsored enterprises). Ten se také stává příjemcem měsíčních splátek a nese riziko, často je však vážou do MBS (mortgage-based securities) a prodávají dál různým investorům případného nesplacení úvěru. Fannie a Freddie si tyto hypotéky mohou ponechat ve svém portfoliu,*“ vysvětluje ve své práci Thomas E. Woods jr. a dodává: „*Co je však nejdůležitější, investoři a věřitelé považovali za samozřejmé, že kdyby se Fannie začala potápět, hodila by jí vláda neomezeně dlouhé záchranné lano. Všichni zkrátka předpokládali, že kdyby se něco přihodilo, daňový poplatník GSE vykoupí*“.⁴⁷

Výše zmiňovanému Thomasi E. Woodsovi je především trnem v oku, že obě agentury narušují tržní prostředí, které v důsledku toho vede k růstu cen nemovitostí na americkém trhu. Obě agentury totiž nabízely lepší podmínky pro odkup hypoték než jejich konkurence.

⁴⁴ LEWIS, Michael. *Lhářův poker: vzestup z trosek na Wall Street*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2014. 309 s. ISBN 978-80-7363-591-6, s. 262 – 263.

⁴⁵ MUSÍLEK, Petr. *Příčiny globální finanční krize a selhání regulace*. In: Český finanční časopis 2008, č. 4, s. 6 – 7. [online]. 2008 [cit. 25.8.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.vse.cz/cfuc/cislo.php?lang=cz&cislo=4&rocnik=2008>

⁴⁶ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 70.

⁴⁷ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. 222 s. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 32 – 33.

Proto Woods navrhuje jejich zrušení a tím zabránění jejich sanaci z kapes daňových poplatníků.⁴⁸ Na druhé straně český ekonom Pavel Kohout zastává zcela jiný názor: „Nynější vyhlášení nucené správy nad Fannie a Freddie tedy není žádný bezprecedentní akt. Ani odhadované náklady nutné na jejich sanaci (v rádech desítek miliard dolarů) nejsou tak šokující. Jde o jeden z mála zásahů do ekonomiky, kde ekonomové nezpochybňují jeho prospěšnost. Alternativou by bylo nechat obě gigantické instituce padnout a s nimi tisíce jiných, které jsou na ně navázány miliony transakcí...“.⁴⁹

Další vládní zásah do amerického hypotečního trhu se udál v době Carterovy administrativy, která prosadila v roce 1977 tzv. Community Reinvestment Act (dále jen CRA). Cílem tohoto vládního aktu bylo pomoci ekonomicky slabším vrstvám americké společnosti při získání hypoték standardního typu. V podstatě stát motivoval banky, aby poskytovaly hypotéky i v chudších regionech. Vše fungovalo za přísné státní regulace a existence státního pojištění finančních rizik spojených s tímto programem.⁵⁰ CRA se podařilo docílit toho, že ekonomicky slabší vrstvy americké společnosti dosáhly na hypotéky a mohly si tak splnit svůj sen o vlastním bydlení.

K novelizaci CRA došlo až za Clintonovy éry, která prosadila nová pravidla. Cílem bylo zlepšit situaci amerických obyvatel hlásících se k národnostním menšinám. Následkem byla zvýšená úvěrová aktivita bank v sociálně rizikových oblastech. To nebylo považováno za špatné rozhodnutí. Problematictější bylo, že s tím bylo spojeno uvolnění pravidel regulace a nedošlo k dostatečným úpravám stávajícího systému poskytování hypoték sociálně slabším vrstvám americké společnosti. „Banky přirozeně dělaly, co po nich regulátoři chtěli... začaly rozvolňovat úvěrové standardy. (...) Úvěry poskytované z titulu CRA se vymykají běžnému rámci klasifikace bonity. A tak se jelo vesele dál močalem černým podél bílých skal,“ zhodnotil kriticky tehdejší situaci Thomas E. Woods.⁵¹ V rámci těchto zákonů měly banky de facto zakázáno hodnotit kreditní kvalitu klientů podle jejich bydliště. „Jedna z nejdůležitějších proměnných umožňující odhadnout pravděpodobnost nesplacení úvěru byla legálně nepouži-

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 70.

⁵⁰ REJNUŠ, Oldřich. *Globální finanční krize“ a její hodnocení z hlediska budoucího vývoje světové ekonomiky. Trendy ekonomiky a managementu* [online]. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská, 2009, III(5), 42. [cit. 2019-08-27]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11012/19983>

⁵¹ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. 222 s. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 37.

telná,“ suše konstatuje Pavel Kohout.⁵² Ostatně statistika je více než výmluvná. V roce 1995 vlastnilo nemovitosti 71% bílých obyvatel, ale afroameričanů jen 43%. O deset let později vlastnilo dům v USA 51% obyvatel řadících se k menšinám.⁵³

Dalším problematickým bodem bylo, že zmiňovaná novelizace umožnila sekuritizace aktiv o tzv. subprime hypotéky.⁵⁴ Věřilo se, že větší diverzifikace zabrání případnému selhání těchto cenných papírů, ale opak se byl pravdou. Novela CRA tedy umožnila z nelikvidních aktiv banky, jako jsou např. hypotéky vytvořit obchodovatelný cenný papír. Samotným bankám to nabídlo jedinečnou možnost, jak se těchto rizikových úvěrů zbavovat a proto je prodávaly investičním bankám za hotovost nebo za aktiva s nízkým rizikem. „Klasické“ banky tím získaly prostředky na další poskytování úvěrů a ani investiční banky nepřišly zkrátka.⁵⁵

Investiční banky koupené úvěry od „klasických“ bank sekuritizovaly. To znamená, že vzaly ohromné množství půjček na bydlení a splátky od domácností a doslova je „rozřezaly“ na tranše. Ty potom seskupovaly do mnohem větších balíků. Rizika se rozložila tak, že každá tranše byla z jiné oblasti USA. „*Banky ve státě Delaware tak přestaly držet pouze hypotéky poskytnuté v jejich státě, stejně jako banky ve státě Idaho přestaly držet pouze hypotéky poskytnuté ve státě Idaho, namísto toho mohly držet balíky hypoték rozdělených mezi státy Delaware a Idaho,*“ vysvětlují nositelé Nobelovy ceny za ekonomii ve své práci Akerlof a Shiller.⁵⁶

Každá tranše v nově vzniklém balíku je jiná ve smyslu uplatnění plateb ze zisků před ostatními. Vlastník určité tranše tak má nárok na platby z jistiny a úroku jen tehdy, pokud emitent tranší obdrží dostatečné finanční prostředky. Nejdříve jsou vždy uspokojovány tranše

⁵² KOHOUT, Pavel. *Investice: nová strategie*. První vydání. Praha: Grada, 2018. 212 stran. ISBN 978-80-271-2101-4, s. 55.

⁵³ LUNGOVÁ, Miroslava. *Hospodářská krize 2008 - 2009: Analýza příčin. E+M Ekonomie a management* 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, roč. 14, 2011, č. 2. s. 25. Dostupné z: http://www.ekonomie-management.cz/download/1346064236_1b84/2011_02_lungova.pdf

⁵⁴ Tento pojem není v odborné literatuře jednoznačně vymezen. Používá se k označení zpravidla krátkodobě fixovaného hypotečního úvěru. Oproti standardním hypotékám jsou požadavky na bezpečnost nižší. Proto je tato hypotéka i dražší a bývá využívána především klienty, kteří mají nízkou bonitu a „standardní“ hypotéka by jim nebyla poskytnuta. Většinou banky lákaly klienty na počáteční nízký úrok, který se po skončení fixace zásadně zvýšil. Většina klientů spoléhala na to, že ceny nemovitosti v budoucnu porostou, čímž se zvýší hodnota jejich majetku. Potom refinancují, kdy si vezmou novu „subprime hypotéku“, která bude mít nižší úrok. Blíže REJNUŠ, Oldřich. *Finanční trhy*. 4., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. 760 s. Partners. ISBN 978-80-247-3671-6, s. 383.

⁵⁵ HOLMAN, Robert, *Finanční turbulence a role centrální banky*. In: HOLMAN, Robert et al. *Americká finanční krize: hrozba pro světovou ekonomiku?: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, Ekonomika, právo, politika, č. 71/2008, s. 11.

⁵⁶ AKERLOF, George A. a SHILLER, Robert J. *Jak se loví hlupáci: ekonomie manipulace a klamu: nenechte sebou manipulovat*. Překlad Aleš Lisa. 1. vydání. Praha: Management Press, 2017. 264 stran. ISBN 978-80-7261-478-3, s. 50.

na pomyslném vrcholu hierarchie.⁵⁷ Michael Lewis připodobnil soubory tranší k domu o mnoha patrech, tj. mrakodrapu. „*Kupec první tranše byl jako majitel přízemního patra při povodni: zasáhla ho první vlna předčasně vyplacených hypoték. Na oplátku inkasoval vyšší úroky. Kupec druhé tranše – druhého patra mrakodrapu – čelil další vlně předčasných plateb, což mu měl vykompenzovat druhý nejvyšší úrok, a tak dále. Investor v nejvyšším patře budovy obdržel nejnižší úrok, ale za to měl největší naději, že jeho investice neskončí dřív, než by si přál*“⁵⁸ Bohužel toto rozdělení může být také zneužito. Lze ho také použít „... k zamlžení pravého stavu věci a tím ke zmatení investorů“, píší autoři v knize „Jak se loví hlupáci“.⁵⁹

Investiční banky na tyto seskupené balíky vydávaly zajištěné obligace Collateralized Mortgage Obligation (dále jen CMO a Collateralized Debt Obligation (dále jen CDO). Finančním zajištěním neboli kolaterálem byly především pozemky a domy u nichž se předpokládalo, že jejich cena bude stále růst. Potom s těmito cennými papíry obchodovaly na trhu. Jednalo se o velmi výnosný byznys. V roce 2003 dosáhl regulovaný trh hypoték 600 miliard dolarů, ale neregulovaný mnohonásobně více.⁶⁰ Michael Lewis má ve své práci podrobnější statistiku. Podle něho v polovině 90. let dosahovalo odvětví subprime hypoték 30 miliard dolarů, což bylo považováno tehdy za slušný výsledek. „*V roce 2000 činil objem subprime hypoték už 130 miliard dolarů, z čehož bylo 55 miliard zabaleno do hypotečních zástavních listů. V roce 2005 byly poskytnuty subprime hypoteční úvěry za 625 miliard, z toho 507 miliard si našlo cestu do hypotečních zástavních listů. Půl bilionu dolarů v dluhopisech krytých subprime hypotékami za jeden jediný rok*“.⁶¹

Přijetí novelizace CRA ještě sice nezpůsobilo ekonomickou krize, ale sehrálo rozhodující roli při uvolnění standardů pro poskytování hypoték. Situaci, která po přijetí novely nastala na americkém trhu hypoték, výstižně charakterizoval Milan Zelený, který mimo jiné o tom na svém blogu napsal: „*Vznikl nový, divný svět. Přední investiční domy Wall Streetu začaly obchodovat s novými investičními nástroji. (...) Stavební firmy si půjčovaly a stavěly nové domy; banky si půjčovaly a poskytovaly stále levnější úvěry; Wall Street si půjčoval až v*

⁵⁷ Blíže JÍLEK, Josef, SVOBODOVÁ Jitka, *Účetnictví podle mezinárodních standardů účetního výkaznictví ...*, Praha, Grada, 2011, s. 269 – 270.

⁵⁸ LEWIS, Michael. *Big short: v útrokách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 27.

⁵⁹ AKERLOF, George A. a SHILLER, Robert J. *Jak se loví hlupáci: ekonomie manipulace a klamu: nenechte sebou manipulovat*. Překlad Aleš Lisa. 1. vydání. Praha: Management Press, 2017. 264 stran. ISBN 978-80-7261-478-3, s. 50.

⁶⁰ REJNUŠ, Oldřich. *Globální finanční krize“ a její hodnocení z hlediska budoucího vývoje světové ekonomiky. Trendy ekonomiky a managementu* [online]. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská, 2009, III(5), 42. [cit. 2019-08-27]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11012/19983>

⁶¹ LEWIS, Michael. *Big short: v útrokách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 45.

poměru 40:1 (poměr dluhů k hodnotě aktiv). Nové finanční instrumenty a nový obor „finančního inženýrství“ dále stimulovaly „kreativitu“ chamtivců. Spekulativní bublina iracionálního nadšení a ziskuchtivé zaslepenosti se nafoukla téměř přes noc. Toxické hypotéky vznikaly na běžícím pásu. Nikdo již neverifikoval příjmovou či kolaterální schopnost splácení půjček, hotovost pojistného vkladu nebyla vyžadována. Státní surrealismus završila Federal Reserve Bank of Boston, která určila, že účast v programu školení úvěrové poradny lze hodnotit jako důkaz žadatelovy schopnosti obdržet a uřídit své dluhy. Clintonova politika výrazně narušila tradiční principy svobodného trhu a zodpovědného podnikání. Svět se zbláznil.“⁶²

Nabízí se otázka, proč bankéři neudělali něco, aby zabránili kolapsu. V podstatě bankéři věřili, že dělají svou práci správně a nepřipouštěli si, že by systém, který spoluvytvářeli, mohl zkolabovat. Nezanedbatelnou roli sehrálo i to, že struktura balíku CDO byla tak složitá, že se v ní skoro nikdo neorientoval. „CDO obsahující co nejvyšší procento dluhopisů krytých výhradně subprime hypotéčnými úvěry nedávného data a CDO obsahující co nejvyšší procento dluhopisů krytých výhradně subprime hypotéčnými úvěry nedávného data a CDO obsahující co nejvyšší procento jiných CDO. (...) Ještě pozoruhodnější byla jejich kruhová provázanost: CDO „A“ obsahovala kousek CDO „B“, CDO „B“ obsahovala kousek CDO „C“ a CDO „C“ obsahovala kousek CDO „A“! Hledat špatné dluhopisy uvnitř nějakého CDO bylo jako lovit odpadky v přenosném záchodě,“ vysvětluje Michael Lewis ve své práci.⁶³

Z výše uvedeného je patrné, že struktura těchto cenných papírů byla značně nepřehledná pro investiční bankéře natož pro laika. Dobře to jde ukázat na malém dítěti, které nůžkami stříhá barevný papír „... na bezpočet kousků všech tvarů a velikostí, tak je rovněž možné bezpočtem způsobů upravit platby vázané na balíky hypoték a tyto tvary a kusy lze prodávat jako samostatné balíky.“ Investiční banky tak držely různé balíky CDO poskládaných odkudkoliv, se kterými obchodovaly. Tak se stalo, že tyto cenné papíry skončily v bilancích jiných bank a fondů a to nejen v USA.⁶⁴

Banky, fondy nebo třeba i pojišťovny kupovaly tyto cenné papíry na základě vysokého ratingu od agentur. Agentury jsou společnosti založeny na hodnocení úvěrové kvality firem a organizací a za to jsou placeny hodnocenými subjekty. Tak to funguje u bankovních domů,

⁶² ZELENÝ, Milan. *Geneze krize* [online]. [cit. 29.8.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.milanzeleny.com/cs-CZ/stranky/1/-/0/70/geneze-krize>

⁶³ LEWIS, Michael. *Big short: v útrokách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 165.

⁶⁴ Blíže AKERLOF, George A. a SHILLER, Robert J. *Jak se loví hlupáci: ekonomie manipulace a klamu: ne-nechte sebou manipulovat*. Překlad Aleš Lisa. 1. vydání. Praha: Management Press, 2017. 264 stran. ISBN 978-80-7261-478-3, s. 50 – 51.

průmyslových podniků a dalších podobných institucí. Rozdílné je to u hodnocení států. Na nich agentury nevydělávají, ale jediným přínosem pro ně je publicita.⁶⁵ Hlavní problém byl tedy v tom, že ratingové agentury byly závislé na investičních bankách a dalších společnostech vydávající dluhopisy. „...*Investiční banky přestaly dohlížet na ratingové agentury a sledovat, zda svědomitě a řádně udělují adekvátní rating. Naopak, investiční banky se případ od případu poohlížejí po nejvyšším možném ratingu, bez ohledu na to, jakou emisí se zrovna zabývají. A ratingové agentury vědí, jaké důsledky bude mít, pokud jim nevyhoví*, vysvětlují ve své popularizační práci laureáti Nobelovy ceny za ekonomii G. A. Akerlof a R. J. Schiller.⁶⁶

Špatné neboli „toxické“ cenné papíry se jako nákaza šířily celým globálním finančním systémem. Například jedna z ratingových agentur Moody's v letech 2000 – 2007 přidělila rating AAA 45 000 cenných papírů vázaných na hypotéky. V roce 2010 už tento vysoký rating získalo jen šest amerických společností. Vysoká hodnocení těchto cenných papírů přiměla banky k chybnému kroku, který měl v budoucnu ohrozit jejich stabilitu: bylo jím ponechání si malého procenta vlastních aktiv na zajištění rizika.⁶⁷

Vysoký rating udělal z rizikových cenných papírů exkluzivní zboží, o které měli zájem i konzervativní investoři jako jsou pojišťovny a penzijní fondy. To ještě více rozptýlilo rizika spojená s vlastnictvím těchto rizikových cenných papírů, jež se schovávala za dobrý rating. Někteří ekonomové věřili, že převádění rizika z bank na jiné investory je žádoucím jevem. Banky se tak mohou věnovat dalším svým úvěrovým obchodům. „... *tito ekonomové také předpokládali, že riziková aktiva kupuje sofistikovaný investor, který dokáže rizika správně oceňovat a fundovaně s nimi zacházet. To se nestalo,*“ konstatuje ve své studii Robert Hol-

⁶⁵ Blíže KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 309 – 310.

⁶⁶ AKERLOF, George A. a SHILLER, Robert J. *Jak se loví hlupáci: ekonomie manipulace a klamu: nenechte sebou manipulovat*. Překlad Aleš Lisa. 1. vydání. Praha: Management Press, 2017. 264 stran. ISBN 978-80-7261-478-3, s. 49. Vedlejším problémem ratingových agentur bylo podle Michaela Lewise i to, že jejich modely pro posuzování těchto cenných papírů byly zavádějící a také se vyjádřil s despektem o pracovnících těchto agentur. Většinou tam pracovali lidé, kteří nedokázali najít práci na Wall Street. „*Uvnitř ratingových agentur fungovala hierarchie, která stavěla ty, kdo hodnotili subprime hypoteční zástavní listy, do ještě méně lichotivého světla. Nejméně neschopní zaměstnanci ratingových agentur pracují v oddělení pro podnikové úvěry. (...) Následují ti z oddělení subprime hypoték. A poslední jsou lidé přes cenné papíry s krytím v aktivech, kteří v podstatě nemyslí vůbec*“. LEWIS, Michael. *Big short: v útrobach stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 127.

⁶⁷ Blíže AKERLOF, George A. a SHILLER, Robert J. *Jak se loví hlupáci: ekonomie manipulace a klamu: nenechte sebou manipulovat*. Překlad Aleš Lisa. 1. vydání. Praha: Management Press, 2017. 264 stran. ISBN 978-80-7261-478-3, s. 50 – 51.

man.⁶⁸ U domácích i zahraničních investorů v jejich rozhodování převážila vidina snadných zisků před podrobnější analýzou.

Ke krizi na americkém hypotečním trhu přispěla svým dílem také monetární politika FEDu, který snížil úrokové sazby během let 2000 – 2004 z 6,5% na 1%.⁶⁹ Jedním z důvodů, který vedl FED ke snížení úrokových sazeb, byla technologická akciová cenová bublina. Někdy bývá označována za tzv. dot.com krizi. Ta dosáhla svého vrcholu v březnu roku 2000. Přišla s rozvojem internetu, kdy rostly jako po dešti nové internetové firmy. Těm se dařilo přilákat investory, kteří „...měli před očima obrovské zisky prvních kupců akcií Microsoftu a dalších společností, které čerstvě vstoupily do světa informačních technologií, byli připraveni uvěřit, že téhož zázraku může dosáhnout i mnoho dalších firem,“ vysvětluje vznik tehdejší technologické bubliny Paul Krugman.⁷⁰ Tehdy se objevily nové internetové firmy jako Pets.com, Boo.com, Broadcast.com a mnoho dalších, které byly oceňovány na ohromné částky a to vedlo růstu cen jejich akcií na burzy. Vše fungovalo do té doby, dokud se našli investoři, kteří byli ochotni investovat.

Důležitou roli při jejich rozhodování sehrála i politika FEDu. Od roku 1989 postupně snižoval úrokové sazby z 10% na 3%. V roce 1995 začal s drobnými výkyvy zvyšovat úrokové sazby, které přesáhly 6% hranici. Tím chtěl FED zabránit přehřívání americké ekonomiky.⁷¹ Podařilo se mu tak spíše urychlit prasknutí technologické bubliny a řada výše zmíněných internetových firem zbankrotovala a investoři byli nuceni odepsat své investice. Mnohé firmy přistoupily k restrukturalizaci, což je eufemismus pro snižování počtu zaměstnanců. Také hrozila ztráta ekonomické důvěry, což jak poznamenal Milan Zelený: „... je základním a nosným pilířem kapitalismu svobodného trhu. Bez důvěry nefungují trhy a bez trhů nelze určit hodnotu a cenu ekonomických statků“.⁷² K tomu nepochybně přispěly skandály kolem Enronu a také teroristický útok na World Trade Center. Tehdy do „hry“ vstoupil FED v čele s později tolik kritizovaným Alanem Greenspanem. Jeho univerzálním lékem bylo „... snížit tzv. cílovou sazbu zápůjčky fondů (sazbu, za kterou si banky vzájemně poskytují krátkodobé úvěry a

⁶⁸ HOLMAN, Robert, *Finanční turbulence a role centrální banky*. In: HOLMAN, Robert et al. *Americká finanční krize: hrozba pro světovou ekonomiku?: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, Ekonomika, právo, politika, č. 71/2008, s. 12.

⁶⁹ MUSÍLEK, Petr. *Globální finanční krize a institucionální uspořádání finanční regulace* [online]. 2009 [cit. 25.8.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi/cs/archiv/rocnik-2009/prispevky/dokumenty/Musilek.Petr.pdf>

⁷⁰ KRUGMAN, Paul R. *Návrat ekonomické krize*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. 168 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7021-984-3, s. 130.

⁷¹ Blíže STROUKAL, Dominik. *Ekonomické bubliny: kdo je nafukuje, proč praskají a jak v další krizi neztratit vše*. První vydání. Praha: Grada, 2019. 237 stran. ISBN 978-80-271-2194-6, s. 180 – 184.

⁷² ZELENÝ, Milan. *Geneze krize* [online]. [cit. 29.8.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.milanzeleny.com/cs-CZ/stranky/1/-/0/70/geneze-krize>

kteřá obvykle ovlivňuje i ostatní sazby v ekonomice (na jedno procento a udržet ji na této úrovni plný jeden rok, od června 2003 do června 2004),“ napsal kriticky o tomto opatření Thomas E. Woods.⁷³ Tato léčebná kúra sice zabránila případné hluboké krizi, ale měla i své vedlejší účinky. Ty spočívaly ve zvyšování objemu peněz v národním hospodářství. Tyto peníze pak pomohly nafouknout novou bublinu tj. realitní. „*Bílý žár technologické revoluce devadesátých let nahradil kamenný chlad realitního boomu,*“ napsal výstižně ve své knize Stephen D. King.⁷⁴

K ekonomické krizi přispěla také deficitní fiskální politika amerických vlád. To vše souvisí s potřebou neustálého růstu ekonomiky, na kterém se staly vlády a to nejen v USA doslova závislé. „*Aby měla [vláda] z čeho financovat osobní spotřebu, vyšší výnosy daní a nejrůznější nároky občanů, stala se společnost v době před finanční krizí závislou na iluzorním blahobytu. (...) Nepřetržitý růst prosperity po mnoho desetiletí vzbudil dojem, že si vše můžeme dovolit. Vypadalo to, že společnost může každý rok vyhrávat jackpot v loterii. Politici rozdávali tak štědře, jakoby skutečně byli výherci nějaké loterie. Důsledkem toho se stal mimořádný nárůst veřejných výdajů,*“ vysvětluje výše zmiňovaný D. King.⁷⁵ Ostatně i český ekonom Tomáš Sedláček hovoří ve své práci o zběsilém tempu růstu, který je „dopován“ státní spotřebou na dluh. „*Vlády prakticky všech zemí do ekonomiky nalévaly veřejné peníze i v dobách, kdy žádná taková pomoc nebyla potřeba. Jako bychom se stali závislými na nepřiměřeně vysokém růstu a volili takové politiky, kteří jsou ochotni tento růst dál a dál uměle a zbytečně posilovat.*“⁷⁶

Pro ilustraci se můžeme podívat na statistiku nárůstu veřejných výdajů v poměru k národnému důchodu mezi lety 2000 a 2012. V USA vyskočily tyto výdaje v poměr k národnímu důchodu v tomto sledovaném období o 33, 4 % na 39,7%.⁷⁷ To se logicky muselo projevit v celkové míře zadlužení USA, která v roce 2005 dosáhla téměř tři a půl násobku celonárodního HDP, což představovalo skoro 44 bilionů dolarů odpovídajících HDP celého světa.⁷⁸

⁷³ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 47.

⁷⁴ KING, Stephen D. *Až dojdou peníze: konec západního blahobytu*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2014. 286 s. ISBN 978-80-7432-493-2, s. 35.

⁷⁵ Tamtéž, s. 53.

⁷⁶ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. 1. vyd. Praha: 65. pole, 2009. 270 s. ISBN 978-80-903944-3-8, s. 235.

⁷⁷ Jen pro srovnání je dobré uvést další státy. Ve Francii to zbylo z 51, 6% na 56,7%, v Irsku z 31, 2% na 42,6%, v Itálii z 45,8% na 50, 6%, V Portugalsku z 41,1% na 42, 3%, ve Velké Británii z 34, 1% na 48,0%. KING, Stephen D. *Až dojdou peníze: konec západního blahobytu*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2014. 286 s. ISBN 978-80-7432-493-2, s. 53.

⁷⁸ FOSTER, John Bellamy a MAGDOFF, Fred. *Velká finanční krize: příčiny a následky*. 1. české vyd. Všeň: Grimus, ©2009. 156 s. Ekonomie. ISBN 978-80-902831-1-4, s. 46.

Právě tato masivní dluhová expanze pomáhala k růstu HDP nejen v USA a byla jakým si hnačím motorem globální ekonomické aktivity. „*Pokud jsem zadlužen, nemohu si dovolit být nemocný, musím vykazovat ekonomickou aktivitu – můj dluh resp. strach z exekutora mě žene k nejvyšším výkonům. Máloco, mimo snad válku, roztáčí tak mocně kolo ekonomické aktivity jako právě dluh,*“ vysvětluje Ilona Švihlíková.⁷⁹ Toto dopování národních ekonomik, tak jako u sportovců, z počátku zafungovalo skvěle. Mnozí ekonomičtí odborníci spolu s politiky si spokojeně mnuli ruce. Postupně jak už to bývá u dopingu typické, začala klesat účinnost a efektivnost fiskální politiky státu v době krize. Zvyšování dávek nezlepšilo situaci, ale spíše vyvolalo vedlejší nežádoucí účinky, které se projevují celkovým kolapsem.

Nemalým problémem, který se také promítl do ekonomické krize v USA, byl dlouhodobý dluh obchodní bilance a běžného účtu. Za to, že ho byly USA schopné zvládnout, vděčili otevřeným trhům a dostupnosti zboží a kapitálu a udržení nízké míry inflace. Pomohlo tomu také výjimečné postavení dolaru ve světových devizových rezervách.⁸⁰ Důležitou roli sehrála i ochota především asijských zemí zejména Číny tyto dluhy financovat kupováním amerických státních dluhopisů. Cílem těchto zemí nebylo vždy primárně dosáhnout jen zisku. Například Čína koupila „... *za stovky miliard dolarů do málo výnosných státních dluhopisů USA s cílem udržet svou měnu levnou a vývoz cenově dostupný,*“ vysvětlují autoři práce „*Krizová ekonomie*“.⁸¹ Ochota cizích zemí financovat pasivní obchodní bilanci přispěla nepřímo k nárůstu cen nemovitostí. Díky tomu mohl FED pokračovat v bezstarostném „tištění“ dalších dolarů, protože mimo jiné věřil, že ostatní země je budou ukládat do svých devizových rezerv, což zabrání vrácení těchto peněz zpět do USA a zabrání inflaci.⁸² Jak trefně napsal Paul Krugman: „*Posílají nám jedovaté výrobky, tak jim vracíme bezcenné papíry*“.⁸³

Jedním z posledních kamíneků mozaiky, který měl významný podíl na rozpoutání ekonomické krize nejen v USA, bylo vysoké zadlužení amerických domácností. To je spojeno s politikou vlády a také FEDu, kteří uměle zvyšovali domácí spotřebu. Ta podporovala ekonomický růst, což zvyšovalo poptávku po zboží a službách, které potom mohly generovat

⁷⁹ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Globalizace a krize: souvislosti a scénáře*. 1. vyd. Všeň: Grimmus, 2010. 291 s. ISBN 978-80-87461-01-3, s. 50.

⁸⁰ DALLAR, Charles. *Banky se musí vrátit zpět k základům*. In: HOLMAN, Robert et al. *Americká finanční krize: hrozba pro světovou ekonomiku?: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, Ekonomika, právo, politika, č. 71/2008, s. 46.

⁸¹ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 221.

⁸² ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Globalizace a krize: souvislosti a scénáře*. 1. vyd. Všeň: Grimmus, 2010. 291 s. ISBN 978-80-87461-01-3, s. 50 – 51.

⁸³ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 225.

větší zisky.⁸⁴ Kolem roku 2005 dosáhla spotřeba amerických domácností 70% HDP.⁸⁵ Například průměrný dluh držitelů kreditních karet dosáhl ve stejném roce 4 959 dolarů. Když potom dojde ke stagnaci mezd, tak si „... žijí pracující stále více nad své poměry (nebo se alespoň zoufale snaží udržet si svou dosavadní životní úroveň tím, že si půjčují). Současná ekonomická expanze byla do značné míry vykoupena rostoucí mírou spotřebitelského zadlužování,“ píše ve své práci Foster a Magdoff.⁸⁶ Většina úvěrů na hypotéky, z kreditních karet či dalších finančních produktů měla zmiňované variabilní úrokové sazby. Většinou po dobu 2 let nižší, aby nalákali zákazníky a potom se dramaticky zvýšily. Díky tomu se většina amerických domácností dostala do problému. Podle statistik utratily americké domácnosti v roce 2005 13,75% ze svých zdaněných neboli disponibilních příjmů na splácení dluhů. „Jen minulý rok, (...), při minimálním nebo dokonce nulovém růstu zaměstnaneckých příjmů, lidé utratili o 1,1 bilionu dolarů víc, než si vydělali“.⁸⁷ S nástupem krize americké domácnosti omezí svou spotřebu a tím se zastaví ekonomický růst.

Výše uvedené faktory měly hlavní podíl na vzniku americké ekonomické krize, která nezustala jen na území USA, ale zasáhla díky globálním finančním trhem prakticky celý svět. Mnoho lidí si klade otázku, zda FED mohl i přes zmiňované problémy v ekonomice USA včas a lépe zasáhnout. Podle některých ekonomů mohl už například tím, že by po zářijových teroristických útocích opět snížil úrokové sazby. „Američané by se tehdy chvíli báli terorismu, trochu méně by utráceli, a pak by na to zase zapomněli, protože nic není kratší než lidská paměť,“ myslí si ekonomové Pikora a Šichtářová.⁸⁸ Určitě by krize neměla tak dalekosáhle následky. Realitní bublina by praskla asi dříve, nebyla by tak velká a její dopady rovněž. Bohužel historie nezná slůvko kdyby, a proto byl průběh krize tak prudký a její důsledky devastující pro celý svět.

3.4 Průběh a důsledky americké ekonomické krize

⁸⁴ REJNUŠ, Oldřich. Globální finanční krize“ a její hodnocení z hlediska budoucího vývoje světové ekonomiky. *Trendy ekonomiky a managementu* [online]. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská, 2009, III(5), 42. [cit. 2019-08-27]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11012/19983>

⁸⁵ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančníctví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 246.

⁸⁶ FOSTER, John Bellamy a MAGDOFF, Fred. *Velká finanční krize: příčiny a následky*. 1. české vyd. Všeň: Grimmus, ©2009. 156 s. Ekonomie. ISBN 978-80-902831-1-4, s. 28.

⁸⁷ Tamtéž, s. 50.

⁸⁸ PIKORA, Vladimír a ŠICHTAŘOVÁ, Markéta. *Všechno je jinak, aneb, Co nám neřekli o důchodech, euru a budoucnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 224 s. ISBN 978-80-247-4207-6, s. 108.

Ekonomická krize druhé poloviny první dekády 21. století byla přelomovým okamžikem v globální ekonomické historii, která změnila politickou scénu a ekonomii minimálně na jednu generaci. Tak to aspoň tvrdí autoři práce „Tentokrát je to jinak“.⁸⁹ Pomyslným mezníkem, kdy se „začal lámat chleba“ byl rok 2005. V září toho roku došlo k další změně v CRA. Do této doby musela každá finanční instituce s aktivy přesahujících 250 milionů dolarů podstoupit tzv. třístupňový kvalifikační test CRA. Od 1. 9. byl tento kvalifikační limit navýšen na 1 miliardu dolarů. Ostatní finanční instituce, které měly nižší aktiva, byly testu testu zproštěny. „*Rasová diskriminace, neschopnost splácet, byla užita jako argument pro rozšíření vlivu CRA. Žádný americký politik neměl dostatek odvahy, aby se postavil proti rasové linii argumentace. Finanční krize se po roce 2005 už nedala zastavit. Další a další instituce, nespádající ani pod slabé garance CRA, se vrhly na neregulované trhy vydávání, sekuritizace a prodeje toxických hypoték. Lidé bez stálých příjmů a neschopní splácet dluhy byli vlákáni do nízkourokových kontraktů po statisících. Nízký dolar, levné peníze a levné hypotéky přilákaly i zahraniční banky, investory a suverénní fondy,*“ charakterizuje tehdejší poměry v USA Milan Zelený.⁹⁰

Přesto se v této době objevili jednotliví investoři, kterým nezávisle na sobě došlo, že rozrůstající se trh s hypotékami v součinnosti s investičními bankami nafukuje obří bublinu. Netušili, kdy přesně se tak stane, ale došli k přesvědčení, že brzy. Jako správní investoři udělali to, co uměli nejlépe, investovali, ale jinak než ostatní a to do zástavních listů jištěných nestandardní hypotékou (credit default swap – dále jen CDS). Ty vyvinuly velké investiční banky z Wall Street. Jednalo se o jistý typ pojištění, které umožňovalo zajistit se proti úvěrovému selhání. „*Bylo to jako klasické pojištění, ovšem s jednou obměnou, - majitel swapu na daném aktivu nemusel být zároveň vlastníkem tohoto aktiva,*“ vysvětluje Michael Lewis.⁹¹ Prodejcem CDS byly např. banky nebo jiné finanční instituce. Tu si kupující většinou koupí za účelem krytí rizik u vydavatele cenného papíru na nedodržení splátky, předčasném splacení nebo úplném nedodržení závazku. Prodejci CDS si za svou ochranu účtují periodickou fixní sazbu na dobu sjednání pojistky. Pokud během sjednání pojistky nedoje k selhání, tak banka vydělá na své pojistce a investor si musí svůj zisk z cenného papíru snížit o periodické platby

⁸⁹ REINHART, Carmen M. a ROGOFF, Kenneth S. *Tentokrát je to jinak: osm století finanční pošetilosti*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Argo, Zip; sv. 39. ISBN 978-80-7363-537-4, s. 174.

⁹⁰ ZELENÝ, Milan. *Geneze krize* [online]. [cit. 29.8.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.milanzeleny.com/cs-CZ/stranky/1/-/0/70/geneze-krize>

⁹¹ LEWIS, Michael. *Bumerang: cesta kolem nového třetího světa*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2012. 235 s. ISBN 978-80-7363-418-6, s. 13.

pojistky. Když však dojde k selhání, tak banka nebo jiná finanční instituce musí vyplatit celou nominální hodnotu cenného papíru plus výplatu úroků. Čím dříve dojde k selhání, tím větší zisk pro investora.⁹²

Malá skupina investorů postupně odhalila, že struktura CDO je postavena na vratkých základech a pozlacena skvělým ratingem AAA. Nikdo nepředpokládal, že by takto hodnocené finanční deriváty mohly selhat a v tak velké míře najednou. Proto většina finančních institucí ochotně prodávala tyto „pojistky“. Až budoucnost měla ukázat, že vedle výdělku milionů dolarů prodejem CDS na sebe vzaly také reálné riziko selhání CDO několika miliard dolarů. Tuto skutečnost pochopila zmiňovaná skupina investorů, která začala ve velkém v řádech milionu dolarů kupovat pojištění na tyto toxické cenné papíry zajištěné především hypotékami. Nejbizarnější na jejich investiční hře bylo, že nemohly v podstatě prohrát. Nabízí se otázka, proč i ostatní na Wall Streetu nezkusili tuto investiční strategii. To vysvětluje Michael Lewis ve své práci příznačně nazvané „Big short“ takto: „*Koupit si swapy úvěrového selhání znamenalo povinnosti platit pojištění, možná i několik let, a přitom čekat, až američtí vlastníci bytů přestanou splácet hypotéky. Na trhu s dluhopisy se investoři i obchodníci pudově bránili jakékoli transakci, za jejíž provedení by museli platit, a instinktivně vyhledávali obchody, při kterých inkasovali poplatky už jen za to, že se ráno ukázali*“.⁹³ Jediné co tuto skupinu investorů znepokojovalo, bylo načasování. Na základě pohyblivých úrokových sazeb odhadovaly, že by k prvním větším selháváním mohlo dojít v roce 2007 a jejich zástavní listy, že budou vyplaceny o rok později. Čas ukázal, že se nemýlili a do klína jim spadly neskutečné výdělky, které jim bude závidět celý Wall Street.⁹⁴

Už v létě 2006 začala realitní bublina pomalu splaskávat. Poklesl zájem o hypoteční úvěry a ceny nemovitostí přestaly růst. Začaly se objevovat první rodiny, kterým skončila fixace úvěru, a skokové navýšení úroků z úvěru nebyly schopní splácet. Banky začaly se zabavováním zástav v podobě domů, ale tím jak narůstal počet nesplacených hypotečních úvěrů, ceny začaly klesat. V této době to většina odborníků vnímala jako pomyslné mráčky, ze kte-

⁹² Celý proces fungování CDS přehledně vysvětluje Michael Lewis ve své práci: „*Člověk si například mohl za 200 000 dolarů ročně koupit desetiletý swap úvěrového selhání na 100 milionů dolarů v dluhopisech firmy General Electric. Nevyšší možná ztráta činila dva miliony dolarů čili 200 000 dolarů ročně po dobu deseti let. Nejvyšší možný zisk byl 100 milionů dolarů, a to v případě, že by General Electric v libovolnou dobu během oněch deseti let přestala splácet své dluhy a její věřitelé nic nedostali. Byla to sázka s nulovým součtem. Pokud by někdo vyhrál celých 100 milionů, pak strana, která dotyčnému swap úvěrového selhání prodala, by o 100 milionů přišla. Byla to taky sázka asymetrická, podobná sázce na určité číslo v ruletě. Ztráta kupujícího nepřesáhne hodnotu žetonů, které položil na stůl. Pokud by ale jeho číslo padlo, mohl vydělat třicetkrát, čtyřicetkrát nebo i padesátkrát víc, než kolik vsadil.* LEWIS, Michael. *Big short: v útrobách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 52.

⁹³ Tamtéž, s. 109.

⁹⁴ Tamtéž, s. 54.

rých nemusí hned pršet. Málokdo se připouštěl, že nesplacení hypotečních úvěrů dosáhne během jednoho roku obřích rozměrů, ceny nemovitostí strmě poklesnou a finanční ústavy budou mít problém s likviditou. K tomu se přidá vzájemná nedůvěra mezi bankami, což povede ke kolapsu mezibankovního trhu.⁹⁵ Zatím však byl pověstný klid před bouří.

V březnu 2007 se v amerických médiích objevily zprávy o špatných hypotečních úvěrech. Veřejnost se poprvé dozvěděla o existenci problému, ale političtí představitelé státu si ho nechtěli připustit. Uklidňovaly je statistiky, které jim ukazovaly hospodářský růst a s tím spojenou nízkou nezaměstnanost, proto nepodnikli žádná zásadní opatření. Další tři či skoro čtyři měsíce se nedělo nic.⁹⁶

Až na konci července se plně projevil nedostatek likvidity u fondů rizikového kapitálu. Toho si všimly kapitálové trhy, konkrétně část zabývající se rizikovými dluhopisy odvozených od rizikových hypoték cestou sekuritizace. Tehdy vypukla na trzích první panika. Nikdo nevěděl, kde všude mohou být rozmístěny špatné úvěry. Ostatně se do této doby o to ani nikdo pořádně nezajímal. Bankovní instituce začaly pracovat s předpokladem, že mohou být všude. To vedlo ke ztrátě důvěry ve finanční trhy a investoři se začali pro jistotu vyhýbat riziku jako celku. To se negativně projevilo u rizikových investic, jejíž hodnota začala klesat. Sebou však vzaly i ty investice, které neměly žádnou spojitost s americkými hypotékami.⁹⁷ V celé kráse se ukázalo, jak napsal Pavel Kohout, že „... *diverzifikace rizika funguje pouze tehdy, když riziko jednotlivých složek portfolia není korelované: když platební schopnost hypotečního klienta pana Rodrigueze není spojena s platební schopností pana Jonese, portfolio složené z hypoték milionů pánů Rodriguezů, Jonesů (a také Díazů, Smithů a mnoha dalších jim podobných) může být téměř bez rizikové. Jakmile se však ukáže, že Rodriguez, Jones, Díaz, Smith atd. jsou z nějakých důvodů ve stejném průšvihů, rizikovost portfolia a jejich hypoték náhle prudce roste. Bez ohledu na mínění ratingových agentur, statistiky nestatisticky*“.⁹⁸

K uklidnění trhů nepřispěl kolaps britské banky Northern Rock v září téhož roku. Tato pátá největší banka v Británii doplatila na své investice do rizikových hypoték. Na rozdíl od podobných finančních institucí „... *nečerpala většinu zdrojů z klientských depozit, ale formou*

⁹⁵ REJNUŠ, Oldřich. *Globální finanční krize“ a její hodnocení z hlediska budoucího vývoje světové ekonomiky. Trendy ekonomiky a managementu* [online]. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská, 2009, III(5), 42. [cit. 2019-08-27]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11012/19983>

⁹⁶ KOHOUT, Pavel. *Investice: nová strategie*. První vydání. Praha: Grada, 2018. 212 stran. ISBN 978-80-271-2101-4, s. 56.

⁹⁷ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 20 – 21.

⁹⁸ Tamtéž, s. 26.

emisí krátkodobých cenných papírů Takto bylo financováno 73 % finančních potřeb banky. Když tento trh vyschl, i Northern Rock se ocitla na suchu,“ vysvětluje ekonom Pavel Kohout.⁹⁹ 13. září 2007 byla schválena pomoc pro banku Northern Rock ze strany Bank of England. Ve večerních televizních zprávách stanice BBC o tom byla reportáž. Další den britská vláda tuto informaci potvrdila. I přesto ještě v ten samý den došlo ke klasickému učebnicovému „runu“ na banku, který Británie zažila naposledy v minulém století.¹⁰⁰ To ještě více prohloubilo již tak nízkou důvěru v globální finanční trhy. Když se jednoho z vkladatelů, který stál ve frontě před pobočkou Northern Rock, reportéři ptali, proč si i přes záruky státu chce vybrat své úspory. Odpověděl jim na to: „Nemyslím si, že se banka zhroutí, ale prostě nemám na to nervy. (...) Vybírám si peníze, abych měl klid“.¹⁰¹ Právě ztráta důvěry v bankovní systém ve svém důsledku vedla k následnému zmrazení úvěrových toků. To je podle Milana Zeleňého hlavním symptomem krize. „Ztráta důvěry, či nárůst globálního řetězce nedůvěry je u kořene všech negativních dopadů a zároveň kritériem a mírou efektivnosti špatně naordinované léčby. (...) Naivní manipulace úrokových měr představuje vrchol chápání ekonomických systémů“.¹⁰²

K uklidnění situací nepřispěla, ani výše naznačovaná monetární politika USA. FED zpočátku nereagoval příliš pružně a udržoval základní úrokovou sazbu na 5,25%.¹⁰³ Až s velkým zpožděním se rozhodl v roce 2007 ke změně spočívající ve snížení úrokové sazby. „... zdá se, že změny úrokových sazeb, které dělal FED, nejprve dolů a pak nahoru, byly příliš velké a že větší stabilita sazeb by bývala přispěla ke stabilitě finančních trhů,“ zhodnotil s odstupem času politiku FEDu Robert Holman.¹⁰⁴ Důsledkem byl pokles akciového trhu, kde výrazně začala klesat aktivita na trhu fúzí a akvizic. Také stále narůstal počet méně bonitních klientů, kterým končily fixace jejich hypoték a nové vyšší úroky je dostávaly do problémů. Stále více bank muselo přikročit k zabavování nesplacených nemovitostí, což vedlo ke značnému propadu amerického hypotečního trhu. Oficiálně sice finanční instituce vykázaly ztrátu

⁹⁹ Tamtéž, s. 28.

¹⁰⁰ Blíže k událostem kolem banky Northern Rock WEINER, Jakub. *Run na banku Northern Rock jako případová studie krizového managementu* [online]. 17. 11. 2013 [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.sekuritaci.cz/run-na-banku-northern-rock-jako-pripadova-studie-krizoveho-managementu/>

¹⁰¹ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 92.

¹⁰² ZELENÝ, Milan. *Geneze krize* [online]. [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.milanzeleny.com/cs-CZ/stranky/1/-/0/70/geneze-krize>

¹⁰³ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Globalizace a krize: souvislosti a scénáře*. 1. vyd. Všeň: Grimmus, 2010. 291 s. ISBN 978-80-87461-01-3, s. 57.

¹⁰⁴ HOLMAN, Robert, *Finanční turbulence a role centrální banky*. In: HOLMAN, Robert et al. *Americká finanční krize: hrozba pro světovou ekonomiku?: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, Ekonomika, právo, politika, č. 71/2008, s. 11.

kolem 40 mld. dolarů, ale realistické odhady z podzimu 2007 se pohybovaly kolem 300 mld. dolarů.¹⁰⁵

Přelom roku 2007/2008 byl poměrně klidný a někteří ekonomové začali tvrdit, že se trhy uklidnily. Byla to však iluze. Toto krátké období „klidu“ předznamenalo příchod daleko větších problémů nejen na finančních trzích, proto můžeme označit rok 2008 za zlomový. Nic už nebude, jako před krizí. Už v této době se mnohé komerční banky dostaly do problémů a nejhůře na tom byly investiční banky. Ty, které byly napojeny na komerční banky, se mohly spolehnout na jejich pomoc. Ale nezávislé investiční banky jako Lehman Brothers, Morgan Stanley, Goldman Sachs, Merrill Lynch nebo Bear Stearne si musely poradit samy. Jejich slabinou bylo, že neměly přístup k věřiteli poslední instance a jejich věřitelé se nemohli spolehnout na povinné pojištění vkladů, což v krizových chvílích ještě více ohrožovalo jejich stabilitu. Byly u nich menší dohled státních orgánů, což vedlo k více rizikovým operacím na finančních trzích. V jejich případě byly životně závislé na krátkodobém repo financování.¹⁰⁶

Žádná z výše zmiňovaných investičních bank nevydržela ve stejné podobě do konce roku 2008. První se dostala do problémů v polovině března společnost Bear Stearns, která přišla o 88% svých likvidních aktiv v důsledku odmítnutí věřitelů prodloužit své krátkodobé financování.¹⁰⁷ Přitom ještě v listopadu předchozího roku byla hodnota investičního portfolia přes 269 mld. dolarů. Z toho jen 30 mld. dolarů připadalo na substandardní hypotéky. Vaz zlomilo této investiční bance to, že její investice byly financovány převážně dluhem. „*Bear Stearns tedy používala finanční páku, která může znásobit výnosy, ale i ztráty. Pokud náklady na dluh přesáhnou výnosy z investic, finanční páka se obrátí proti svému uživateli a může ho i zničit. A tak se i stalo. (...) Bear Stearns došla hotovost a octla se na dně,*“ vysvětluje příčiny pádu této finanční instituce Pavel Kohout. Banku nakonec zachránila rychlá společná akce FEDu a banky JP Morgan, která banku převzala za cenu 2 dolary za akcii.¹⁰⁸

¹⁰⁵ MUSÍLEK, Petr. *Příčiny globální finanční krize a selhání regulace*. In: Český finanční časopis 2008, č. 4, s. 6 – 7. [online]. 2008 [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.vse.cz/cfuc/cislo.php?lang=cz&cislo=4&rocnik=2008> Ztráty jednotlivých finančních společností se pohybovaly v řádech mld. dolarů. Merrill Lynch - 22,1 mld. dolarů, Citigroup - 40 mld. dolarů, Morgan Stanley - 9,4 mld dolarů, Bear Stearns - 3,2 mld dolarů, JP Morgan Chase - 3,2 mld dolarů, Bank Of America - 3 mld dolarů, Freddie Mac - 2 mld. dolarů, Wachovia - 1,1 mld. dolarů. AUTOR NEUVEDEN. *Británie znárodní hypoteční banku Northern Rock* [online]. 17. 2. 2008 [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/britanie-znarodni-hypotecni-banku-northern-rock-40187370>

¹⁰⁶ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 96 – 97.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 97.

¹⁰⁸ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 64 – 65.

Tehdy si část laické i odborné veřejnosti kladla otázku, proč stát na své náklady zachraňovat. V této době se také na veřejnost se dostaly informace, že manažeři této investiční banky se v době kritických dnů zúčastňovali golfových turnajů a dalších podobných akcí. Přitom jim byl garantován na základě akvizičního plánu zlatý padák v hodnotě 1 mld. dolarů.¹⁰⁹ To vyvolalo rozhořčení laické i odborné veřejnosti. Ta se začala ptát, proč má zachraňovat tuto banku ze svých peněz, když vysokým manažerům budou i přesto vypláceno vysoké odchodné. K tomu v médiích proběhlo srovnání platu manažerů z minulosti a současnosti v poměru k běžným pracujícím., *V roce 1989 vydělávali šéfové sedmi největších bank USA 2,8 milionů dolarů ročně. To odpovídalo stonásobku průměrné americké mzdy. V roce 2007 platy šéfů stouply na 26 milionů, pětsetkrát více, než byl průměrný výdělek*.¹¹⁰

Po zveřejnění této informace se jejich rozhořčení změnilo v nenávist vůči bankám a jejich vedení, které by nejraději postavili před soud a zavřeli do vězení na mnoho let. Jejich přání se snad s výjimkou Islandu nikde nerealizovalo. „Prý kvůli „systémovému riziku“, které případný zánik Bear Stearns údajně představoval. Vskutku dojemná starost na to, jak „silná“ tehdy naše ekonomika byla,“ vysvětluje s jistou dávkou ironie Thomas J Woods jr ve své práci.¹¹¹ Na druhou stranu to někteří ekonomové s odstupem času nepovažují za úplně nejhorší řešení z výběru tehdejších možností. *V březnu 2009 udělala americká vláda správnou věc, když nenechala Bear Stearns neřízeně padnout. Takový krach by způsobil řetězovou reakci a velmi hlubokou hospodářskou krizi srovnatelnou s Velkou depresí. Nicméně záchrana Bear Stearns tehdy ještě zdaleka neznamenal definitivní stabilizaci amerického a světového finančního systému. To nejhorší mělo teprve přijít,*“ píše Pavel Kohout.¹¹²

Po záchraně Bear Stearns to vypadlo, že na světových trzích došlo k uklidnění situace. Americký ministr financí Hank Paulson vydal optimistické prohlášení: „Skutečně věřím, že to nejhorší je již za námi“.¹¹³ Byl však jen onen pomyslný klid před bouří, která měla v plné síle udeřit. Stalo se tak „náhle“ v září roku 2008. „Díky toxickým hypotékám tok úvěrů „zamrzl“ a důvěra se z trhu vytratila. Neregulované investiční banky Wall Streetu začaly bankrotovat... Zatímco do září 2008 vláda tvrdila, že vše je v pořádku, během několika dnů zača-

¹⁰⁹ Tamtéž, 65.

¹¹⁰ CERVENKA, Andreas. *Peníze: jakou mají cenu?: --a čemu věřit v současném světě?*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2014. ISBN 978-80-7252-504-1, s. 57.

¹¹¹ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 47.

¹¹² KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 65- 66.

¹¹³ KOHOUT, Pavel. *Investice: nová strategie*. První vydání. Praha: Grada, 2018. 212 stran. ISBN 978-80-271-2101-4, s. 56.

li Paulson, Bernanke i Bush strašit kolapsem celé ekonomiky. Totální neznalost role obav a strachu v ekonomice jim zabránila přemýšlet o dopadech,“ charakterizoval velmi výstižně záříjovou situaci Milan Zelený.¹¹⁴

Právě ztráta důvěry výrazně urychlila celý proces a „náhlý“ dopad krize měl sílu úderu vlny tsunami. Vše začalo uvalením nucené správy úřadem Federal Housing Finance Agency (Dále FHFA) na hypoteční agentury Freddie Mac a Fannie Mae. Tento krok znamenal jediné, tj. zestátnění. Obě agentury spravovaly podle odhadů až 75% amerických hypoték a nahromadily závazky ve výši 5 bilionů dolarů. Nikdo však přesně nevěděl kolik této sumy je ohroženo.¹¹⁵ Proto se americké ministerstvo americké ministerstvo financí rozhodlo garantovat likvidní prostředky do výše 100 mld. dolarů. Za to získalo preferenční akcie a stávající akcionáři byli odsunuti vedlejší kolej.¹¹⁶ Zase se objevily hlasy, proč jsou agentury zachraňovány z peněz daňových poplatníků. „Pokud by vláda nepřevzala Fannie Mae a Freddie Mac, jejich pád by jednoznačně uvrhl finanční a hypoteční trhy do paniky nebyvalých rozměrů a navíc by vystrašil nejrůznější zahraniční věřitele, kteří si koupili dluhopisy. Ohroženo bylo mnohem více, než jen pár rizikových hypoték. V sázce byla úvěrová schopnost Spojených států. Nechat tyto dvě instituce padnout jen proto, aby tyto trhy dostaly lekci, nepřicházelo v úvahu,“ vysvětluje tento krok Nouriel Roubini a Stephen Mihm ve své práci¹¹⁷

Ve stejném měsíci kolabovala investiční banka Lehman Brothers, což je považováno za bod zlomu. Podle některých komentátorů její krach byl zodpovědný za proměnu americké krize na globální. Pád této investiční banky nelze považovat za příčinu krize, ale spíše za projev její závažnosti.¹¹⁸ Jen v průběhu roku ztratili Lehman Brothers na chybných spekulacích spojených s nemovitostmi 7 mld. dolarů.¹¹⁹ Nakonec jedinou jejich šanci na přežití byl kapitálový vstup Korean Development Bank. Jednání však ztroskotala a akcie Lehman Brother se rychle propadly ze 17 dolarů na 3,8 dolaru. V neděli 14. 9. 2008 došlo ke klíčovému rozhodnutí ohledně této tradiční investiční banky. FED se dohodl s americkým ministerstvem financí na neposkytnutí nouzového úvěru. Vedení Lehman Brothers hned další den vyhlásili úpa-

¹¹⁴ ZELENÝ, Milan. *Geneze krize* [online]. [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.milanzeleny.com/cs-CZ/stranky/1/-/0/70/geneze-krize>

¹¹⁵ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 47.

¹¹⁶ MUSÍLEK, Petr. *Příčiny globální finanční krize a selhání regulace*. In: Český finanční časopis 2008, č. 4, s. 6 – 7. [online]. 2008 [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.vse.cz/cfuc/cislo.php?lang=cz&cislo=4&rocnik=2008>

¹¹⁷ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 100.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 98.

¹¹⁹ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 72.

dek.¹²⁰ Americká vláda věřila, že udělala správný krok. Chtěla ušetřit peníze daňových poplatníků, zastavit „morální hazard“ investičních bankéřů a doufala, že to uklidní finanční trhy. Nastal však pravý opak. Trhy byly šokovány a zpanikařily. „*Finanční svět je v největším nebezpečí od prosince 1930, kdy krach Bank of United States zahájil nejhorší fázi Velké deprese,*“ zhodnotil tehdejší situaci ekonom Kohout.¹²¹

Od této chvíle si nikdo nemohl být ničím jistý. To definitivně podlomilo důvěru ve finanční trhy. Začal run investorů na další investiční banky jako Merrill Lynch, Goldman Sachs nebo Morgan Stanley. Tentokrát je však americká vláda po zkušenosti Lehman Brothers nenechala padnout. Merrill Lynch převzala Bank of America. Morgan Stanley a Goldman Sachs byly nuceny požádat FED o přeměnu z investičních bank na běžné banky. FED jim urychleně 21. 9. vyhověl. Tyto bývalé investiční banky na jedné straně ztratily své stávající výhody a byly pod přísnějším dozorem a regulací FEDu. Na druhé straně získaly od něho přístup k tolik potřebným likvidním prostředkům.¹²² Dalšími významnými institucemi, které v této době neustály drtivou vlnu tsunami po pádu Lehman Brothers byla největší americká spořitelna Washington Mutual, šestá největší americká banka Wachovia a řada dalších bank. Během následujících tří měsíců ztratily cenné papíry na světových trzích až 30 bilionů dolarů.¹²³

Zhroucením Lehman Brothers se do problémů dostaly instituce sloužící jako záložní podpora finančního systému – pojišťovny. Především gigant American International Group (dále jen AIG), jemuž narůstaly postupně ztráty celé měsíce. Tato pojišťovna spolu s dalšími pojišťovala CDO tranše v hodnotě několika bilionů dolarů. „... *efektivně tak přenesly svůj vlastní rating AAA na řadu strukturovaných finančních produktů. Jak narůstaly ztráty, zdálo se čím dál pravděpodobnější, že pojišťovny budou nuceny začít proplácet pojistky. Bohužel však kvůli svému divokému zadlužení neměly kapitál,*“ konstatuje věcně autorský kolektiv v práci „Krizová ekonomie“.¹²⁴ Jen investiční bance Goldman Sachs měla AIG vyplatit na

¹²⁰ MUSÍLEK, Petr. *Příčiny globální finanční krize a selhání regulace*. In: Český finanční časopis 2008, č. 4, s. 6 – 7. [online]. 2008 [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.vse.cz/cfuc/cislo.php?lang=cz&cislo=4&rocnik=2008>

¹²¹ KOHOUT, Pavel. *Investice: nová strategie*. První vydání. Praha: Grada, 2018. 212 stran. ISBN 978-80-271-2101-4, s. 56.

¹²² MUSÍLEK, Petr. *Příčiny globální finanční krize a selhání regulace*. In: Český finanční časopis 2008, č. 4, s. 6 – 7. [online]. 2008 [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.vse.cz/cfuc/cislo.php?lang=cz&cislo=4&rocnik=2008>

¹²³ REJNUŠ, Oldřich. *Globální finanční krize“ a její hodnocení z hlediska budoucího vývoje světové ekonomiky. Trendy ekonomiky a managementu* [online]. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská, 2009, III(5), 42. [cit. 2019-08-27]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11012/19983>

¹²⁴ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 100.

pojistném něco přes 20 miliard dolarů na pokrytí ztratilo ze subprime swapů úvěrového selhání.¹²⁵

Naštěstí FED poskytl AIG nouzovou půjčku v hodnotě 85 miliard dolarů. Výměnou za pomoc se AIG ocitla v rukou státu, který vlastnil skoro 80% jejích akcií. „*Jednalo se o výpomoc ani ne tak společnosti AIG, ale všem ostatním bankám, které si od AIG koupily pojištění. V důsledku převzetí se americká vláda vydala do těchto bank a koupila zpět CDO tranší pojištěné u AIG. (...) Vláda zaplatila sto centů za dolar, tedy plnou výši, přestože tržní hodnota tranší klesla hluboko pod tuto částku,*“ vysvětlují autoři „Krizové ekonomie“ motiv vlády USA k záchraně této nadnárodní společnosti a dodávají: „*Tehdy padly vniveč všechny řeči o zastavení morálního hazardu*“.¹²⁶

Rozhodnutí FEDu a vlády zachraňovat „automaticky“ příliš velké firmy (anglicky tzv. „too big to fail“) před krachem kritizovali tehdy mnozí ekonomové. Mimo jiné i Milan Zeleň, který o tom napsal: „*Nastává čas „morálního hazardu“: o státní „bakšiš“ se ucházejí nejen banky, ale i stavební firmy, automobilky, nemocnice a městské i regionální samosprávy. Podmínkou získání podpor je prokázána neschopnost fungovat v prostředí svobodného trhu. Podniky a instituce uměle zhoršují své výsledky (nebo kupují problémové podniky), aby získaly miliardové půjčky. Přichází nová vlna strachu a zastrasování. Politici opět „zachraňují“ a opět s penězi daňových poplatníků.*“¹²⁷ Tomas E. Woods k tomu trpce tehdy dodal: „*Z Washingtonu se stala žebrácká ulička pro velké korporace a z daňového poplatníka dojná kráva*“.¹²⁸ Kontroverzní rozhodnutí tehdejšího šéfa FEDu se postupem let ukázalo v dané situaci, jako dobré rozhodnutí. Znamenalo zásadní ulehčení národnímu hospodářství v nejhorší fázi krize. O čtyři roky později prodal FED akcie AIG se ziskem 23 miliard dolarů.¹²⁹

Zhroucení finančního systému v USA v září roku 2008 pomohl zmobilizovat politikou reprezentaci napříč politickým spektrem, která se rozhodla rázně zasáhnout. Výsledkem byl Program podpory problémových aktivit (Trougled Asset Relief Program, dále jen TARP), jímž se vytvořil záchranný fond o objemu 700 mld. dolarů. Jeho cílem bylo pomoci finančním institucím od „toxických“ aktiv a postupně vrátit důvěru mezibankovnímu půjčování. TARP

¹²⁵ LEWIS, Michael. *Big short: v útrokách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 281.

¹²⁶ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 102.

¹²⁷ ZELENÝ, Milan. *Geneze krize* [online]. [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.milanzeleny.com/cs-CZ/stranky/1/-/0/70/geneze-krize>

¹²⁸ WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1, s. 60.

¹²⁹ KOHOUT, Pavel. *Investice: nová strategie*. První vydání. Praha: Grada, 2018. 212 stran. ISBN 978-80-271-2101-4, s. 57 – 58.

byl mnohými kritizován za rozpoutání morálního hazardu, nesystémovost, přílišný zásah do volného trhu, přílišnou velkorysost a snadnou zneužitelnost ze strany finančních institucí v čerpání pomoci apod. Na druhé straně můžeme s odstupem let poznamenat, že hlavní finanční instituce díky TARPu přežily „... *důvěra investorů se obnovila a na jaře 2009 už byly finanční trhy víceméně v normálu, při čemž většina z těch, kdo si chtěli vypůjčit, byť ne všichni, již opět mohli sehnat peníze na přijatelný úrok,*“ píše Paul Krugman.¹³⁰

Ekonomická krize v USA tímto pochopitelně neskončila. Obamova administrativa se v dalším roce vedle finančního systému snažila pomoci také „běžné“ ekonomice, která se týká zaměstnanosti, výroby zboží a služeb. Snažila se jí povzbudit různými fiskálními stimuly a protlačila sněmovnou Zákon o ozdravení ekonomiky a nových investicích (American Recovery and Reinvestment Act, dále jen ARRA), který počítal s vládními výdaji ve výši 781 mld. dolarů.¹³¹ Není však cílem této práce blíže se zabývat „americkou cestou“ z krize. Spokojme se s konstatováním, že se postupně dařilo oživovat národní hospodářství celého USA, ale za cenu zvyšování veřejného dluhu. Podstatné je, že zářijové dny roku 2008 v USA předznamenaly globální ekonomickou krizi, která zasáhla prakticky všechny vyspělé ekonomiky světa. Světový finanční systém se začal potýkat s nedostatečnou likviditou, poklesem úspor, ztrátou důvěry ve finanční systém apod. Znovu se objevilo strašidlo Velké deprese z 30. let minulého století, která byla překonána až válečným zbrojením. Nikdo ze světových vůdců nechtěl opakování toho scénáře. Proto vlády jednotlivých států světa přistoupily k rozsáhlým akcím na záchranu svých ekonomik, které nemají co do rozsahu obdoby. Každý stát se s ekonomickou krizí snažil vyrovnat tak trochu po svém. Ukázalo se v celé kráse, že když jde „do tuhého“ národní zájmy, mentalita, kultura, tradice, ale i geografická poloha hrají podstatnější roli, než si mnozí připouštěli. V praktické části této práce lze názorně ilustrovat přístup Řecka k ekonomické krizi a ostatních států Evropské unie k němu v komparaci s obdobně velkými ekonomikami členských států.

¹³⁰ KRUGMAN, Paul R. *Skoncovat s krizí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012. 193 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-294-1, s. 98.

¹³¹ Blíže SLANÝ, Martin. *Jakou ekonomiku zdědil Trump?* [online]. 25. 2. 2017 [cit. 4.10.2019]. Dostupný na WWW: <https://ekonomickydenik.cz/blog/jakou-ekonomiku-zdedil-trump/>

4 Soumrak „řeckých bohů“ – analytická část

Světová ekonomická krize, která tvrdě postihla řecké hospodářství, se před více jak 10 lety stala jedním z hlavních témat světových médií. Ta ve většině případů přinášela zjednodušený obraz na celou problematiku a vnucovala veřejnosti příběhy o „líných Řecích, kteří si žili nad své možnosti“. Ostatně i naše média přejala zjednodušený pohled na celou problematiku. Například v nejčtenějším českém periodiku Blesk se v této době objevil titulek: „Černý scénář: Česko dá líným Řekům 40 miliard!“ Pokud se čtenář nespokojil jen s názvem článku a přečetl si ho celý, tak se mimo jiné dozvěděl, že řeckého úředníka ve státní správě nelze až do důchodu vyhodit, jeho plat 2, 5 krát vyšší než v soukromém sektoru s garancí celoživotní penze, která v případě smrti přejde na jeho manželku. Dozvěděl se také mimo jiné, že Řecko zaměstnává více učitelů na žáka než třeba Finsko a na ostrůvku Agios Efstratios provozují školu se čtyřiceti učiteli a deseti žáky apod.¹³² Je pochopitelné, že většina občanů České republiky po této mediální masáži nebyla nakloněna jakkoliv Řekům pomoci.

Tyto jednostranné až manipulativní informace nepochybně vedly k oživení nacionalismu a k opovrhování celými národy, a především Řecku, jejichž hospodářství se dostalo vlivem ekonomické krize do potíží. Řecko bylo s dalšími státy v médiích označováno hanlivou zkratkou PIIGS případně další upravenou mutací tohoto slova podle toho, jak do této skupiny přiřazovali novináři další státy. Není třeba dodávat, že se jedná povrchní vidění dané problematiky. Jak výstižně napsala Pavla Smetanová, která trvale žije už několik let v Řecku: „*Média mají obrovskou moc... Jen tu svoji moc občas zneužívají, nebo špatně používají. (...) Často v médiích pracují lidé, kteří o daném tématu vědí málo a opakují to, co slyší nebo čtou jinde. (...) Fascinuje mě, jak lidé hromadně papouškují tisíckrát omílanou informaci, že Řekové chodí do důchodu v padesáti a po zbytek života pak pobírají dva tisíce euro. To je totiž ta klasická polopravda nebo házení všech do jednoho pytle*“.¹³³ Další části této práce se bude zabývat právě výše uvedenými rozpory ve vnímání dopadů ekonomické krize na řecké hospodářství v komparaci s dalšími státy Evropské unie.

¹³² AUTOR NEUVEDEN. Černý scénář: Česko dá líným Řekům 40 miliard!/? [online]. 6.5.2010 [cit. 24.3.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti-zahranici/135700/cerny-scenar-cesko-da-linym-rekum-40-miliard.html>

¹³³ SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3, s. 7.

4.1 Jak se stát členem klubu PIIGS

Ekonomická krize, která začala v USA, se postupně přelila do celého světa. Zasáhla také Evropskou unii, i když dopady na jednotlivé státy byly odlišné. Nejhůře postižené evropské státy začaly být označovány zkratkou PIGS, tedy prasata. Tato zkratka pochází z angličtiny, je složená z počátečních písmen názvů čtyř zemí, které krize postihla nejhůře. Zpočátku do tohoto „elitního“ klubu bylo zařazeno Portugalsko, Irsko, Řecko a Španělsko.¹³⁴ Další členem se stala Itálie, a proto vznikla zkratka se zdvojenými měkkými i tedy PIIGS. Občas do tohoto klubu bývá některými ekonomickými analytiky zařazována také Velká Británie a potom je zkratka ve formě PIIGGS¹³⁵ Některí autoři ve svých pracích vytvářejí vlastní zkratky z počátečních písmen výše uvedených států, proto se můžeme setkat s variantou GIP-SI.¹³⁶

Pokud pomineme Velkou Británii a zaměříme se jen na státy PIIGS, tak se nabízí otázka: „Co mají tyto státy společné, že se ocitly v tomto elitním klubu“? Jedním z hlavních společných znaků byly problémy s veřejnými financemi, které přerostly do rozpočtových deficitů. Země PIIGS se silně zadlužily především u evropských bank.¹³⁷ Pohoršení ostatních států eurozóny vyvolala zmínka o „kreativním účetnictví“ většinou ve spojení s Řeckem, což znamenalo úpravu a vylepšování si statistik hospodářského vývoje. Zapomnělo se však, že tzv. konvergenční kritéria v referenčním roce 1997 měla problém splnit řada dalších států. *„Šedesátiprocentní hranice byla ostatně už zpočátku nastavena na absurdně vysoké rovní, protože 60% podíl veřejného dluhu na HDP je vysoký podle všech racionálních měřítek. Zmíněné číslo ovšem bylo zvoleno politicky, aby se do kritéria vešly předlužené západoevropské země s nákladným sociálním státem, především samotné Německo. V případě Itálie, Belgie, Řecka a Portugalska pak zakladatelé eurozóny museli nejen zavřít obě oči, ale i zacpat si uši,*

¹³⁴ HOLANOVÁ, Tereza. *Euro ohrožují prasata: Portugalsko, Itálie, Řecko a Španělsko* [online]. 16. 2. 2010 [cit. 27.3.2020]. Dostupný na WWW: https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/euro-ohrozuji-prasata-portugalsko-italie-recko-a-spanelsko.A100215_163527_eko-zahranicni_hol

¹³⁵ SWAMINATHAN, Swaminathan. *Too small is 'too big' to fail* [online]. 25.1. 2011 [cit. 29.3.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.thehindubusinessline.com/todays-paper/Too-small-is-lsquotoo-big-to-fail/article20041553.ece>

¹³⁶ KRUGMAN, Paul R. *Skoncovat s krizí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012. 193 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-294-1, s. 114.

¹³⁷ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 248.

protože zmíněné státy se do kritéria opravdu křiklavě nevešly,“ konstatuje Kohout ve své práci.¹³⁸

K dalším společným znakům patří i to, že státy PIIGS leží na perifériích Evropy a nemají ideální ekonomickou strukturu. Z posledního jmenovaného kritéria se vymyká jen Itálie. Typickým rysem pro země PIIGS jsou poměrně nízké daně a také celková výše vládních příjmů z HDP. Podle Ilony Švihlíkové je to důkaz pro vyvrácení hypotézy „... o spojení mezi nízkými daněmi a nízkým zadlužením“.¹³⁹

Společná měna je další věcí, která spojuje státy PIIGS a je podle mnohých ekonomů hlavním viníkem hospodářských problémů těchto států. „... dnes vypadá jako osudný omyl – rozhodnutí přistoupit k zavedení společné měny. Evropské elity natolik fascinovala myšlenka vytvoření mocného symbolu jednoty, že nadhodnotily její pozitiva a veškerá varování ohledně podstatných nevýhod smetly stranou,“ píše americký ekonom Paul Krugman a dodává: „Zavedení společné měny tedy předpokládá jistý kompromis. Na jedné straně přináší společně sdílená měna větší efektivitu: klesají provozní náklady a zlepšuje se podnikové plánování. Na druhé straně ale dochází ke ztrátě flexibility, což může být vážný problém ve chvíli, kdy dojde k „asymetrickým šokům“, jako je třeba zastavení stavebního boomu v některých zemích, nikoli však ve všech“.¹⁴⁰

Ukázalo se, že rozdílná připravenost národních ekonomik států při přijetí společné měny bude hrát v budoucnu zcela zásadní roli.¹⁴¹ Což se projevilo na ekonomikách států PIIGS. Celá konstrukce společné měny nebyla postavena na pevných základech. Hlavním cílem sjednocení evropských měn bylo podle Václava Klause urychlení politického sjednocení kontinentu a dodává: „... ekonomické náklady je nezajímaly. Kolikrát jsem se to snažil vysvětlit Helmutu Kohlovi, který měl v chvíli Evropě hlavní slovo. Marně“.¹⁴² Další ambicí společné měny eura bylo hrát roli druhé internacionální měny. Někteří politici optimisticky hovořili o vzniku bipolární ekonomiky a o konci národních států. „Arogance, která ignorava-

¹³⁸ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 126.

¹³⁹ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Dopady řecké krize na eurozónu* [online]. 2010 [cit. 30.3.2020]. Dostupný na WWW: <https://docplayer.cz/1473803-Dopady-řecké-krize-na-eurozónu.html>

¹⁴⁰ KRUGMAN, Paul R. *Skoncovat s krizí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012. 193 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-294-1, s. 131.

¹⁴¹ Ostatně s připraveností ostatních států splnit konvergenční kritéria v referenčním roce 1997 to nebylo, také nijak oslnivé. Podle Pavla Kohouta, kdyby byla eurozóna konstruována čistě na základě ekonomických kritérií bez vlivu politiky tak by tato kritéria splňovalo Německo, Nizozemí, Lucembursko, Finsko, Švédsko, Dánsko, Švýcarsko, Norsko a s výhradami Rakousko. KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 126.

¹⁴² KLAUS, Václav. Je to už nebo teprve pět let o počátku řecké krize? IN: KLAUS, Václav et al. *Pět let řecké krize*. Vydání první. Praha: Institut Václava Klause, 2015. 83 stran. Publikace; č. 17/2015. ISBN 978-80-87806-95-1, s. 13.

la Čínu a další rozvíjející se země, je ovšem symptomatická pro chování evropských elit, a to až do dnešní doby. (...) Vzhledem k pozdějšímu vývoji bychom mohli vidět náznaky toho, že celá EU bude řízena z Berlína,“ píše Ilona Švihlíková.¹⁴³

Skepsa k projektu společné měny se i z historického pohledu může zdát oprávněná. V novodobých evropských dějinách známe jen málo úspěšných projektů měnové unie. Mezi ně můžeme například zařadit zavedení měnové unie během sjednocení Německa v 19. století a znovu sjednocení Německa po pádu Železné opony. Také v historii českého státu lze nalézt úspěšný projekt měnové unie. Je spojen se vznikem Československa, které bylo složeno z rozdílně hospodářsky rozvinutých částí. K tomu, aby měnová unie fungovala, je potřeba fiskální redistribuce. *„Ta silnější (česká část) musela posílat dlouhodobě prostředky na tu slabší (slovenskou). Podobně tomu bylo u Itálie (transfer prostředků ze severu na jih). Spojené státy jsou hodně heterogenní území a jednu měnu mohou mít právě díky tomu, že existuje určitá, nezbytně nutná míra redistribuce,*“ vysvětluje Ilona Švihlíková.¹⁴⁴ Bohužel ta v rámci eurozóny zcela nefunguje a i proto se dostaly slabší ekonomiky do klubu PIIGS.

Ostatně mnozí američtí ekonomové měli k eurozóně už od počátku jejího vzniku výhrady. Podle Paula Krugmana je nutné pro fungování společné měny splnit následující kritéria:¹⁴⁵

- země spolu musí obchodovat ve velkém objemu
- pracovní mobilita
- fiskální integrace
- existence silné evropské centrální vlády.

Eurozóna z amerického pohledu splňuje s jistými výhradami jen první kritérium. Ty se týkají především toho, že jednotlivé národní ekonomiky jsou rozdílné a proto zde dochází k tzv. asymetrickému šoku, který negativním jevem společné měny. Postihuje jednotlivé ekonomiky měnové unie nesterilně. Lékem bývá deprecie u států, které mají vlastní měnu, což nelze provést v eurozóně. Další možností je snížení nominálních mezd, ale „... toto řešení by

¹⁴³ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona a TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 91 – 92.

¹⁴⁴ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Proč se Francie a Německo nemohou shodnout na reformě eurozóny* [online]. 21. 5. 2018 [cit. 1.4.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.euro.cz/byznys/ilona-svihlikova-proc-se-francie-a-nemecko-nemohou-shodnout-na-reforme-eurozony-1406252>

¹⁴⁵ KRUGMAN, Paul R. *Skoncovat s krizí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012. 193 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-294-1, s. 141 – 142.

ohrozilo splácení hypoték,“ poznamenává ekonom Pavel Kohout.¹⁴⁶ Podle Petra Macha ohrožuje asymetrický šok především:¹⁴⁷

- ekonomiky malé a otevřené
- ekonomiky na okraji měnové unie

Tyto podmínky splňují nejenom státy PIIGS, ale mohli bychom sem zařadit i Českou republiku.

K nestabilitě eurozóny přispěla i hospodářská politika Německa. To se obávalo, že euro ohrozí jeho konkurenceschopnost. Proto začalo uplatňovat s příchodem 21. století politiku mzdové deflace. Cílem bylo oslabit domácí poptávku, kterou bylo nutné kompenzovat exportem. Tímto krokem se podařilo Německu dosáhnout přebytku na běžném účtu, které se stále zvyšovalo.¹⁴⁸ V praxi to znamenalo, že v Německu nerostou skoro deset let mzdy a německý hospodářský růst byl výhradně „tažen“ čistým exportem. „*V rámci eurozóny pak tato strategie vyústila ve vysoké německé přebytky na běžném účtu. Ty se pak recyklovaly v německé investice do zemí jižního křídla, např. v podobě nákupu dluhopisů, protože banky (chybně) uvažovaly o eurozóně jako i o jednotném dluhovém území, což nebyla a není,*“ vysvětluje Ilona Švihlíková čtenářům jednoho internetového periodika.¹⁴⁹

Zavedení společné měny vedlo také k tomu, že výše zmíněné dluhopisy států PIIGS byl jako mávnutím kouzelného proutku považovány za stejně bezpečné jako dluhopisy Německa. To vedlo k přílivu levných peněz, což vyústilo například k rozmachu výstavby, a nafukování realitní bubliny. Ruku v ruce s tím se objevila inflace. Té napomohla i politika Evropské centrální banky (dále jen ECB), která udržovala nízké úrokové sazby. To vyhovovalo především větším ekonomikám jako třeba Německu, které potřebovalo „nadopovat“ svou stagnující ekonomiku. „... *přiliv kapitálu živil hospodářský boom, který obratem přivodil růst mezd: v desetiletí, jež následovalo po zavedení eura, vzrostly v jižní Evropě jednotkové náklady práce (...) o 35 procent oproti pouhým 9 procentům v Německu. Produkce zboží států jižní Evropy tak přestala být cenově konkurenceschopná,*“ píše ve své práci Paul Krugman.¹⁵⁰ Ne-

¹⁴⁶ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 129.

¹⁴⁷ MACH, Petr. *Kdy má ČR usilovat o připojení k euro?* [online]. 28.01.2002 [cit. 6.4.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=230>

¹⁴⁸ Podrobněji viz. ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Globalizace a krize: souvislosti a scénáře*. 1. vyd. Všeň: Grimmus, 2010. 291 s. ISBN 978-80-87461-01-3, s. 103 – 106.

¹⁴⁹ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Asymetrie eurozóny -- a jak z toho ven?* [online]. 14. 11. 2011 [cit. 6.4.2020]. Dostupný na WWW: <https://blisty.cz/art/60965-asymetrie-eurozony-a-jak-z-toho-ven.html>

¹⁵⁰ KRUGMAN, Paul R. *Skoncovat s krizí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012. 193 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-294-1, s. 143. Řecký ekonom, politik a ministr financí Janis Varufakis o tom ve své práci výstižně napsal: „*Evropa – neschopná koordinovat svou politiku na nějaké centrální úrovni – neschopná koordinovat svou*

jednotnost inflace ve státech eurozóny vedla ke vzniku dvou skupiny států. První měla inflaci nižší a druhá výrazně vyšší. Do ní spadají i státy skupiny PIIGS.¹⁵¹ Tato situace se stala s příchodem ekonomické krize neudržitelnou.

Dalším kritériem pro fungování společné měnové unie je podle Paula Krugmana pracovní mobilita. V USA je běžné, že dochází k přelévání pracovních sil mezi jednotlivými státy a Američané jsou zvyklí se stěhovat za prací. V Evropské unii tomu tak není. Podle průzkumu Eurobarometru jsou hlavními příčinami nízké mobility občanů v rámci EU především rodinné důvody spolu se sociálními vazbami, jazyková bariéra (44% hovoří jen mateřským jazykem), administrativně – právní bariéry a stárnutí populace.¹⁵² V důsledku je trh práce v zemích EU mnohem méně flexibilní než v USA. Nárůst nezaměstnanosti v zemích PIIGS během ekonomické krize nevedl k tomu, aby se jeho obyvatelé začali stěhovat za prací do více prosperujících států.

Neexistence fiskální integrace spolu s centrální vládou s dostatečnými pravomocemi, je dalším nesplněným kritériem nutným pro fungování společné měny. „*Skutečnost, že fiskální politiku mají v rukou jednotlivé země, omezuje míru vzájemné výpomoci mezi těmito státy,*“ poznamenávají kriticky američtí ekonomové ve své práci.¹⁵³ Dobře tyto problémy ukázal ve své práci Paul Krugman na ekonomikách dvou států, Nevady a Irska. Oba státy zažily realitní bublinu, která praskla, a jejich ekonomiky upadly do hluboké recese. To vedlo i k růstu nezaměstnanosti a k problémům domácností splácet své hypotéky. „*V Nevadě však mnohé z těchto šoků významně tlumí federální vláda. Nevada v této době odvádí do Washingtonu mnohem méně peněz na daních, ale její starší obyvatelé stále dostávají své platby ze systému sociálního zabezpečení a účty u lékaře se jim hradí z programu Medicare, takže od státu sem ve svém důsledku přichází hodně finanční pomoci. Za vklady v nevadských bankách zároveň ručí americká federální agentura pro pojištění vkladů (FDIC) a některé ze ztrát způsobených nesplacením hypoték padají na vrub Fannie a Freddie a i ty jsou zaštitěny federální vládou. Naopak Irsko stojí většinou na vlastních nohách a z tenčících se příjmů musí sanovat své banky i vy-*

politiku na nějaké centrální úrovni – přešlapuje, její ekonomiky stagnují produktivní tkanina degeneruje a v důsledku toho se vytrácí sen o politické unii...“ VAROUFAKĚS, Gianēs. *Globální Minotaurus: Amerika, Evropa, krize a budoucnost globální ekonomiky*. Vyd. 1. V Praze: Rybka, 2013. 276 s. ISBN 978-80-87067-09-3, s. 172.

¹⁵¹ KLAUS, Václav. *Kdy zkrachuje eurozóna?* [online]. 23.04.2010 [cit. 6.4.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Klaus-Kdy-zkrachuje-eurozona-163920>

¹⁵² AUTOR NEUVEDEN. *Foundation findings Mobility in Europe – The way forward* [online]. [cit. 7.4.2020]. Dostupný na WWW: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2007/03/en/1/ef0703en.pdf

¹⁵³ ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4, s. 249.

plácet penze a hradit zdravotní péči. A tak třebaže těžké časy doléhají na obě země, Irsko prožívá krizi, jaká Nevadu netíží.“¹⁵⁴ Irsko nakonec pomoc od evropského společenství získalo, ale bylo tlačeno velkými země eurozóny Německem a Francií např. k větší harmonizaci daní z příjmů apod.¹⁵⁵

Z výše uvedeného je zjevné, že zařadit státy do klubu prasat jen na základě vysokých rozpočtových deficitů, je zavádějící a nepřesné. Spíše by se měly hledat hlubší příčiny, proč se jednotlivé státy skupiny PIIGS dostaly do této nepříznivé ekonomické situace. Velkým paradoxem je, že před nástupem ekonomické krize celkově státy PIIGS zlepšovaly svoji fiskální situaci. Dokonce Irsko bylo dávano za příklad ostatním státům erozóny pro svůj nízký dluh a přebytky. Patřilo do skupiny premiantů států EU společně třeba i se Španělskem. Itálie sice před nástupem krize měla velkou míru zadlužení, ale tyto dluhy byly vytvořeny z velké části v 70. a 80. letech minulého století. Snad jen v případě Portugalska a Řecka by se dalo mluvit o jisté fiskální nezodpovědnosti. I zde platí pomyslné ale. Právě druhému z nich se budu věnovat v další části této práce, která se bude snažit vysvětlit a analyzovat, proč se právě Řecko stalo odstrašujícím příkladem pro ostatní státy v oblasti správy veřejných financí. Mohlo si za to samo? Či bylo jen ve vleku událostí? Jak poznamenal trefně ve své práci Paul Krugman, na celý problém se nelze dívat pouze v mravní rovině: „*národy mají problém, protože hřešily a teď se musí vykoupit skrze utrpení. A to je velmi špatný způsob, jak přistupovat k problémům, jimiž nyní Evropa čelí*“.¹⁵⁶

4.2 Řecko jako obětní beránek ekonomické krize v EU?

Řecko je stát, který se nachází na periférii Evropské unie, a dostal se do centra pozornosti světových médií až během ekonomické krize. Do té doby si většina lidí spojovala Řecko s příjemnou letní dovolenou a s návštěvou mnoha památek z době zrození evropské civilizace. K poměrně kladnému hodnocení Řecka a jeho obyvatel jistě přispěla romantická představa

¹⁵⁴ KRUGMAN, Paul R. *Skoncovat s krizí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012. 193 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-294-1, s. 142.

¹⁵⁵ Blíže k problematice Irska během ekonomické krize skvělá studie od Ivo Šlosarčíka věnující problematice Irska během ekonomické krize v širších souvislostech. ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6.

¹⁵⁶ KRUGMAN, Paul R. *Skoncovat s krizí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012. 193 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-294-1, s. 147.

pohostinných, klidných až laxních Řeků, kteří rádi usrkávají ouzo nebo víno pod cypřišem. To se jako mávnutím kouzelného proutku změnilo s nástupem ekonomické krize v Evropě. Řecko patřilo k nejpostiženějším regionům celé EU. Jak už bylo zmíněno v předchozích odstavcích, ve světových médiích se začala objevovat zprávy o líných Řecích, kteří se domáhají pomoci pod pohružkou otevření hranic.¹⁵⁷ O tom, že realita je odlišná od mediálního obrazu Řeků, se není třeba pochybovat. Na ekonomické problémy Řecka během ekonomické krize je však nutné nahlížet v širším kontextu.

Příčiny ekonomických problémů Řecka lze nalézt v historii. Na tom se shodne většina autorů zabývající se touto problematikou. Neshodnou se, jak „hluboko“ je nutné pátrat v historii po příčinách, které měly zásadním způsobem vliv na ekonomickou krizi v Řecku. Pro zjednodušení lze tyto názory rozdělit do několika bodů:

- fenomén cizího faktoru
- byrokracie a veřejná správa
- vstup do evropského EHS v roce 1981
- přijetí Eura

4.2.1 Fenomén cizího faktoru

Cizím faktorem jsou myšleny zásahy velmocí do politického života novodobého Řecka. Počet velmocí a jejich intenzita vměšování se během let měnily. Právě ekonomická a politická závislost Řecka na zahraničních (cizím) faktoru definovala podobu a vývoj novořeckého státu. Během řeckého národního povstání v letech 1821 – 1827 proti osmanské říši, získali Řekové sice nezávislost, ale za cenu finanční závislosti na svých „spojencích. Jejich boj za nezávislost také podporovali filhelenové, což byli obdivovatelé klasického Řecka. Jedním z jejich předních představitelů byl britský romantický básník lord George Byron. Z tohoto hnutí se postupně stalo vlivné mezinárodní politické uskupení napomáhající prosazování idejí občanské společnosti, národního státu a politického liberalismu. Mělo své sympatizanty na evropských dvorech, kteří se snažili moderně řečeno „lobovat“ ve prospěch vzniku řeckého státu.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Blíže k tomuto tématu viz. COLEMAN, Jasmine. *Greek bailout talks: Are stereotypes of lazy Greeks true?* [online]. 10. 3. 2015 [cit. 28.7.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.bbc.com/news/world-europe-31803814>

¹⁵⁸ Blíže k filhelénům a k jejich roli v evropské politice ŠEDIVÝ, Miroslav. *Krvavá odyssea: řecký boj za nezávislost 1821-1832*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2011. 228 s. Polozapomenuté války; sv. 25. ISBN 978-80-7425-087-3, s. 88 – 113.

Postoj jednotlivých velmocí k řeckému boji za nezávislost byl rezervovaný až odmítavý. Tomuto procesu nebyly nakloněny především absolutistické vlády členských států Svaté Aliance, Rusko a Rakousko, které viděly v řeckém povstání primárně potencionální riziko vzniku dalšího revolučního hnutí kdekoliv v Evropě. Na druhé straně postoj jednotlivých velmocí k povstání nebyl pouze odmítavý, ale byl ovlivněn vlastními mocenskými zájmy v tzv. východní otázce. Rusko a Rakousko měli své zájmy na Balkáně a Británie a Francie ve východním Středomoří. Poslední tři jmenované velmoci se shodovali přes rozdílnost svých zájmů na tom, že je třeba zabránit Rusku, aby využilo povstání k posílení svého vlivu v této oblasti vyhlášením války osmanské říši. První velmocí, která si uvědomila možné negativní důsledky řeckého povstání pro své mocenské zájmy v této oblasti, byla Velká Británie.¹⁵⁹

Proto se hlavním cílem britské diplomacie stalo především zabezpečit své obchodní zájmy ve východním Středomoří a zároveň odvrátit ruský vliv v nově se rodící zemi. Británie poskytla revoltujícím Řekům historicky první půjčku. Jednalo se o půjčku nezávislosti (Independence loans) ve výši 540 tisíc liber pro revoluční řeckou vládu, která měla vrátit 2, 8 milionů liber. „*Dalo by se říct, že se Řecko „narodilo“ již zatížené dluhy,*“, konstatoval suše ve své práci Konstatinos Tsivos.¹⁶⁰ Právě problematika dluhu se táhne jako tenká červená nit od vzniku moderního řeckého státu až do současnosti. Jak napsal vystižně David Graeber: „*Dluh se stal klíčovou otázkou mezinárodní politiky*“.¹⁶¹

V roce 1832 se stal prvním řeckým monarchou tehdy ještě nezletilý Otto von Wittelsbach, syn bavorského krále Ludvíka I, který byl velkým obdivovatelem antického Řecka. Nově vzniklý stát odpovídal svou velikostí necelé polovině dnešního Řecka a byl spíše protektorátem spravovaným cizinci, především Bavyry. Ti zastávali většinu míst ve správní i vojenském aparátu. Pro období bavorské vlády, které trvalo zhruba 10 let, byla charakteristická snaha reformovat tehdejší zaostalé Řecko.¹⁶² „Bavoři“ dosáhli dílčích úspěchů v oblasti měnové politiky, infrastruktury apod. Bohužel reformy a rozsáhlý státní aparát si vynutily zahraniční půjčky. Jednalo se o třífázovou půjčku v celkové hodnotě 60 milionů francouzský franků, která byla poskytnuta se zárukami tří protektorských mocností bankovním domem

¹⁵⁹ HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1, s. 284 – 286.

¹⁶⁰ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona a TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 13.

¹⁶¹ GRAEBER, David. *Dluh: prvních 5000 let*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2012. 416 s. ISBN 978-80-265-0044-5, s. 8.

¹⁶² DOSTÁLOVÁ, Růžena, OLIVA, Pavel a VAVŘÍNEK, Vladimír. *Řecko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 146 s. Stručná historie států; sv. 3. ISBN 80-7277-110-8, s. 88 – 90.

Rothschildů. Značná část této půjčky byla použita k umoření předchozích půjček, k výdajům státního aparátu, splácení úroků předchozích půjček a k úhradě finančního odškodnění osmanské říši za postoupené území.¹⁶³

„Třífázová“ půjčka byla nevýhodná, ale byla asi jedinou možností jak zachránit stát před bankrotem. Jejím důsledkem byla větší závislost Řecka na zahraničních mocnostech. To se plně ukázalo v roce 1842, kdy řecká vláda nezaplatila úroky a amortizaci zmíněné šedesátimilionové půjčky. Uhradit to za ni musely samotné garanční mocnosti. Zástupci třech garančních mocností tj. Francie, Velká Británie a Rusko, o rok později donutili zástupce řecké vlády na konferenci v Londýně přijmout jejich podmínky. Jednalo se především o zavedení větších restrikcí ve výdajích řeckého státu a de facto tak nastolily svou přímou kontrolu nad finančním hospodařením Řecka.¹⁶⁴ Podobnost se situací, která vznikla s nástupem ekonomické krize v roce 2008 je zřejmá.

Závislost novořeckého státu na zahraničních mocnostech lze také dobře ilustrovat i na původním rozdělení politických stran. Klasickou klasifikaci stran v 19. století na konzervativní a liberální nelze v případě Řecka použít. Spíše je lze dělit podle toho, na jakou mocnost byly napojené tj. na Velkou Británii, Francii a Rusko. Mezi mocnostmi postupně rostl vliv Velké Británie na politické dění v Řecku, o čemž svědčí vybrání jejího kandidáta na panovníka po svržení Oty I. Byl jím Jiří I.¹⁶⁵ Jako důkaz dobré vůle předala britská vláda Řecku Jónské ostrovy. Jednalo se o politické gesto, které mělo posílit britský vliv, ale neřešilo finanční a hospodářské problémy státu. V 80. letech 19. století se zřetelně začaly projevovat příznaky vážných hospodářských potíží, které vyvrcholily v dalším desetiletí v ekonomickou krizi. „*Dalekosáhlý program veřejných prací spolu s výdaji na ozbrojení a opakované vojenské mobilizace se ukázal být nad síly řecké ekonomiky. Obchodní a platební bilance se vyznačovala trvalým a stále rostoucím deficitem. Přes zdvojnásobení příjmů z daní v období let 1873 – 1893 se státní dluh stále zvyšoval. Nově přijímané půjčky jen z nevelké části směřovaly do produktivních investic a z větší části sloužily na neproduktivní výdaje státního aparátu a na splacení starých dluhů. Prudký pád vývozu hlavního exportního artiklu (hrozinek), vyvolaný*

¹⁶³ HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1, s. 303.

¹⁶⁴ Tamtéž, 307.

¹⁶⁵ Jednalo se o druhorozeného syna dánského krále Kristiána IX. Wilhema Christiana z rodu Schleswig-Holstein-Glücksburg. Přijal ortodoxii a s ní jméno Jiří I. (Georgios). Tento rod vládnul v Řecku do 60. let 20. století. Jeho manželkou byla velkovévodkyně Olga. Ta byla neteří cara Alexandra II. a zároveň se nový panovník stal švagrem anglického krále Eduarda VII. Blíže viz. DOSTÁLOVÁ, Růžena, OLIVA, Pavel a VAVŘÍNEK, Vladimír. *Řecko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 146 s. Stručná historie států; sv. 3. ISBN 80-7277-110-8, s. 92 – 93.

v roce 1893 ztrátou francouzského odbytí, dovršil hospodářskou katastrofu,“ charakterizuje tehdejší situaci přední český odborník na Řecko Pavel Hradečný.¹⁶⁶

Řecká vláda vyhlásila po marných pokusech získat další zahraniční půjčky roku 1893 státní bankrot, když jednostranně snížila úroky starých půjček o 70%.¹⁶⁷ To sociální situaci většiny obyvatelstva znatelně zhoršilo. Přesto si Velká Británie podržela své výsadní postavení v Řecku.

Ani 20. století se nedokázalo Řecko vymanit z cizího vlivu. Jak konstatovala ve své studii o cizím faktoru Kateřina Králová: „*Hodnota Řecka téměř po celé dvacáté století spočívala především v jeho strategické lokaci uprostřed Středozemního moře na pomezí tří kontinentů v bezprostřední blízkosti oblastí bohatých na ropu (Blízký východ, Kavkaz). Jinak je ovšem politologové z ekonomického hlediska popisovali jako chudý, agrární, na dovozu závislý a zadlužený stát. Jeho křehké politické zázemí podle nich ovládaly personálně provázané politické strany založené na klientelismu, který zde zapustil hluboké kořeny a přetrvává dodnes*“.¹⁶⁸ Právě strategická poloha řeckého státu bude hrát rozhodující roli pro přetrvávající zájem velmocí o tuto oblast.

V roce 1913 došlo ke změně na trůně neboť král Jiří I. byl v padesátém roce svého panování zavražděn. Jeho nástupcem se stal jeho syn Konstantin I. Byla to „... *osobnost konzervativního a militaristického zaměření a jednoznačně germanofilské orientace, jež vyplývala mj. i z jeho sňatku s německou princeznou Sofií, sestrou německého císaře Viléma II.*“, charakterizoval nového panovníka Pavel Hradečný.¹⁶⁹ Během 1. světové války odmítal vstup Řecka do války na straně států Dohody, ale zachovával neutralitu. Dohodové mocnosti v čele s Velkou Británií dokonce nabídli Řecku v případě vstupu do války na jejich straně část Thrákie a ostrov Kypr. Dohodové mocnosti nakonec donutily vojenským zásahem panovníka odejít ze země a část liberálně politické scény pod vedením Eleftheria Venize se připojila k Dohodě. V červenci roku 1917 Řecko vyhlásilo Německu válku. Tento spor uvnitř samotné řecké společnosti přerostl v tzv. národní rozkol (ethnikos dichasmos). Rozdělení řecké veřej-

¹⁶⁶ HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1, s. 326.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ KRÁLOVÁ, Kateřina. *Role tzv. "cizího faktoru" Řecká krize v historickém kontextu mezinárodní politiky* [online]. 2011 [cit. 9.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/role-tzv-ciziho-faktoru-recka-krize-v-historickem-kontextu-mezinarodni-politiky>

¹⁶⁹ HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1, s. 374.

nosti na dlouhá léta poznamenalo politickou stabilitu řeckého systému, což znamenalo riziko i pro případné zahraniční investory.¹⁷⁰

Poválečné období je poznamenáno politickou nestabilitou a hospodářsko – sociálními problémy, které byly způsobeny jednak řeckou – tureckou válkou roku 1922.¹⁷¹ Zhruba ve stejné době dorazili do země řečtí uprchlíci z Gruzie a dalších oblastí severního Černomoří, kteří utíkali před bolševickou revolucí. Odhadem se jednalo o milión a půl uprchlíků, což tehdy představovalo přibližně pětinu celkového řeckého obyvatelstva. Adaptace a integrace si vyžádala nemalé náklady a vedly k dalšímu zadlužení řeckého státu.¹⁷²

To vše postupně vyčerpalo Řecku veškeré devizové fondy a nástup světové hospodářské krize 30. let minulého století tvrdě zasáhl jeho národní hospodářství. „*Řecko tehdy nebylo soběstačné ani v průmyslové výrobě, ba ani v zemědělské produkci, která ještě počátkem padesátých let nestačila pokrýt základní domácí poptávku. V této téměř bezvýchodné situaci se stal významným politickým aktérem a obchodní partnerem Berlín,*“ píše Kateřina Králová.¹⁷³ K tomu je třeba podotknout, že Řecko nebylo jediným státem, který se dostal do hospodářské sféry vlivu Německa. To dokázalo obratným využitím dopadů světové hospodářské krize vytlačovat vliv západoevropských států z jihovýchodní Evropy. Německu se dařilo narušovat jakoukoliv společnou mezinárodní kolektivní hospodářskou akci v této oblasti, a tím tyto státy izolovat od svých spojenců. Potom se nabídlo těmto státům hospodářskou „pomoc“ a tyto státy včetně Řecka se staly závislé na německém hospodářství.¹⁷⁴

Ve 20. letech 20. století tedy také Řecko navázalo kontakty s Německem. Byly např. uzavřeny dohody o vzájemném obchodu, které pomohly Řecku zvýšit export do Německa, který záhy předstihl import z této země. Vzájemnému obchodu pomohlo také zavedení clearingového účtování mezi oběma zeměmi, což umožnilo obchodovat bez ohledu na devizové

¹⁷⁰ Blíže HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: nepřátelé nebo spojenci?*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 226 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 12. ISBN 80-7106-378-9, s. 42 – 43.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 43 – 52.

¹⁷² Finanční možnosti řeckého státu nestačily na zvládnutí této uprchlické krize. Tehdy začala působit v Řecku řada humanitárních organizací a Komise pro umístění uprchlíků, která byla pod patronací Společnosti národů. Činnost této komise byla financována zahraničními půjčkami. První byla uzavřena v roce 1924 mezi řeckou vládou a zástupci anglických a amerických bank. Nominální hodnota půjčky byla 12,3. milionu liber. Druhá půjčka byla uzavřena roku 1928 a měla nominální hodnotu 7, 5 milionu liber. Úroková sazba byla 6% s dobou splatností 40 let. Tato půjčka byla splacena až roku 1999. Blíže viz. ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona a TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohemia, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 37.

¹⁷³ KRÁLOVÁ, Kateřina. *Role tzv. "cizího faktoru" Řecká krize v historickém kontextu mezinárodní politiky* [online]. 2011 [cit. 9.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/role-tzv-ciziho-faktoru-recka-krize-v-historickem-kontextu-mezinarodni-politiky>

¹⁷⁴ JANCÍK, Drahomír. *Německo a Malá dohoda: hospodářské pronikání Německa do Jugoslávie a Rumunska v první polovině 30. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1990. 175 s. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia; 134/1990.

rezervy. Ve svém důsledku to ve 30. letech minulého století přispělo k nárůstu vzájemnému obchodu. V roce 1938 činil řecký vývoz do Německa více jak 40% celkového objemu exportu. Ruku v ruce s tím docházelo k zadávání strategických zakázek německým firmám, které si zde zakládaly své pobočky. Jednalo se např. o firmy AEG, Siemens, IG Farben atd. Zajímavé je, že se tyto firmy rychle v Řecku etablovaly a zvykly si na zdejší klientelismus a všudy přítomnou korupci.¹⁷⁵ Zde můžeme vidět paralelu s nedávnou událostí. V roce 2008 se provalila úplatkářská kauza německého koncernu, který si úplatkem řecké vládě zajistil státní zakázky související s olympijskými hrami v roce 2004.¹⁷⁶

Konec 2. světové války nepřinesl Řecku klid, v zemi se rozhořela občanská válka která trvala do roku 1949. V ní se v různé míře angažovaly světové mocnosti tj. Sovětský svaz, Velká Británie a USA. Všechny velmoci si byly vědomi strategického významu Řecka. Za války se sice Stalin dohodl s britským ministerským předsedou Churchillem v tzv. procentové dohodě na rozdělení sféry vlivu v jihovýchodní Evropě s tím, že Britové budou mít dominantní vliv právě v Řecku. Během občanské války hrozilo, že komunistický tábor získá převahu a změni poměr sil v této oblasti. Velká Británie se v zimě 1946 – 47 hospodářsky zhroutil a nebyla schopna podporovat královskou armádu. To přimělo USA jednat. Vyhlášení Trumanovy doktríny zadržování komunismu znamenalo otevřenou pomoc řecké monarchii a přímou intervencí Spojených států v občanské válce, která vedla nakonec k vítězství královských sil nad komunistickým táborem.¹⁷⁷

Není třeba poznamenávat, že občanská válka na dlouhá léta rozdělila řeckou společnost a znamenala hospodářský úpadek a emigraci statisíců Řeků do zahraničí. Většinou se jednalo o lidově demokratické státy (jen do Československa jich přišlo 12 tis.), ale paradoxně asi 500 tis. Řeků odešlo do Německa, kde se podíleli na jeho obnově.¹⁷⁸

Spojené státy si byly vědomy strategického významu Řecka na pomezí tehdejšího východního a západního bloku. Současně chtěly odradit Sovětský svaz od další expanze do této části světa. Trumanova administrativa si uvědomovala, že vojenskou podporu je třeba podpořit také hospodářskou pomocí, proto bylo Řecko zahrnuto do Marshallova plánu. V letech

¹⁷⁵ KRÁLOVÁ, Kateřina. *Role tzv. "cizího faktoru" Řecká krize v historickém kontextu mezinárodní politiky* [online]. 2011 [cit. 9.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/role-tzv-ciziho-faktoru-recka-krize-v-historickem-kontextu-mezinarodni-politiky>

¹⁷⁶ TSIVOS, Kostas. *Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti* [online]. 2011 [cit. 11.10.2020]. Dostupný na WWW: https://www.dokumenty-iir.cz/MP/MP09_11.pdf

¹⁷⁷ Blíže NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2000. 2 sv. (270, 287 s.). ISBN 80-902261-4-0, s. 205 – 208.

¹⁷⁸ K řecké emigraci do Československa TSIVOS, Konstantin. *Zůstali jsme jako vykořeněný strom. Emigrace-repatriace – reemigrace*. IN: KRÁLOVÁ, Kateřina et al. *Vyschly nám slzy--: řečtí uprchlíci v Československu. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2012. 335 s. Bod. ISBN 978-80-7363-416-2, s. 238 – 255.*

1948 – 51 z něj Řecko získalo finanční podporu v hodnotě 366 milionů dolarů a spolu s další podporou nevojenského charakteru dosáhla celková pomoc od Spojených států v těchto letech až 1 miliardy dolarů. I v dalších 4 letech Spojené státy podporovaly Řecko sta miliony dolarů. Dále prosadily řecké členství v NATO.¹⁷⁹

Spojené státy za finanční pomoc Řecku získaly rozhodující vliv v tomto strategickém regionu. Podepsáním bilaterální smlouvy s řeckou vládou v roce 1953 získaly možnost zřídit si zde své vojenské základny. Smlouva byla později doplněna o řecký souhlas s umístěním jaderných zbraní. Jak napsal výstižně Konstantinos Tivos: „*Hlavním regulátorem řecké politiky a řeckého politického života po celé toto období, dokonce i jistou dobu po pádu diktatury, nebyl nikdo jiný než velvyslanectví Spojených států v Athénách. Američané dokonale kontrolovali nejen tajné služby, vojsko a všechny ostatní represivní složky, ale měli své lidi i ve všech klíčových organizacích veřejného života. V praxi se to projevovalo naprostou podřízeností řecké politické reprezentace americkým zájmům*“.¹⁸⁰

Po skončení občanské války si obyvatelé Řecka příliš demokratizaci svého politického systému neužili. Uvolněnější politický vývoj s levicovějším směřováním se nevyhovoval řecké armádě a ani Washingtonu.¹⁸¹ S jeho požehnáním a s vydatným přispěním amerických tajných služeb proběhl převrat. Moci se chopila vojenská junta, jež do historie vstoupila jako diktatura plukovníků. Ta proslula např. zákazem minisukní, dlouhých vlasů a cizích novin a současně spáchala nespočet zločinů spojených se sexuálně zaměřeným mučením a dalšími krutostmi, to vše s mlčenlivým souhlasem Washingtonu.¹⁸² Není cílem této práce podrobněji analyzovat vztahy mezi Řeckem a USA. Spokojme se s konstatováním, že popularita USA v řecké společnosti nebyla rozhodně vysoká, spíše naopak a zkomplikovala vztahy mezi oběma zeměmi na dlouhá léta. Až v roce 1999 se americký prezident Bill Clinton pokusil zásadním způsobem pošramocené vztahy zlepšit. Clinton se ve svém projevu omluvil za podporu junty americkou vládou. Mimo jiné pronesl: „*V zájmu taktiky vedení studené války Spojené státy*

¹⁷⁹ KRÁLOVÁ, Kateřina. *Role tzv. "cizího faktoru" Řecká krize v historickém kontextu mezinárodní politiky* [online]. 2011 [cit. 9.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/role-tzv-ciziho-faktoru-recka-krize-v-historickem-kontextu-mezinarodni-politiky>

¹⁸⁰ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 51.

¹⁸¹ President Johnson vyjádřil jasný postoj Spojených států k politické situaci v Řecku před velvyslancem této země: „*Strčte si svůj parlament a tu svoji ústavu někam! Amerika je slon, Kypr je blecha. Řecko je také blecha. Jestli tyhle dvě blechy nepřestanou slona hryzat, může se stát, že je ten slon prostě rozmázne chobotem a pořádně,*“ pohrozil a dodal: „*My platíme Řekům spousty dobrých, amerických dolarů pane velvyslanče. Jestli mi váš premiér začne vyprávět o demokracii, parlamentech a ústavách, on, jeho parlament a jeho ústava tady dlouho nebudou, to mi věřte*“. STONE, Oliver a KUZNICK, Peter J. *Utajené dějiny Spojených států*. Překlad Eva Kadlecová. 1. vydání. Brno: CPress, 2015. 336 stran. ISBN 978-80-264-0812-3, s. 207.

¹⁸² Tamtéž, s. 208.

dopustily, aby snaha vyhrát převážila nad povinností hájit demokracii, což byl důvod, proč jsme studenou válku bojovali“.¹⁸³

Dalším státem, který pozvolna získával významný vliv na řecké hospodářství, bylo paradoxně západní Německo. Po překonání poválečných sporů mezi oběma státy došlo k prohloubení ekonomické spolupráce. Západní Německo se podílelo už v roce 1952 12,13% na celkovém řeckém dovozu, který neustále rostl. O pět let později se Západní Německo stalo hlavním dovozcem průmyslových výrobků. Řecko vyváželo především zemědělské produkty (tabák, jižní ovoce, olivy atd). Ty tvořily v roce 1960 až 80% celkového řeckého vývozu. Problémem řeckého hospodářství bylo, že většina průmyslových výrobků a spotřebního zboží byla nadále dovážena. To zvětšovalo schodek pasivní obchodní bilance, který dosáhl v roce 1965 kritického rozdílu 28,9%.¹⁸⁴

Athénská vláda se dlouhodobý schodek obchodní bilance snažila řešit získáním půjček. Když v roce 1953 podepsala s Německem dohodu o hospodářské spolupráci, získalo mimo jiné dlouhodobou půjčku ve výši 200 milionů marek. O čtyři roky později přislíbilo Německo podílet se na financování dalších dlouhodobých investičních projektů v Řecku v celkové výši 100 milionů marek spolu s technickou podporou. Nakonec jen během let 1956 – 1963 západní Německo poskytlo Řecku podporu přibližně 1 miliard marek většinou formou úvěrů, kapitálové a technické podpory nebo pomoci s vyzbrojováním. Zainteresovány na této hospodářské spolupráci byly mnohé německé firmy jako například Siemens, Krupp a mnohé další. „*Ekonomická suverenita tak byla v případě Řecka relativním pojmem,*“ konstatuje ve své studii Kateřina Králová.¹⁸⁵ Dodnes tuto spolupráci Německo dává do souvislosti s řeckými reparačními nároky, které byly tímto podle něho nepřímě vyrovnány. Řecko je opačného názoru a během ekonomické krize při jednání s Německem vzneslo opakovaně požadavky na jejich vyrovnání.¹⁸⁶

¹⁸³ KUDIS, Thomas. *Výročí pádu vojenské junty v Řecku. V čem je poučení pro naši budoucnost?* [online]. 24. 7. 2017 [cit. 16.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://plus.rozhlas.cz/thomas-kulidakis-vyroci-padu-vojsenske-junty-v-recku-v-cem-je-pouceni-pro-nasi-6514238>

¹⁸⁴ HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1, s. 494.

¹⁸⁵ KRÁLOVÁ, Kateřina. *Role tzv. "cizího faktoru" Řecká krize v historickém kontextu mezinárodní politiky* [online]. 2011 [cit. 9.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/role-tzv-ciziho-faktoru-recka-krize-v-historickem-kontextu-mezinarodni-politiky>

¹⁸⁶ Podle historika Kostas Tsivos : „*Válečná minulost je sice časově vzdálená, ale to neznamená, že by byla uzavřená. (...) Jen pro srovnání, je –li vůbec možné – Česká republika a Řecko mají přibližně stejný počet obyvatel. Zde byly zničeny Lidice a Ležáky, v Řecku jde počet podobných obcí do desítek, ne-li stovek*“. Německé dluhy měla řešit konference v Londýně v roce 1953, ale tam byla odložena ad acta. To znamenalo až do okamžiku znovusjednocení Německa nebo uzavřením míru se znovusjednoceným Německem. Po pádu berlínské zdi byla ustanovena dohoda 2 + 4 (dva německé státy a 4 vítězné mocnosti 2. světové války), která vlastně obešla původní dohodu z Londýna a de iure mírovou smlouvou nebyla. „*Těžko říct, proč byla tahle otázka natolik opome-*

Za zmínku stojí také podpora Řecka ze strany Německa při podepsání asociačních smluv Evropského hospodářského společenství v roce 1961. Právě německá podpora byla pomyslným jazýčkem na vahách, který rozhodl o přijetí. Asociační smlouva připoutala natrvalo Řecko k evropskému společenství a přinesla mu nemalé subvence, na nichž se stalo závislé. Později Německo podpořilo řecký vstup do Evropského společenství v roce 1981 a v 90. letech i do eurozóny.¹⁸⁷ Německý vliv na řecké hospodářství těmito kroky významně vzrostl. Během ekonomické krize se německý či evropský vliv plně projevil.

4.2.2 Byrokracie a veřejná správa

Hluboký propad řeckého hospodářství v roce 2008 byl a stále je trauma v celé řecké společnosti, která se logicky začala ptát, kdo je viníkem současných problémů. Mnoho Řeků za něho označili veřejnou správu, která je přebujelá, neefektivní a zkorumpovaná.¹⁸⁸ Což už je po mnoho let a žádná řecká vláda s tím nebylo schopná a ochotná něco zásadního udělat. Příčiny tohoto stavu je třeba hledat v minulosti.

Po skončení občanské války v roce 1949 byly poměrně omezené možnosti uplatnění na trhu práce pro mladé Řeky, kteří nesympatizovali s tehdejšími režimy. Mohli se stát námořníky, pracovat v cestovním ruchu anebo odjet hledat své uplatnění do ciziny. Řekové mířili za prací především do USA, Německa a Austrálie. Poslední možnost podporovala vojenská junta, když byla u moci, neboť se takto „elegantně“ zbavovala svých odpůrců. Pokud však občané aktivně režim podporovali nebo byli poslušní, tak měli možnost získat zaměstnání ve veřejné správě nebo v různých odvětvích soukromého sektoru, který byl důležitý z hlediska bezpečnosti. Např. stalo se nepsaným pravidlem, že po několika letech „poslušnosti“ mohl občan získat „teplé“ místo ve veřejném sektoru nebo získat licenci na taxislužby, provozování nákladní dopravy nebo provozování obyčejné trafiky.¹⁸⁹

nuta, i politickým špičkám muselo být jasné, že státy s těmi nároky vyrukují,“ konstatuje historička Kateřina Králová. Blíže LIZCOVÁ, Zuzana. *Reparace Řecku za nacistickou okupaci: Peníze, nebo jen gesto?* [online]. 17.4.2015 [cit. 19.10.2020]. Dostupný na WWW: https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/reparace-recku-za-nacistickou-okupaci-penize-nebo-jen-gesto.A150415_171819_pozice-tema_lube

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Rámcovou představou o tom, jak funguje řecká byrokracie si lze udělat na bloku www.ostrovanka.cz, ve kterém Češka Pavla Smetana žijící na ostrově Korfu popisuje své zážitky z Řecka. Mezi příspěvky jsou i ty, které se zabývají fungováním řecké veřejné správy. Zajímavé jsou její peripetie se získáním cestovního pasu pro svého potomka, aby mohla navštívit Prahu. SMETANA, Pavla. *Řecká byrokracie (Jak jsme Ofelii chtěli vyřídit pas)* [online]. 24.5.2006 [cit. 23.10.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.ostrovanka.cz/recka-byrokracie/>

¹⁸⁹ TSIVOS, Kostas. *Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti* [online]. 2011 [cit. 11.10.2020]. Dostupný na WWW: https://www.dokumenty-iir.cz/MP/MP09_11.pdf

Po pádu vojenské junty v roce 1974 se nabízela možnost vybudovat veřejnou správu od základů. „*Budování nové státní správy sice nezačínalo na zelené louce, ale neexistovala žádná historická inspirace,*“ píše Yiannis Koreček a dodává: „*V mnoha oblastech jí chyběly potřebné zkušenosti a v neposlední řadě hrála roli také tradice*“.¹⁹⁰ Právě tradice odměňování svých příznivců, když politický subjekt vyhrál volby, byla už v té době silně zakotvena v řecké společnosti. Od roku 1974 až do roku 2009 se střídaly u moci dvě strany, socialistické hnutí PASOK a konzervativní Nová demokracie. Obě strany získaly v tomto období dohromady přes 80% hlasů při volební účasti kolísající mezi 70 – 85%. Ve vládě se vystřídaly obě strany celkem pětkrát. Nedokázaly však odolat pokušení využít míst ve veřejné správě k odměňování svých příznivců. Tím si zde de facto vytvořily základny s jádrem svých věrných stoupců.¹⁹¹ Během třiceti let, kdy se obě strany střídaly ve vedení země, postupně narůstal počet lidí, kteří pracovali ve veřejné správě v Řecku. S příchodem ekonomické krize se pohyboval počet lidí zaměstnaných ve veřejné správě něco kolem 1 milion státních zaměstnanců.¹⁹² Když uvážíme, že celkový počet obyvatel Řecka je něco kolem 11 milionů, jednalo se hodně vysoké číslo.

Jak si žil běžný státní zaměstnanec v Řecku? To se ve své knize pokusila nastínit Pavla Smetanová, Češka, která dlouhodobě žije v Řecku. Jak sama napsala, měli se ve srovnání třeba s Českou republikou velmi dobře. „*Pracovali jen pár hodin denně, do práce chodili, kdy chtěli, a odcházeli, kdy chtěli. Mezitím měli několik kafičkových pauz, prostě pohoda. Byli přijímáni na své místo na doživotí, to znamená, že byli prakticky nevyhoditelní z práce, tedy pouze v případě soudního stíhání. S tím také souvisela nízká úroveň služeb, nebylo komu si stěžovat a kdyby chtěl zaměstnavatel svého zaměstnance vyhodit, musel by mu dát tak vysoké odstupné, že se to nikomu nemohlo vyplatit. Státní zaměstnanci vydělávali nadprůměrné platy. Ty se často pohybovala kolem 19000 euro měsíčně. Důchodový věk mohl být v některých pří-*

¹⁹⁰ SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3, s. 66, 68.

¹⁹¹ TSIVOS, Kostas. *Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti* [online]. 2011 [cit. 11.10.2020]. Dostupný na WWW: https://www.dokumenty-iir.cz/MP/MP09_11.pdf

¹⁹² S řeckými statistickými údaji je to problém. Je obecně známo, že Řekové si upravovali své statistiky, proto je nutné brát tyto údaje jako přibližné. Řeckých úředníků proto bývá uváděno v různých pracích v rozmezí 700 tis - 1, 1 milionu. KOUBOVÁ, Kateřina. *Řecké manipulace statistik ohrožují pověst eura i celé Evropy* [online]. 25. 1. 2010 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/recke-manipulace-statistik-ohrozuj-povest-eura-i-cele-evropy.A100124_201717_eko_euro_abr Podle Yiannise Korečka, který pracoval s revidovanými řeckými statistikami bylo na počátku krize v všech státních zaměstnanců 952 625. Stálých zaměstnanců však bylo pouze 692 907. Podrobněji viz. SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3, s. 75.

padech okolo 55 let a průměrný důchod opravdu až 80% dřívější mzdy,“ píše ve své knize.¹⁹³ Potom nepřekvapí, že snem mnoha mladých Řeků bylo dělat kariéru právě ve veřejné správě, což pro žádné národní hospodářství světa není nejlepší vizitka.¹⁹⁴

Na druhé straně je důležité je si uvědomit, že tyto výhody měla jen část řeckých občanů. Zbýlých skoro 90% takové výhody nemělo. Jejich měsíční mzda se pohybovala mezi 300 – 500 euro měsíčně. Nájemné malého bytu se pohybovalo před ekonomickou krizí kolem 300 euro měsíčně, litr benzínu se pohyboval okolo 1, 50 euro, bochník chleba cca 1 euro. Část řeckého obyvatelstva vydělávala jen během turistické sezóny, kdy si musela vydělat na živobytí na zbytek roku. Důchodový věk nestátních zaměstnanců byl mnohem vyšší. Pohyboval se tehdy okolo 62 let.¹⁹⁵

Tento „systém“ veřejné správy silně postihl i soukromý sektor. Pokud chtěl nějaký podnikatel nebo zahraniční investor získat státní zakázku či evropské dotace, tak jediná cesta byla přes známosti nebo úplatky. Podle Arise Syngrose tehdejšího šéfa řecké pobočky Transparency International je „...*korupce jedním z hlavních důvodů, proč máme v Řecku ekonomickou krizi. Není to jediný důvod krize, ale zato je důležitý*“. Řecká pobočka Transparency International provedla mezi červencem a prosincem roku 2009 průzkum, z něhož vyplynulo, že největší náchylnost ke korupci má v této zemi právě veřejný sektor. Okolo 10% vypovědělo, že po nich byl požadován úplatek v případech, jako je urychlení administrativního procesu, získání lepšího ošetření nebo vyhnutí se trestu za dopravní přestupek.¹⁹⁶

Obrovských rozměrů dosáhla korupce v období konání olympijských her v Athénách v roce 2004. Hlavní roli v něm sehrály především německé firmy jako třeba Daimler nebo Deutsche Bahn. „Obě společnosti vyplatily prostřednictvím svých poradců šestimístné částky,“ píše německý Spiegel. Vše fungovalo na jednoduchém principu. Zahraniční početnost

¹⁹³ SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3, s. 7 – 8.

¹⁹⁴ Disharmonie mezi veřejnou správou a soukromým sektorem v oblasti platů a mezd prohloubilo zavedení systému ATA (automatis timarithmikis prosarmogis). Základní plat zaměstnance veřejné správy se pravidelně zvyšoval s tím, jak rostla inflace. Jelikož řecká drachma v 80. letech minulého století podléhala pádivé inflaci, tak státní zaměstnanci měli stále více peněz, ale reálně měli pořád stejně. V soukromém sektoru to tak nebylo. Zaměstnanci veřejné správy, tak měli oproti svým kolegům z privátu velkou výhodu. Od systému ATA se muselo pro neudržitelnost ustoupit na přelomu 80. a 90. let 20. století. Celý systém nezaujal, ale byl postupně „ořezán“ na minimum. Tamtéž, s. 71 – 73.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 8.

¹⁹⁶ AUTOR NEUVEDEN. *Transparency International: Řecko se musí zaměřit na boj proti korupci* Zdroj: <https://eurozpravy.cz/ekonomika/evropa/11465-transparency-international-recko-se-musi-zamerit-na-boj-proti-korupci/> Zdroj: <https://eurozpravy.cz/ekonomika/evropa/11465-transparency-international-recko-se-musi-zamerit-na-boj-proti-korupci/> [online]. 2. 7. 2010 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://eurozpravy.cz/ekonomika/evropa/11465-transparency-international-recko-se-musi-zamerit-na-boj-proti-korupci/>

stanoví vyšší cenu a peníze na víc „shrábnou“ úředníci nebo přímo představitelé řecké vlády. Vše jako obvykle potom zaplatí daňový poplatníci.¹⁹⁷

Mezi německými firmami, které dlouhodobě využívaly svých kontaktů na vrcholné představitele dvou nejsilnějších stran PASOK a Nová Demokracie, byla firma Siemens. Ta každoročně využívala tajný fond ve výši 15 milionů eur pro získání kontraktu ve výši 500 milionů eur. Na konci 90. let zaplatila tato firma vládním představitelům celkovou sumu v hodnotě 35 milionu eur ve formě úplatku. „*V Mnichově, kde sídlí centrála Siemens, o řecké dceřiné společnosti mluvili vždy s obdivem. Jako téměř jediná dosahovala každým rokem výborných výsledků,*“ konstatuje dobový tisk.¹⁹⁸ Do celé transakce byly zapojeny právě představitelé výše uvedených politických stran. Podle vyšetřovatelů obě strany inkasovaly až 2% z příjmů německé pobočky Siemens v Řecku.¹⁹⁹

Vyšetřování tohoto obřího skandálu nikam nevedlo. Parlamentní „vyšetřovací“ výbory spíše kryly své zkorumpované kolegy. Pokud je nakonec vydaly odpovědným justičním orgánům, tak se celý proces táhl tak dlouho, až byly jejich činy promlčeny. Konečný výsledek vyvolal vlnu nespokojenosti a protestů mezi občany, protože nikdo ze zkorumpovaných politiků nebyl až na výjimky potrestán, paradoxně ani ti, kteří se přiznali k přijetí úplatku.²⁰⁰

Právě ekonomická krize posílila atmosféru nedůvěry občanů ve své volené představitele v parlamentu. Již dlouho jim trnem v oku byla neochota vládních představitelů omezit svá privilegia či jiné výhody, jež mají jejich rodinní příslušníci. Už od svého založení nesla hlavní politických uskupení rysy předválečné patriarchální tradice silných rodinných klanů, které byly napojeny na místní klientelistické sítě. Pro tento jev se vžil termín „rodinokracie (řecky ikogeniokratia)“.²⁰¹ Například ještě v roce 2012 skoro třetina poslanců (83 z celkem 300)

¹⁹⁷ Státní zakázky také získaly německé zbrojařské firmy. Řecká vláda v letech 2004 – 2008 utratila za dodávky zbraní podle odhadů 3 – 4 miliardy eur, což na tak malý stát jsou enormní výdaje na obranu. AUTOR NEUVEDEN. *To se Němcům líbit nebude: Jde o Řecko. A důkazy jsou vážné* [online]. 20.07.2015 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/To-se-Nemcum-libit-nebude-Jde-o-Recko-A-dukazy-jsou-vazne-384805>

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ TSIVOS, Kostas. *Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti* [online]. 2011 [cit. 11.10.2020]. Dostupný na WWW: https://www.dokumenty-iir.cz/MP/MP09_11.pdf Až v roce 2017 byl odsouzen za praní špinavých peněz bývalý řecký ministr dopravy Tasos Mantelis. Byl shledán vinným v případě řecké součásti firmy Siemens. Dostal osmiletý podmíněný trest. Takovýchto příkladů potrestání řeckých vrcholných politiků je jak šafránu. AUTOR NEUVEDEN. *Bývalý řecký ministr dopravy byl odsouzen za korupci* [online]. 28. 7. 2017 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.investicniweb.cz/news-byvaly-recky-ministr-dopravy-byl-odsouzen-za-korupci/>

²⁰¹ KARASOVÁ, Nikola. Řecko. In: KUBÁT, Michal, ed., MEJSTRÍK, Martin, ed. a KOCIAN, Jiří, ed. *Populismus v časech krize*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 227 stran. ISBN 978-80-246-3439-5, s. 26 – 27.

„zdedila“ svůj mandát po jednom ze svých rodičů či prarodičů.²⁰² Totéž lze napsat i o postu ministerského předsedy, ve kterém se střídaly do ekonomické krize v podstatě jen tři klany. Tento jev má podle Tsivosse hluboké kořeny ještě v době osmanské nadvlády. „*V bohatých patriarchálních rodinách nejváženější mužský člen rodiny (pater familias) zajišťoval bezpečnost a výhody nejen pro své rodinné příslušníky, ale také pro poslušné poddané. Čím širší byla vrstva zavázaných, tím větší šance na úspěch měly tradičně silné rodiny v komunální či politické scéně,*“ vysvětluje ve své studii Tsivos.²⁰³

Díky „dědičným“ poslaneckým mandátům zajišťovali pracovní příležitosti pro své příbuzné a příznivce. V roce 2004 tak v parlamentu pracovalo 800 osob. O pět let později už to bylo více jak 1 600 osob. Tyto osoby např. pobíraly 16 měsíčních platů. Oficiálně zdůvodněno, jako odměna za práci přesčas. Jednotlivé iniciativy poslanců na snížení platů a dalších výhod plynoucí z této funkce naráží na odpor ostatních, kteří je obviňují z populismu.²⁰⁴

Výše naznačené problémy veřejné správy přispívají i k tomu, že Řekové se snaží vyhnout placení daní. „*Jenže Řekové tvrdí, že za své daně nedostanou nic nazpět, jen je opět rozkrade vláda (...) Přehplněné kontejnery (...) odpadky na ulici, špína na plážích, na úřadech ve školách, na veřejných prostranstvích. (...) Asfaltky plné záplat a děr, na kterých si řidič spolehlivě zničí auto, také nejsou nijak ideální,*“ vysvětluje Pavla Smetanová ve své práci. Pro Řecko společně s dalšími státy jižní Evropy je typický tzv. středomořský či jihoevropský sociální model. Ten se vyznačuje tím, že blaho nezajišťuje stát, ale rodina. Ta stále hraje klíčovou úlohu v řecké společnosti. Řecko navázalo ve své zdravotní a sociální péči na německý tzv. Bismarckův model. Ten je však v řeckém provedení značně minimalistický a neposkytuje velkou pomoc. Samotná sociální síť je značně „děravá“. V zásadě platí, kdo je v Řecku v hmotné nouzi např. je nezaměstnaný a nemá žádné příbuzenstvo, s jistotou skončí jako bezdomovec.²⁰⁵

Další důvod, který stojí za nechtění Řeků platit daně, je historická zkušenost. V letech 1453 – 1821 žili pod nadvládou Osmanské říše a museli jí odvádět daně. „*Pro tehdejšího průměrného Řeka znamenalo placení daní odvádět tribut cizímu státnímu správnímu subjektu. Tato nechuť byla zesilována jedním ze základních atributů rozlišujících národnosti, a sice*

²⁰² ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohemia, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 65.

²⁰³ TSIVOS, Kostas. *Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti* [online]. 2011 [cit. 11.10.2020]. Dostupný na WWW: https://www.dokumenty-iir.cz/MP/MP09_11.pdf

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3, s. 9, 25.

zcela cizorodým náboženství. Zavedení islámu v kolébce evropské civilizace nemohlo být ani při nejlepší vůli helénsko-křesťanským obyvatelstvem mentálně akceptováno jako vlastní,“ píše Koreček²⁰⁶. Právě nechť ke státu a jeho úřednickému aparátu spojená s placením daní vychází také odsud.

Na závěr této podkapitoly se nabízí otázka, z čeho je vlastně dofinancována veřejná správa, když výběr daní pokulhává. Podle sociologa Petra Hampla se dlouhodobě v případě Řecka projevuje tzv. africký efekt. To znamená, že správa dostává zahraniční pomoc (evropské dotace) a není zcela závislá na výběrech daní. Tím pádem není ani tolik zainteresovaná na tom, zda se občanům daří či nikoliv. Není vlastně motivována svou zemi dobře spravovat spíše naopak. Čím větší problémy její občané budou mít, tím má možnost získat více zahraniční pomoci.²⁰⁷

4.2.3 Vstup do EHS v roce 1981 a přijetí eura

Po pádu vojenské junty v roce 1974 Řecko znovu začalo usilovat o členství v Evropském společenství. Hnacím motorem celého procesu byl Konstatinos Karamanlis a jeho strana Nová demokracie, která vyhrála volby. Karamanlis se odmítl spokojit s obnovou platnosti asociační dohody Řecka s Evropským hospodářským společenstvím (dále jen EHS), která byl zmrazená v letech vlády vojenské junty. I přes odpor svých politických protivníků prosazoval plnou integraci do této organizace. Už v červnu 1975 jménem Řecka předložil oficiální žádost o vstup do EHS. V dosažení tohoto cíle viděl záruku budoucího stabilního vývoje Řecka. Vymanění svého státu z izolace, snížení závislosti na USA a upevnění pozic své země ve vztahu s Tureckem.²⁰⁸

V 70. letech 20. století se vedle Řecka ucházelo o přijetí do Evropského společenství také Španělsko, Portugalsko, Turecko, Malta a Kypr. Problémem všech těchto států byla neuspokojivá hospodářská situace, nízká HDP, slabá měna spojená s vysokou mírou inflace, nedostatečně rozvinutý průmysl, zaostalý průmysl, špatná infrastruktura apod.²⁰⁹

²⁰⁶ Tamtéž, 66 – 67.

²⁰⁷ VOSÁHLO, Jakub. *Řecko bylo v podstatě přepadeno a oloupeno, říká sociolog Hampl. EU se prý ke všem chudým zemím chová bezohledně a arogantně* [online]. 12.07.2015 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Recko-bylo-v-podstate-prepadeno-a-oloupeno-rika-sociolog-Hampl-EU-se-pry-ke-vsem-chudym-zemim-chova-bezohledne-a-arogantne-383544>

²⁰⁸ DOSTÁLOVÁ, Růžena, OLIVA, Pavel a VAVŘÍNEK, Vladimír. *Řecko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 146 s. Stručná historie států; sv. 3. ISBN 80-7277-110-8, s. 118 – 119.

²⁰⁹ KOVÁŘ, Martin a HORČÍČKA, Václav. *Dějiny evropské integrace II*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2006. 2 sv. 159 s.). Dějiny do kapsy; sv. 23/2. ISBN 80-7254-731-3., s. 66 – 67.

Prvním přijatým uchazečem z výše uvedených kandidátů bylo právě Řecko, kterému se nejrychleji podařilo splnit podmínky. Za svůj úspěch vděčilo právě svému premiérovi, jehož podíl zhodnotil později ve svém projevu i tehdejší francouzský prezident Giscard d'Estaing, když prohlásil: „ *Do Evropy nevstoupilo Řecko, ale Karamanlis* “. ²¹⁰ Důležitou úlohu při tomto procesu sehrálo také Západní Německo. Jak už bylo podrobněji popsáno v podkapitole Fenomén cizího faktoru, Bonn měl v Řecku své hospodářské a politické zájmy a přijetí Řecka do Evropského společenství by jeho pozici v Řecku upevnilo.

Rozhovory mezi Řeckem a Evropským společenstvím začaly v červenci 1976. Během tříletých jednání bylo potřeba překonat řadu překážek a problémů. Jednalo se hlavně o otázky harmonizace a podporu zemědělství, výši rozpočtových příspěvků do společné pokladny EHS. Z finančního hlediska se Řecko stalo tzv. „čistým příjemcem“. To znamenalo, že více dostalo peněz, než odvedlo do společné pokladny EHS. Veškerá jednání byla završena v květnu 1979 v Athénách. Uzavřená dohoda počítala s pětiletým přechodným obdobím, které mělo řecké hospodářství na to, aby se co nejvíce přiblížilo k hospodářství EHS. Ratifikace vstupu proběhla v zásadě bez potíží a 1. ledna 1981 se Řecko stalo jeho členem. ²¹¹

Řecko vstoupilo do Evropského společenství a věřilo, že je na prahu nové éry. Z počátku to také vypadalo. Ekonomika sice kolísala v důsledku tehdejších socialistických experimentů, ²¹² jež budou mít neblahé důsledky v budoucnu, ale „...země se začala evropeizovat. Začala být zajímavá nejen pro Řeky, ale i pro migranty z chudých třetích zemí, jejichž fenomén začal naplno až po roce 1990,“ píše na svém blogu Koreček. ²¹³

Poměrně radikální socialistické experimenty vlády začátkem 80. let 20. století Andrea-se Papandrea měly negativní dopad na hospodářský vývoj země. Její pozdější snaha provádět umírněná úsporná opatření nepřinesla pozitivní výsledky pro řecké hospodářství. Devalvace drachmy a částečné omezení veřejných výdajů, měly jen omezený dopad. Statistická čísla byla neúprosná. Tempo HDP z pomalilo, z 3, 5% z let 1979 – 1981 na 0,5% v letech 1982 –

²¹⁰ HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1, s. 528.

²¹¹ KOVÁŘ, Martin a HORČIČKA, Václav. *Dějiny evropské integrace II*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2006. 2 sv. 159 s.). Dějiny do kapsy; sv. 23/2. ISBN 80-7254-731-3., s. 67.

²¹² V roce 1981 vyhrála řecké volby Panhelénské socialistické hnutí (dále jen PASOK). Pod vedením charismatického Andrea Papandrea, který zásadním způsobem změnil stávající řeckou politiku. Byl stoupencem zásadní strukturální a modernizační přeměny řeckého státu a společnosti. Možná i proto se nebránil převratným reformám, které vycházeli z principů státního socialismu a rovnostářství. Nastoupil tzv. třetí cestu k socialismu, jež neměla příliš společného s eurokomunismem ani komunismem sovětského typu. KARASOVÁ, Nikola. Řecko. In: KUBÁT, Michal, ed., MEJSTŘÍK, Martin, ed. a KOCIAN, Jiří, ed. *Populismus v časech krize*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 227 stran. ISBN 978-80-246-3439-5, s. 25 – 26.

²¹³ KOREČEK, Yiannis. *10 let krize: Řecko "slaví" jubileum nejhorší ekonomické katastrofy v dějinách* [online]. 8.11. 2019 [cit. 30.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://mygreekconsultant.com/10-let-krize-recko-slavi-jubileum-nejhors-i-ekonomicke-katastrofy-v-dejinach/>

1984. Vlastní průmyslová výroba dokonce poklesla o 1, 4%. Inflace přesáhla v letech 1982 – 1983 20% a nezaměstnanost se zvýšila ze 4, 3 % v roce 1981 až na 9% v roce 1985. Stagnující vývoz přispěl k prohloubení už tak dlouhodobé pasivity obchodní bilance z 1 miliardy na 3,3 miliardy USD v roce 1985. Vládní výdaje se od počátku do poloviny 80. let zvýšily z hodnoty 30, 7% HDP na 47, 8% HDP. To však přesahovalo možnosti řeckého státu, který musel získávat další finanční prostředky půjčkami v zahraničí a emisemi nových peněz. Tolik později kritizovaný vysoký deficit veřejného sektoru a veřejného dluhu má své kořeny v této době. V roce 1980 činil 3 % hodnoty HDP, ale do roku 1985 vrostl na 17, 5%. Veřejný dluh významně stoupl z 39, 4 % na 85, 1% HDP.²¹⁴

Vstup Řecka do Evropského hospodářství nenaplnila očekávání Řeků, že se stane impulsem pro restrukturalizaci a modernizaci řecké ekonomiky a jejímu postupnému přibližování úrovní ostatních členských zemí. Vývoj postupoval spíše opačným směrem. I přes rostoucí dotace a subvence ze strany EHS nedošlo k zásadní transformaci řecké ekonomiky a ta začala zaostávat i za zeměmi, které měly v okamžiku vstupu zhruba stejná hospodářská čísla. V roce 1980 dosahoval národní důchod Řecka na jednoho obyvatele výše 58 % průměru Evropského společenství. O deset let později se snížil na hodnotu 51 %.²¹⁵

Dalším negativním dopadem vstupu do Řecka do Evropského společenství bylo zničení řeckého průmyslu, který se nedokázal vyrovnat s konkurencí na otevřeném evropském trhu. S podobným problémem se potýkalo také zemědělství. Důsledkem byl vzrůst nezaměstnanosti, která se ustálila okolo 10 %. Vzrostla také šedá ekonomika, která před vstupem tvořila asi pětinu řeckého HDP, ale na konci 80. let její podíl vzrostl k jedné třetině.²¹⁶

Na druhé straně měl vstup do Evropského společenství pro Řecko i svá pozitiva. Na začátku 90. let 20. století nastalo něco, co ani starší obyvatelé nepamatovali. *„Vše doslova vzkvetlo. Infrastruktura masového turismu byla již dostatečná. Řekové v Řecku byli neustále ve spojení s celým světem, který za nimi v létě jezdil a Řekové v zahraničí zase přinášeli zpátky nejen investice, ale i renesanční návyky. Navíc rozpadem východního bloku vyšlo plně najevo, jak špatně se lidem v satelitech po Sovětském svazem žilo a Řecko se svojí západní orientací stal regionálním a finančním centrem. (...) Z postsovětských zemí nyní do Atén proudili noví obyvatelé, kterým pár let před koncem milénia, začali zdatně sekundovat Afričané a Asiaté z blízkého i dálného východu. Ti nakonec zcela převládli. Žít zde se v tu dobu stalo*

²¹⁴ HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1, s. 528.

²¹⁵ Tamtéž, 551 – 552.

²¹⁶ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 73 – 74.

atraktivní také pro západoevropské seniory, kteří levnější ceny bydlení spojili s půlročním pobytem na slunci u moře,“ charakterizoval tuto éru, která trvala až do nástupu krize, Yiannis Koreček.²¹⁷

Zdánlivá prosperita však dobře zakryla dlouhodobě koncepčně neřešené problémy řeckého hospodářství. To bylo existenčně závislé na příjmech z cestovního ruchu, lodní dopravě a na převodech bohatých peněz ze zahraničí od Řeků, kteří tam pracovali. Prohloubila se závislost na subvencích ze strany Evropské unie. Čistý příjem z Bruselu činil v roce 1996 5, 05 miliard dolarů. Také zvýšil veřejný dluh, který nabobtnal do obrovských rozměrů. Podle statistik byla jeho výše v roce 1996 115% HDP. V 90. letech 20. století se ukázalo, že výše veřejného dluhu komplikuje Řecku vstup do měnové unie a přijetí jednotné měny.²¹⁸

Proces vzniku společné měnové unie se zintenzivnil právě v 90. letech minulého století. Myšlenka to nebyla zcela nová. Již v minulosti se objevily projekty na vznik společné měnové unie s jednotnou měnou. Reálné podoby dosáhl až na konci 80. let 20. století po přijetí Jednotného evropského aktu. Jádrem tohoto dokumentu bylo zřízení jednotného trhu do roku 1992. Jeho zřízení by umožnilo volný pohyb osob, zboží a kapitálu. Počítalo se také se vznikem jednotné měny, jež měla završit tento proces. Dalšími zásadními kroky pro vznik měnové unie byla zasedání Evropské rady v Hannoveru v roce 1987 a o rok později vznik tzv. Delorovy zprávy²¹⁹, na jejím základě byl schválen plán Hospodářské a měnové unie. Právní rámec k tomuto projektu byl vytvořen podepsáním souboru smluv v Maastrichtu v roce 1992. Běžně se tedy hovoří o tzv. Maastrichtské smlouvě. Podle této smlouvy se přechod k jednotné měně měl uskutečnit ve třech etapách. Byla v ní stanovena také kritéria konvergence, což byly podmínky, jež musely státy splnit, aby mohly mít jednotnou měnu. Jejich rozpočtový deficit nesměl přesáhnout 3% národního HDP, kumulovaná zadluženost veřejného sektoru nesměla přesáhnout 60%, domácí inflace nesmí být vyšší než průměrná inflace tří zemí s nejnižší inflací navýšená o 1, 5%. Další podmínkou bylo, že roční dlouhodobá nominální úroková míra

²¹⁷ KOREČEK, Yiannis. *10 let krize: Řecko "slaví" jubileum nejhorší ekonomické katastrofy v dějinách* [online]. 8.11. 2019 [cit. 30.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://mygreekconsultant.com/10-let-krize-recko-slavi-jubileum-nejhors-i-ekonomicke-katastrofy-v-dejinach/>

²¹⁸ HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1, s. 586.

²¹⁹ Zpráva skupiny expertů, v jejímž čele stál předseda Komise Evropského společenství Jacques Delors. Zpráva vyložila podmínky, které je nutno splnit v měnové unii. Jsou jimi neomezená a neodvolatelná konvertibilita jednotlivých měn, odstranění šířky pásem a neodvolatelné zakotvení parit směnných kursů, úplná liberalizace pohybu kapitálu a úplná integrace bankovních a finančních trhů. *Malá encyklopedie Evropské unie*. Překlad Josef Vošahlík a Alois Mikeščík. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1997. 256 s. ISBN 80-85864-34-7, s. 126.

nepřevýší o více než 2 % průměr tří zemí s nejnižšími úroky a kurs národní měny bude nejméně dva roky pohybovat v mezích stanovená v rámci směného mechanismu.²²⁰

Také Řecko se aktivně zapojilo do projektu měnové unie. Řekové si od toho slibovali snížení inflace a stabilizaci veřejných financí. *“To se částečně podařilo, zejména pokrok v inflaci byl impozantní. Mělo se za to, že tehdejší vysoký státní dluh bude postupně rozpuštěn hospodářským růstem. Podle převládajícího mínění totiž euro mělo zásadně pomoci nastartovat řecký hospodářský růst. Nízké mzdy, konec měnového rizika, pád posledních obchodních bariér v rámci EU – toto vše mělo nastartovat proces růstu, který měl zvýšit řeckou životní úroveň k průměru vyspělých evropských zemí a který měl – hlavně! – snížit poměrnou hodnotu dluhů vůči velikosti ekonomiky,“* píše ekonom Kohout.²²¹

Přesto nebyl vstup Řecka do eurozóny hladký. Zásadní překážkou bylo pro Řecko splnění konvergenčních kritérií. Na klíčovém jednání Evropské rady v květnu 1998 se rozhodlo o zemích, které se budou účastnit závěrečné třetí etapy zavádění eura, kdy vedle sebe budou fungovat dvě měny. Tato fáze byla ukončena v únoru 2002, kdy už nebylo možné platit národními měnami. Tehdy bylo rozhodnuto, které země konvergenční kritéria plní a mohou se podílet na společné měně. Jedna země však přípuštěna nebyla i přes volnější interpretaci konvergenčních kritérií. Bylo to samozřejmě o Řecko.²²²

Řecká vláda však nehodila flintu do žita a rozhodla se za každou cenu svého cíle dosáhnout. Příliš si nelámala hlavu, jakými prostředky toho dosáhne. Nechala upravit své statistiky, kdy např. vynechala armádní rozpočet, aby čísla působila přívětivěji pro evropské úřady.²²³ *„Za účelem snížení deficitu přesunula řecká vláda rozličné výdaje (důchody, obranu) do mimorozpočtových příhrádek. A na inflaci vyzrála zmrazením cen elektřiny, vodného a dalších státem poskytovaných služeb, jakož i snížením daní na pohonné hmoty, alkohol a tabák. Řečtí statistici dále například vyjmuli drahá rajčata ze spotřebního koše v den, kdy se*

²²⁰ Blíže internetové stránky České národní banky *Kritéria konvergence* [online]. [cit. 1.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/mezinarodni-vztahy/hospodarska-a-menova-politika-v-eu/-kriteria-konvergence/

²²¹ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 291.

²²² ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 92 – 94.

²²³ Samostatnou kapitolou je nákup Řecka předražených zbrojních systémů. V letech 2005 – 2009 představovalo Řecko pátého největšího dovozce zbraní na světě. Jak píše Ilona Švihlíková: *„... mělo víc francouzských vojenských letadel Mirage než samotná Francie, víc německých tanků Leopard než Německo a jednu z největších letek amerických F-16 v Evropě“*. Podle statistik byly výdaje Řecka na zbrojení v roce 2009 ve výši 6, 24 miliard eur, což bylo hned po USA druhé nejvyšší v rámci členských států NATO. Dalším problémem zbrojení bylo zadávání zakázek, které provázely korupční skandály, ve kterých hlavní roli hráli především vysoce postavení představitelé německého státu. Blíže ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 179 – 182.

měřila inflace. „Zašli jsme v Řecku za chlápkem, který všechna ta čísla vymyslel,“ svěřil se mi jeden wallstreetský analytik, který má na starosti evropské ekonomiky. „Smáli jsme se, až jsme se za břicho popadali. Vysvětlil nám, jak z koše odstranil citrony a nahradil je pomeranči a tak podobně. Indexu spotřebitelských cen provedl vsutku povedenou plastickou operaci“.²²⁴

Dále potřebovala řecká vláda rychle vyřešit dvě zásadní věci, získat hotové peníze a zbavit se části dluhů. Přijala proto nabídku americké investiční banky Goldman Sachs, která Řecku pomohla ukrýt část dluhu. „V roce 2000 Řecko hledalo způsoby pro ukrytí svých rostoucích finančních potíží. Maastrichtská dohoda požadovala po všech členských státech eurozóny, aby vykázaly ve svých financích zlepšení, Řecko ale mířilo špatným směrem. Na záchranu přišla Goldman Sachs, zaranžovala tajnou půjčku ve výši 2, 8 miliardy euro, zamaskovala to jako meziměnový swap - v této komplikované transakci byl řecký dluh v zahraniční měně změněn na dluh v domácí měně pomocí fiktivního měnového kurzu,“ vysvětluje bývalý americký ministr práce Robert B. Reich. Výsledkem bylo, že cca 2% dluhu náhle zmizelo z rozpočtu. Goldman Sachs nepřišla také zkrátka, neboť za své služby inkasovala 600 milionů euro. Problém nastal po 11. září 2001, kdy se dluh Řecka začal zvyšovat, protože padaly výnosy z dluhopisů. Banka Goldman Sach byla tzv. za vodou, pro tento případ měla ve smlouvě klauzuli, která jí umožňovala použít k výpočtu splátek veřejného dluhu jiný vzorec. Pro Řecko byl tento způsob výpočtu značně nevýhodný, což se brzy promítlo v rychlém zvyšování dluhu. V roce 2005 už dlužilo dvakrát tolik. Neoficiální dluh země vzrostl z 2, 8 miliard eur na 5, 1 eur. Reich tvrdí, že velkou měrou k řecké ekonomické krizi přispěla právě americká investiční banka Goldman Sachs.²²⁵

Díky významné pomoci banky Goldman Sach a vylepšeným statistickým údajům se Řecku podařilo vstoupit do eurozóny začátkem roku 2001. Stalo se tak 12. zemí s eurem. Bohužel tehdejší politické špičky nevěnovali pozornost ukazatelům, které naznačovaly možné

²²⁴ LEWIS, Michael. *Bumerang: cesta kolem nového třetího světa*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2012. 235 s. ISBN 978-80-7363-418-6, s. 86 – 87.

²²⁵ B. REICH, Robert. *Goldmanův řecký gambit* [online]. 19.07.2015 [cit. 1.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://e-republika.cz/article3225-Goldman%AFv-%C5%99ecky-gambit> Blíže k celému průběhu transakce mezi řeckou vládou a investiční bankou Goldman Sachs DEYL, Daniel. *PŘÍBĚH O DVOU HRÍŠNÍCÍCH. JAK BANKA GOLDMAN SACHS POMÁHALA ŘEKŮM LHÁT* [online]. 23. 8. 2015 [cit. 1.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.euro.cz/archiv/pribeh-o-dvou-hrisnicich-jak-banka-goldman-sachs-pomahala-rekum-lhat-1217073>

problémy v budoucnu: nezaměstnanost přes 11%, záporná obchodní bilance a závislost na přílivu kapitálu do země.²²⁶

Radost z přijetí jednotné měny vydržela Řekům jen do nástupu ekonomické krize. Jak napsal výstižně ekonom Pavel Kohout: „*Přijetí eura je (...) cosi jako církevní sňatek. Jakmile je euro jednou zavedeno je téměř nemožné je opustit*“.²²⁷ Zavedení eura v Řecku v roce 2001 považovaly finanční trhy za známku kvality a předpokládaly, že to povede k lepší finanční disciplíně země. Nastal však pravý opak, snadnější přístup řecké vlády k úvěrům zhoršil už tak špatnou finanční disciplínu státu. Přijetím Řecka do eurozóny vzniknul morální hazard, protože kdo je jejím členem toho ona nenechá padnout. „*Optimisté říkají „vidíte, kdyby nebylo členství v eurozóně, Řecko by se již položilo*“. *Realisté podotýkají, že bez členství v eurozóně by finanční krize v Řecku nemusela vůbec vzniknout*“. Kdyby nebylo Řecko v eurozóně, tak by vedle jednoduššího zadlužování neztratilo svou konkurenceschopnost. „*Inflace levných eurových úvěrů přispěla k růstu cen a mezd. Řecko se posunulo na 71. místo v řebříčku konkurenceschopnosti Světového ekonomického fóra za Egypt a Botswanu. Těžkou ranou pro řeckou hrdost musí být srovnání s Tureckem, jehož turistický obrat během poslední sezóny vzrostl, zatímco řecká turistika (jeden z pilířů ekonomiky) zaznamenala 20% pokles. Turecká lira totiž oslabila, což podpořilo export a turistiku,*“ vysvětluje ve své práci Pavel Kohout.²²⁸

Postupně se ukazovalo, že jedním z hlavních problémů jednotné měny jsou nevhodně nastavené parametry pro menší ekonomiky. Jednotná měna totiž pomohla svým nastavením, nízkou inflací spíše velkým ekonomikám eurozóny. Ukázalo se, že hodnota eura je nižší, než byly jejich původní domácí měny, což bylo překážkou konkurenceschopnosti jejich výrobků nejen na evropském trhu. Pro velké ekonomiky eurozóny typu Německa a Francie byla nová měna dostatečně slabá, ale pro okrajové ekonomiky typu Řecka neúměrně silná. U těchto ekonomik došlo navíc ještě ke skokovému navýšení cenové hladiny. V případě Řecka se jednalo až o dvojnásobek. Zboží ekonomicky silnějších států eurozóny se stalo cenově dostupnější i na méně vyspělých trzích. Tomuto trendu se řecké hospodářství nebylo schopné přizpůsobit jak cenově tak technologicky a vše vyvrcholilo s dopadem ekonomické krize.²²⁹

²²⁶ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohemia, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 94 – 95.

²²⁷ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 291.

²²⁸ Tamtéž, s. 225.

²²⁹ SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3, s. 48 – 49.

Mohlo by se zdát, že zavedením jednotné měny bohatší země eurozóny doplácí na ty „chudší“. Realita je však zcela jiná. „... *kdyby Německo přešlo zpět na marku, tak by ihned došlo k prudkému posílení měny. Nyní by německé zboží bylo znovu příliš drahé a ostatní země eurozóny, jejichž měna by bez Německa prudce oslabila, by si ho nemohli dovolit. To by mohlo nastartovat pád německé ekonomiky, a naopak pravděpodobné nastolení konkurenceschopnosti v ostatních zemích eurozóny včetně jejího jižního křídla,*“ konstatuje Koreček a dodává: „*I z tohoto důvodu vychází motivace udržet Řecko v eurozóně za každou cenu*“.²³⁰ Přijetí eura se ukázalo být pro Řecko limitující při hledání cesty z ekonomické krize. Nevhodně nastavené parametry jednotné měny měly pro řeckou ekonomiku katastrofální dopad a znemožnily najít rychlejší a méně bolestivou cestu z krize.

4.3 Řecko na dně

Pád finančního kolosu Lehman Brothers v USA v roce 2008 odstartoval ekonomickou krizi. Evropu zasáhlo s ročním zpožděním. Paradoxem je, že v Řecku došlo k jejímu vypuknutí skoro až s dvouletým zpožděním. Hlavním důvodem byl řecký privátní sektor. „... *firmy, instituce a domácnosti byly po celou dobu mnohem méně zadlužené než ostatní země eurozóny. Dluh privátního sektoru v nejméně členské zemi eurozóny vyjádřený jeho poměrem k HDP byl mnohdy i více než dvakrát tak vyšší než v Řecku,*“ vysvětluje Yiannis Koreček.²³¹ Proto ještě mohl na podzimním předvolebním mítinku v roce 2008 přednést předseda strany PASOK Georgios Papandreu památnou větu na adresu ekonomické krize „peníze existují“. Tím chtěl uklidnit své potencionální voliče, kteří byli nervózní z dopadu ekonomické krize. Také chtěl svým voličům ukázat, že pokud vyhraje volby tak si s krizí poradí. Nedbal varování lidí z domácího i zahraničního finančního sektoru před špatným stavem řeckých financí.²³²

Na začátku října 2009 proběhly předčasné volby a novým premiérem země se stal právě Papandreu. Očekávalo se, že deficit státního rozpočtu bude ve výši 6%. Když jeho nový ministr financí Georgios Papakonstantinu začal zjišťovat reálný stav věcí, zhrozil se. V důsledku musel být deficit několikrát korigován, až se zastavil na hodnotě 15,4 %²³³ Michael Lewis ve

²³⁰ Tamtéž, s. 49 – 50.

²³¹ Tamtéž, s. 96.

²³² ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 158.

²³³ KOREČEK, Yiannis. *10 let krize: Řecko "slaví" jubileum nejhorší ekonomické katastrofy v dějinách* [online]. 8.11. 2019 [cit. 30.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://mygreekconsultant.com/10-let-krize-recko-slavi-jubileum-nejhors-i-ekonomicke-katastrofy-v-dejinach/>

své knize vzpomíná, jak v této kritické době setkal s řeckým ministrem financí a ten mu vysvětloval, jak se to mohlo stát. „*Druhý den ve funkci jsem musel ohledně rozpočtu svolat velkou poradou,*“ vzpomíná: „*Pozval jsem všechny účetní a auditory a vyrazili jsme na průzkum*“. *Každý den objevili nějaké nové a neuvěřitelné pochybení. Každoroční deficit důchodového účtu ve výši miliardy dolarů byl zřejmě natolik neuchopitelný, že ho řeční úředníci nedokázali zanást do účetních záznamů. Všichni se tvářili, že neexistuje, přestože stát důchody reálně vyplácel. Schodek penzijního plánu pro OSVČ nečinil předpokládaných 300 milionů eur, nýbrž 1, 1 miliardy a tak dále. Na konci každého dne jsem se zeptal: „Tak jo, lidi, je to všechno?“ A oni odpověděli, že jo. A další den ráno někdo vzadu ostýchavě zvedl ruku a špitl: „Ehm, pane ministře, ještě nám chybí sto až dvě stě milionů“.* (...)

*Poslední den velkého průzkumu, když se vzadu v zasedačce zvedla poslední ostýchavá ruka, nabobtnal odhadovaný sedmimiliardový deficit na více než 30 miliard. Na otázku, jež se přímo nabízí – Jak je tohle možné? – existuje docela snadná odpověď: Do té doby zkrátka nikoho nenapadlo všechny ty dluhy sečíst. „My nemáme žádný Kongresový rozpočtový úřad,“ vysvětlil ministr. „Žádnou nezávislou statistickou instituci“. Strana, která byla zrovna u moci, prostě předkládala veřejnosti taková čísla, která jí zrovna vyhovovala“.*²³⁴ Evropská komise má ve své kompetenci kontrolovat monetární a fiskální politiku jednotlivých členských států. Podle tzv. maastrichtských kritérií za jejich nedodržování hrozil postih. Jenže to by museli být pokutováni i státy jako Německo a Francie, a proto nebyly sankce uplatňovány. Komise sice kontrolovala, ale byla závislá na statistických datech, které jí jednotlivé státy poskytnou, což se v případě Řecka ukázalo jako fatální.²³⁵

Řecký premiér Papandreu rychle pochopil, že jeho zemi hrozí katastrofa a bude to boj o holé přežití. V posledním listopadovém týdnu roku 2009 přiznal skutečný stav věci a mimo jiné prohlásil: „*Naše země je na kopačkách. Toto je bezesporu nejhorší ekonomická krize od doby, co jsme obnovili demokracii*“.²³⁶ Reakce na sebe nenechala dlouho čekat. Ratingové agentury snížily svá hodnocení řecké ekonomiky z A – na BBB+. Řecko v očích investorů ztratilo svou důvěryhodnost. „*Ještě začátkem roku 2009 pokládali investoři řecké dluhopisy za téměř stejně dobré jako německé. Nyní se řecké dluhopisy obchodují se znatelnou slevou*

²³⁴ LEWIS, Michael. *Bumerang: cesta kolem nového třetího světa*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořan, 2012. 235 s. ISBN 978-80-7363-418-6, s. 74 – 75.

²³⁵ SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3, s. 96.

²³⁶ KOREČEK, Yiannis. *10 let krize: Řecko "slaví" jubileum nejhorší ekonomické katastrofy v dějinách* [online]. 8.11. 2019 [cit. 30.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://mygreekconsultant.com/10-let-krize-recko-slavi-jubileum-nejhors-i-ekonomicke-katastrofy-v-dejinach/>

kvůli ztrátě důvěry. Investoři požadují u řeckých dluhopisů výnos o 1, 6 procentního bodu vyšší než u německých. To je zřetelný rozdíl který navíc rychle roste,“ charakterizoval tehdejší situaci s řeckými dluhopisy Pavel Kohout.²³⁷

Finanční trhy zachvátila panika a jejich okamžitou reakcí bylo navýšení úrokových sazeb, za něž jsou ochotny půjčovat Řecku. To ztratilo přístup k výhodným půjčkám a dostalo se tak do platební neschopnosti. Řecku hrozil státní bankrot. Ten by zasáhl nejen řecké hospodářství, ale také řadu především francouzských a německých bank, které měly ve svém držení řecké dluhopisy. Tím by mohlo také dojít k jejich pádu s nepředvídatelnými důsledky nejen pro tyto státy, ale pro celou eurozónu.²³⁸

Hlavní protikrizová opatření můžeme schematicky rozdělit do několika kroků, která se prolínají:

- žádost o mezinárodní pomoc
- záchranné balíčky a s tím spojené omezení suverenity země
- Troika rozhoduje o tom, jak bude reforma vypadat, nikoliv řecká vláda
- řecká rodina a ortodoxní církve

Cestu z krize se snažilo Řecko nalézt tedy ve spolupráci s Evropskou komisí, Evropskou centrální bankou (dále jen ECB) a Mezinárodním měnovým fondem. Tyto tři instituce bývají označovány jako Troika. Po náročných jednáních podepsala postupně řecká vláda tři dohody o finanční pomoci a to v květnu 2010, v únoru 2012 a v červenci 2015.²³⁹ Tato forma pomoci byla podmíněna provedením řady reforem ve veřejné správě a sektoru. Mělo dojít také k privatizaci státního majetku a přijetí řady úsporných opatření apod. Přijetím této pomoci došlo k omezení suverenity Řecka, neboť např. první balíček pomoci se měl řídit podle přísných zásad anglického práva, což ovlivnilo řeckou legislativu především v oblasti pracovního práva. Defacto řecká vláda ztratila nad situací kontrolu a byla závislá na rozhodnutím Troiky.²⁴⁰

²³⁷ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 235.

²³⁸ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 158.

²³⁹ První záchranný balíček (úvěr) byl ve výši 110 miliard eur rozložený do tří let. Druhý balíček počítal s pomocí ve výši 164, 5 miliard eur pro období 2012 – 2014. Třetí balíček ve výši 86 miliard eur. Blíže k záchranným balíčků a peripetiích jednání viz. DĚDEK, Oldřich. *Doba eura: úspěchy i nezdary společné evropské měny*. Praha: Linde Praha, 2014. 335 s. Monografie. ISBN 978-80-7201-933-5, s. 234 – 245. ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 143 – 152..

²⁴⁰ Tamtéž, s. 159.

Tato politika vyvolala u větší části řecké veřejnosti nelibost pro její necitlivé sociální dopady. Došlo k výrazné radikalizaci řecké společnosti, což se projevilo mohutnými demonstracemi či vznikem nových populistických politických subjektů typu Koalice radikální levice (dále jen SYRIZA), které slibovaly, že se nebudou podřizovat diktátu evropského společenství. Tradiční strany ztrácely své voliče právě ve prospěch těchto hnutí. V lednu 2015 vyhrála SYRIZA volby a sestavila vládu. Brzy se však ukázalo, že není schopna prosadit radikální body svého programu tj. nepodřizovat Troici.²⁴¹

Vraťme se však k záchranným balíčkům. Především nastavení parametrů prvního balíčku pomoci bylo mnohými kritizováno, že se vlastně o žádnou pomoc řeckému státu nejedná. „Řecko ovšem nikdy žádnou pomoc neobdrželo. V situaci, kdy by všechny jiné země jednoduše zbankrotovaly, byl tehdejšímu premiéru Papandreovi po horkém sezení v Cannes vnucen mezinárodní úvěr, který byl z více než devadesáti procent určen na vyplacení soukromých investorů, zejména francouzských a německých bank držících řecké dluhopisy. V Athénách se jednotlivé transakce pouze účetně otočily a putovaly zpět na konta těchto komerčních institucí. Ty byly také jediné, které mohly prohlásit, že obdržely pomoc,“ vysvětluje Yiannis Koreček.²⁴² Součástí druhého záchranného balíčku bylo odpis řeckého dluhu o 50 %. Tento krok se především dotkl řeckých bank, penzijních fondů a soukromých osob, které měly ve vlastnictví řecké dluhopisy. Tyto finanční instituce de facto odpustily dluh sobě a dostaly se do ještě větších potíží. „Ve skutečnosti šlo o vyhlášení řízeného bankrotu Řecka s tím, že správa jeho veřejných financí do roku 2012 přechází do rukou zástupců Trojky,“ konstatovala ve své práci Ilona Švihlíková.²⁴³ Řecký bankovní sektor se nedostal do potíží kvůli svým investicím, jak to bylo typické ve světě, ale kvůli politikům.

Koncept záchranných balíčků byl kritizován mnohými ekonomy. Většina se klonila k názoru, aby Řecko vystoupilo z eurozóny a obnovilo vlastní měnu. Tu by devalvovalo a to by pomohlo řeckému hospodářství, bez ní se stalo jen protektorátem Německa a Francie. „Cynik by mohl, podotknout, že státem organizovaná pomoc jinému státu je jen pokračování války jinými prostředky,“ píše Pavel Kohout.²⁴⁴ Německý tlak na rigidní přístup při škrtání

²⁴¹ KARASOVÁ, Nikola. Řecko. In: KUBÁT, Michal, ed., MEJSTŘÍK, Martin, ed. a KOCIAN, Jiří, ed. *Populismus v časech krize*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 227 stran. ISBN 978-80-246-3439-5, s. 29 – 33.

²⁴² SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3, s. 97.

²⁴³ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 161.

²⁴⁴ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 236.

výdajů, smrštil řeckou ekonomiku o čtvrtinu, což lze srovnat snad jen s válečným stavem. Na počátku roku se ukázalo, že byl zničen budoucí potenciál země a stabilizace je spíše iluzí. Přesnější je výraz stagnace pro řecké hospodářství.²⁴⁵

Důsledky ekonomické krize a její léčba záchrannými balíčky mělo pro Řecko drastické dopady:²⁴⁶

- vysoká nezaměstnanost v roce 2015 23% u mladých více jak 50%
- v důsledcích škrtů 25% ztráta ekonomiky
- oslabení práv pracujících (změny v zákoníku práce)
- v roce 2010 ukončilo činnost 65 000 malých a středních firem
- odchod mladých a vzdělaných za prací do ciziny (cca 300 tis.)
- pokles průměrné mzdy o 200 eur (876 eur v roce 2012 na 683 v roce 2015)
- zvýšil se počet lidí, kteří žijí pod hranicí chudoby z 3 milionů v roce 2009 na 3, 8 milionů v roce 2015
- nárůst veřejného dluhu ze 126, 8% v roce 2009 na 181, 2% v roce 2018
- pokles HDP z 256 mld. eur 2009 na 218 mld. eur v roce 2018
- v prvních třech letech krize stoupl bezdomovectví o 25%, sebevraždy o cca 30%, došlo ke zhoršení veřejného zdravotnictví a k nárůstu infekce HIV o 52%

Výše uvedené údaje dobře dokreslují stav řeckého hospodářství a společnosti. Nezachycují však jednotlivé osobní lidské tragédie, které tato krize způsobila. Když si uvědomíme, že veřejná správa nefungovala „ideálně“ už před nástupem krize, tak nyní zkolabovala. Chvilími se zdálo, že se celý stát se zhroutí. To se však nestalo. Řekové se však dokázali s následky této krize vyrovnat a to díky široké rodině, kde si všichni navzájem pomáhají a ortodoxní církvi. K ní se hlásí až 95% obyvatel Řecka. Ortodoxní církve zprovoznila během krize na 280 veřejných vývařoven pro nejchudší obyvatele, ve kterých podávala obědy a večeře, denně téměř pro půl milionu lidí, což je asi cca 5 % obyvatelstva země.²⁴⁷

Postupně se však vliv protikrizových opatření projevil a podle analýzy Yiannise Korečka uveřejněné na jeho internetových stránkách se snad blýská na lepší časy. V roce 2019 skončil řecký státní rozpočet s primárním přebytkem pokladní hotovosti ve výši 5, 5 miliard euro. Veřejný dluh se zatím nezmenšuje. Růst HDP se pohybuje kolem 2%. Když vydrží růst alespoň v této výši i tak to bude trvat skoro 20 let, než bude umořen. „*Na začátku krize dlužilo*

²⁴⁵ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona, TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 195.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 193 – 203.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 214 – 215.

Řecko 127 procent HDP a nyní 181 procent. Mnohé může napadnout, že to není zrovna důvod k radosti po všech těch záchranných úvěrech, reformách a dalšího odřikání. Něco na tom skutečně je, i tak to ovšem není tak zlé. Když se začalo HDP Řecka snižovat, tak dluh procentuálně narostl skoro o polovinu, ale nominálně se tolik nezvětšoval. Před deseti lety činil 300 miliard euro a nyní 334 miliard euro“, píše s mírným optimismem na svém bloku výše zmíněný autor. Je pravda, že řecké hospodářství pozvolně roste. Dluh je momentálně pod kontrolou a podle IMF by mohl během 7 let klesnout na 145%. Také nezaměstnanost se snižuje. Je to běh na dlouhou trať a bude záležet na dalších okolnostech.²⁴⁸ Nyní se čeká, jak se projeví na řeckém hospodářství krize spojená s nemocí COVID 19.

²⁴⁸ KOREČEK, Yiannis. *Ekonomické vyhlídky: Řecko skončilo v rekordním primárním přebytku* [online]. 25 ledna, 2020 [cit. 4.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://mygreekconsultant.com/ekonomika-ekonomicke-vyhličky-recko-skoncilo-v-rekordnim-primarnim-prebytku/>

5 Protikrizová opatření ve vybraných státech Evropy

Každý stát má svá specifika a tak ekonomická krize neprobíhá všude identicky a každý stát volí k řešení krize specifické prostředky. Pro porovnání s Řeckem byly zvoleny tyto tři státy: Irsko, Island a Česká republika. Řecko, Island a Irsko leží na periferii Evropy. Členy eurozóny je Řecko a Irsko a Island a Česká republika mají vlastní měnu. Členy EU jsou z vybraných států jen tři: Řecko, Irsko a Česká republika. Bankrot během ekonomické krize hrozil hned třem výše uvedeným státům, Řecku, Irsku a Islandu. Takto bychom mohli pokračovat dál ve hledání dalších podobností mezi těmito státy. Podstatné je, že všechny státy byly zasaženy ekonomickou krizí a každý z nich se s ní vypořádal jinak a její důsledky ovlivnily jeho další vývoj. Není zde prostor popisovat podrobně příčiny a projevy krize ve vybraných státech, ta budou naznačena jen velmi stručně. Více prostoru zde bude věnováno právě protikrizovým opatřením.

5.1 Keltský tygr

5.1.1 Stručný nástin vzestupu keltského tygra

Ještě v 19. století bylo hospodářství Irska převážně agrárního charakteru. Industrializace zde probíhala pomalu a většina průmyslových podniků byla koncentrována v Severním Irsku. Navíc země byla sužována vlnami hladomorů, které vedly k masové emigraci Irů do zahraničí. Bankovní systém zde v podstatě neexistoval a Irsko bylo závislé na britských bankách. Po skončení 1. světové války se tehdejší irská vláda snažila o rychlou industrializaci země prostřednictvím ochrannářských opatření. Odvetná opatření okolních států, kam Irsko vyváželo své zboží, na sebe nenechaly dlouho čekat. Výsledkem byla hospodářská válka, která ve svém výsledku poškodila irské zemědělce. Ti ztratili svá tradiční odbytiště především ve Velké Británii. Velká hospodářská krize ještě prohloubila tyto dopady. Po 2. světové válce se na protekcionistické politice irské vlády mnoho nezměnilo. Země se dostala do izolace a zahraniční investoři zde nechtěli příliš investovat. To vedlo k dalšímu masovému odchodu Irů do zahraničí, protože hlavně mladí neviděli v setrvání ve své zemi žádnou perspektivu do budoucna.²⁴⁹

²⁴⁹ Blíže MOODY, T. W. a kol. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová a Miloslav Korbelík. 3. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-179-8, s. 199 – 248. JOHN-

Štěstím pro Irsko a jeho obyvatele bylo, že na konci 50. let minulého století došlo k rozvolňování protekcionistické hospodářské politiky a k postupnému otevření země. Jeho vyvrcholením byl vstup země do Evropského hospodářského společenství (dále jen EHS) v lednu 1973. To se ukázalo pro budoucnost země, jako klíčové. V 70. a 80. letech byly provedeny strukturální reformy, které v 90. letech 20. století vedly k velkému hospodářskému rozvoji. K tomu přispělo i velmi efektivní čerpání dotací z různých fondů a Irská republika se tak stala nejúspěšnějším příjemcem transferů v rámci kohezní politiky. Díky tomu se Irsko stalo zajímavou zemí pro zahraniční investory a to především pro nízké zdanění právnických osob, levnou anglicky mluvící pracovní sílu, flexibilitu zákonodárství v oblasti pracovního práva a slabšímu odborovému hnutí. Jejich investice směřovaly do oborů s přidanou hodnotou jako např. léčiva, IT technologie atd. To vedlo ke vzniku nových pracovních míst, poklesu migrace Irů do zahraničí a přílivu pracovníků ze zahraničí. Irské vládě se díky této konjunktuře podařilo zkonsolidovat veřejné finance a snižovat veřejný dluh. Ostatně tempo růstu HDP kolísalo mezi 7 – 11%, což bylo více než průměr EU. Pro tyto hospodářské úspěchy začalo být Irsko označováno keltským tygrem a dáváno za vzor ostatním státům Evropského společenství.²⁵⁰

Začátkem 90. let minulého století přijalo Irsko spolu s dalšími státy Maastrichtské smlouvy a s tím spojená tzv. konvergenční kritéria pro vstup do eurozóny. Irsko patřilo mezi ty státy, které je splnily. Po zavedení Eura v Irské republice se brzy ukázaly její limity pro malé ekonomiky. V roce 2001 došlo k prasknutí tzv. „dot-comové bubliny“ v USA, což zasáhlo i irskou ekonomiku. Vláda reagovala promptně expanzivní měnovou politikou, která zafungovala. Málokdo si však všiml, že ekonomického růstu bylo dosaženo díky domácí spotřebě a stavebnímu sektoru. Opatření irské vlády vedla k inflaci, jejíž hodnota se pohybovala kolem 6%. Centrální banka však nemohla zareagovat klasicky zvýšením úrokových sazeb, což by nepochybně vedlo k ochlazení přehřáté ekonomiky. Irsko mělo euro a tím bylo závislé na Evropské centrální bance (dále jen ECB), která udržovalo nízké úrokové sazby, což bylo výhodné pro spíše velké ekonomiky typu Německa. Irsku hrozilo, že pokud dojde jen k malému výkyvu mezinárodních financí, tak jeho ekonomika bude zaplavena vlnou dluhů.²⁵¹

SON, Paul. *Dějiny anglického národa*. Překlad Věra Lamperová a Jan Lamper. 2., rev. a opr. vyd., V nakl. Leda vyd. 1. Voznice: Leda, 2012. 463 s. ISBN 978-80-7335-309-4, s. 308 – 355.

²⁵⁰ ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6, s. 14 – 20.

²⁵¹ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 279 -281. Jen pro ilustraci. Přijetí eura znamenalo, jak už bylo napsáno výše, nebývalý zájem o úvěry v oblasti nemovitostí. „Celkový objem úvěrů nefinančním podnikům

Příchod ekonomické krize ve 2. polovině roku 2008 znamenal pro keltského tygra katastrofu. Skončil příliv levných peněz. Banky zvedly úrokové sazby u svých úvěrů a tím došlo k poklesu poptávky po nemovitostech, jejichž cena začala prudce klesat. Také developeři se dostali do problémů, neboť nebyli schopni dostát svým závazkům vůči bankám, které tím rovněž dostaly do potíží. Ty ještě umocnily jejich investice v zahraničí, protože tak se problémy i jiných unijních států promítly do irské ekonomiky.²⁵² „... celkové ztráty všech irských bank související s developerským byznysem pohybují kolem 106 miliard eur (...) S tempem, jakým tečou příjmy do irského státního rozpočtu, by umoření ztrát jen irských bank spotřebovalo všechny irské daně na příští čtyři roky,“ píše americký publicista Michael Lewis a dodává: „Na konci roku 2006 se míra nezaměstnanosti pohyboval těsně nad 4 procenty. Dnes přesahuje 14 procent a dělá si zásluku na úrovni, jaké Irsko nezažilo do poloviny 80. let. Ještě před pár lety si Irsko půjčovalo levněji než Německo. Dnes, pokud vůbec nějakého věřitele sežene, musí platit úroky o 6 procent vyšší než Němci, což je další ozvěna dávné minulosti. Roku 2007 vyrobilo Irsko přebytek státního rozpočtu. Letos má deficit ve výši 32 HDP, což je zdaleka nejvíce v dějinách eurozóny“.²⁵³ Irské republice hrozil reálně bankrot a „přes noc“ se z premianta EU se stal stát, který byl zařazen mezi státy označovaných zkratkou PIIGS.

5.1.2 Jak si chtěli ochočit keltského tygra

Když v roce 2008 zkolabovaly irské banky a s nimi státní rozpočet, hrozil zemi reálně bankrot. Irská vláda se snažila rychle zareagovat a zmírnit dopady ekonomické krize na své hospodářství. Hlavní protikrizová opatření lze shrnout pro lepší názornost do několika bodů:

- snaha zachránit vlastní bankovní sektor
- žádost o mezinárodní pomoc
- reformy a úspory podmíněné mezinárodním společenstvím

Jednotlivé kroky na sebe navazovaly a prolínaly se.

během prosince 2002 až listopadu 2008 vzrostl o 253% a to již už v roce 2002 byla irská ekonomika přehřátá! Mezi lety 200 a 2007 vzrostl objem hypotéčních úvěrů z 24 miliard euro na 115 miliard, objem úvěrů stavebním firmám z 2, 4 miliardy na 25 miliard a úvěry developerům z 5 miliard na 80 miliard euro.(...) Ceny rezidenčních nemovitostí se zhruba zpět násobily během let 1995 – 2007. Od počátku finanční krize ovšem probíhá těžká deflace. Tedy pokles cen. Klesají-li ceny nemovitostí, znamená to zároveň znehodnocení zástav za hypotéční úvěry Tedy zhoršení kapitálové přiměřenosti bank,“ vysvětluje stručně příčiny ekonomické krize ekonom Pavel Kohout. Tamtéž, s. 280.

²⁵² ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6, s. 22 – 23.

²⁵³ LEWIS, Michael. *Big short: v útrobách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 110 - 111.

Irská vláda se snažila zachránit vlastní bankovní sektor, a proto se rozhodla razantně zasáhnout. Největší riziko pádu hrozilo především třem velkým bankám Allied Irish Banks (Dále jen AIB), Anglo Irish Bank (dále jen Anglo), Bank of Ireland (dále jen BoI). Irská vláda se příliš obávala amerického scénáře, kdy pádem Lehman Brothers došlo k „zamrznutí“ mezibankovního trhu. Tomu se chtěla za každou cenu vyhnout, a proto navýšila své garance za vklady individuálních střadatelů. Jednalo o navýšení z 20 na 100 tisíc eur v kombinaci s navýšením státní garance z původních 90% na 100%.²⁵⁴

Přesto takto široce pojaté garance nedokázaly uklidnit situaci na finančních trzích. Legendární se stalo jednání irské vlády v noci z 29. na 30. září 2008. Tehdy se vláda, rozhodla mimo jiné pod vlivem analýzy z Merrill Lynch přistoupit k mnohem širším zárukám. „*Všechny irské banky jsou ziskové a dobře kapitalizované,*“ napsali irskému ministru financí a dodali, *že současné problémy nikterak nesouvisejí se špatnými úvěry, které irské banky poskytly, nýbrž se všeobecnou panikou na trzích,*“ vysvětluje ve své práci Michael Lewis a dodává: „*Zpráva banky Merrill Lynch tvrdící, že irské banky jsou „fundamentálně zdravé“, dodala váhu všemu, copak irští bankéři ministru financí napovídali. (...) Akcie Anglo Irish Bank se ten den popadly o 46 procent, akcie AIB o 15%. Bylo docela dobře možné, že až se burza dalšího dne znovu otevře, jedna nebo obě zbankrotují. V nastalé panice, bez státního zásahu, by s sebou Anglo Irish vzala i ostatní irské banky*“.²⁵⁵ Vláda stála před nesnadným rozhodnutím, jež bude klíčové pro budoucnost země. Nakonec se rozhodla po dobu dvou let garantovat závazky šesti systémově nejdůležitějších irských bank, jejichž vklady přesahují 100 tisíc eur, s nimi i mezibankovní půjčky nebo bankovní záruky za cenné papíry. Tím na sebe irský stát vzal závazky v celkové hodnotě 440 mld. eur, což představovalo tehdy skoro dvou a půl násobek irského HDP.²⁵⁶

Takto široce pojaté garance překvapily jak odborníky, tak i laiky. Někteří den, kdy byly vyhlášeny neomezené záruky za bankovní vklady, označí za „černé pondělí“. Obávali se oprávněně, že pokud se ukáže, že úvěry jsou špatné, tak to povede nejen k bankrotu bank, ale celého státu. Na druhé straně investoři odkudkoliv měli „druhé“ vánoce a mohli začít s oslavou. Zpočátku takto široké garance zafungovaly alespoň tak, že uklidnily finanční trhy.

²⁵⁴ ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6, s. 24.

²⁵⁵ LEWIS, Michael. *Big short: v útrobach stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 135 – 137.

²⁵⁶ JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I, Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2, s. 384 – 385.

Došlo však k podcenění dopadu těchto garancí v dlouhodobějším horizontu. Ukázalo se, že irský bankovní sektor nemá problémy v dočasné likviditě, ale s celkovou solventností. Irské banky byly kapitálově poddimenzované, což se projevilo během podzimu, kdy přestaly poskytovat úvěry a začaly kolabovat.²⁵⁷ Rozhodnutí irské vlády poskytnout bankovnímu sektoru široké garance, tak dostalo hořkou pachut', neboť vyšlo najevo, že se při klíčovém rozhodování vlády, jak velké garance poskytnout, nikdo příliš nenamáhal zjišťovat rozsah špatných úvěrů.

Následující dva roky se staly pro Iry noční můrou. Během nich se: „z obávané šelmy se (...) stalo vyhublé kotě závislé na pomoci sousedů,“ napsala výstižně Olga Francová ve své studii.²⁵⁸ Irská vláda se sice snažila zachránit bankovní sektor, ale brzy se ukázalo, že je to nad její síly. V prosinci 2008 se do problémů dostala Anglo Irish Bank, která si upravovala své účty. To vyvolalo sice skandál. Na základě toho přijala vláda v následujícím roce zákon o anglicko – irských společnostech (Anglo Irish Bank corporation act), který jim umožnil banku znárodnit. V únoru byla vláda nucena pomoci bankám AIB a BOI každé v celkové výši 3, 5 mld. euro prostřednictvím prioritních akcí. Převzala nad nimi plnou kontrolu, ale neznárodnila je. Získala však pětiletou opci na koupi kmenových akcí za předem danou cenu. Irská vláda vytvořila v témže roce tzv. špatnou banku (Národní agenturu pro správu aktiv – National Asset Management Agency dále jen NAMA), kam měly být převáděny nedobytné pohledávky. Původní odhad celkových špatných úvěrů se odhadoval na 77 mld. euro. To se brzy ukázalo jako nereálný odhad a v budoucnu měl být ještě několikrát navyšován.²⁵⁹

To už bylo mimo možnosti irské ekonomiky. Ostatně statistiky byly více než výmluvné. Nezaměstnanost vzrostla ze 6% v roce 2008 na 14% v roce 2010, přebytkový rozpočet s příchodem krize se dostal do dvouciferných záporných hodnot, rozpočtový deficit v roce 2010 byl neuvěřitelných 32% HDP, státní zadlužení raketově vzrostlo z 25% DPH v roce 2007 na 120% DPH v roce 2011. Došlo k propadu rozpočtových příjmů ze 46, 1 mld. eur v roce 2006 na 34, 3 mld. eur.²⁶⁰ Irská vláda byla nucena požádat o mezinárodní pomoc. Ta se nakonec vyšplhala do celkové výše 85 mld. eur, které nebyly vyplaceny najednou, ale byly

²⁵⁷ BYDŽOVSKÁ, Marie. *Analýza problémů irských bank* [online]. 25.02.2013 [cit. 10.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/analyza-problemu-irskych-bank>

²⁵⁸ FRANCOVÁ, Olga. *Vrátí se keltský tygr?* [online]. 25.02.2013 [cit. 11.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/vrati-se-keltsky-tygr>

²⁵⁹ Blíže JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I, Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2, s. 384 – 385, a ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6, s. 25

²⁶⁰ BYDŽOVSKÁ, Marie. *Analýza problémů irských bank* [online]. 25.02.2013 [cit. 10.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/analyza-problemu-irskych-bank>

čerpány postupně ve čtvrtletních intervalech během let 2011 – 2013. Splácení jednotlivých úvěrů bylo rozloženo v rozmezí 5 – 30 let. Celá pomoc nebyla bezúročná, ale byla stanovena kolem 5% s možností snížení.²⁶¹ To dalo do ruky evropským institucím „...dodatečný jemný nástroj pro „...odměňování Implementaci dohodnutých reforem přijímajícím státem,“ upozorňuje ve své studii Ivo Šlosarčík.²⁶²

Podobně jako v Řecku byly s finanční pomocí spojené i určité závazky, které irská vláda musela splnit, pokud chtěla čerpat pomoc. Ta se zavázala provést v letech 2011 – 2013 program reforem, který spočíval:²⁶³

- v rozpočtových škrtech – snížení výdajů o 10 mld. eur a navýšení příjmů o 5 mld. eur
- snižování počtu státních zaměstnanců a jejich penzí o 4%
- investice především od infrastruktury, školství apod.
- úprava daňového systému tak, aby byl více „sladěný“ s ostatními státy eurozóny. Jednalo se především o daň z příjmu fyzických osob, navýšení nepřímých daní a hlavně navýšení daní z příjmů právnických osob, jež byla nejnižší v celé eurozóně.
- snížení minimální mzdy o 12%
- postupné navyšování odchodu do důchodu ze současných 65 let na 68 let v roce 2028
- zrušení regulací v oblasti lékařských, lékárnických a právnických služeb
- privatizace energetiky

²⁶¹ Celková částka pomoci 85 mld. eur nebyla z jednoho zdroje, ale „složilo se“ na ni více subjektů:

- rezervní penzijní fond (Treasury and National pension Reserve Fund) z něho byla nucená irská vláda uvolnit 17, 5 mld. eur
- Evropský mechanismus finanční stability (European Financial Stabilisation Mechanism/EF SM) – 22, 5 mld. eur
- Evropský nástroj finanční stability (European Financial Stability Facility/ EF SF) – 17, 7 mld. eur
- MMF – 22, 5 mld. eur

Součástí pomoci byly i bilaterální půjčky od unijních zemí mimo eurozónu. Velká Británie poskytla 3, 8 mld. eur, Švédsko 0, 6 mld. eur a Dánsko 0, 4 mld. eur. Podrobněji viz. LANE, Philip. *The Irish Crisis* [online]. February 2011 [cit. 11.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ideas.repec.org/p/iis/dispap/iiisd356.html>

²⁶² ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6, s. 35.

²⁶³ Blíže k jednotlivým programům reforem LANE, Philip. *The Irish Crisis* [online]. February 2011 [cit. 11.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ideas.repec.org/p/iis/dispap/iiisd356.html> a ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6, s. 35 – 36.

Takto koncipovaná pomoc Irské republiky vyvolal kritiku. Ekonom Pavel Kohout v rozhovoru pro jeden ekonomický deník prohlásil: „*Mezinárodní pomoc, o které s v souvislosti s Irskem mluví, je v podstatě pomoc německým, francouzským a částečně britským bankám. Jejich riziková expozice vůči Irsku se pohybuje v řádech stovek miliard eur, v případě Británie trochu méně (...)*Kdyby Irsko vyhlásilo částečnou platební neschopnost, mohlo by to destabilizovat německé banky, a tím by domeček z karet spadnul“.²⁶⁴

Přijetí mezinárodní pomoci za výše uvedených podmínek vyvolalo nesouhlas také širší irské veřejnosti. Těm se nelíbil především vysoký úrok a úsporný program, kterými byla pomoc podmíněna. Deník The Telegraph přilil pověstnou kapku do ohně, když spočítal, že splácení všech úvěrů zatíží každou irskou domácnost ročně přibližně 4 600 eury.²⁶⁵ Přesto zde žádné bouřlivé protesty srovnatelné s řeckými neproběhly. „*V Řecku si peníze vypůjčil stát a tamější dluhy jsou dluhy řeckých občanů. Ti se k nim však nechtějí znát. Už několikrát vyšli do ulic, dopustili se násilností a velmi pohotově svedli vinu za vlastní problémy na všechny okolo – mnichy, Turky, mezinárodní bankéře. Řečtí anarchisté dnes německým politikům rozesílají dopisové bomby a vlastní policii častují Molotovými koktejly. V Irsku si peníze rozpučovala hrstka velkých bank, leč občané jsou přesto ochotni umořit je za ně, a to beze slůvka protestu. Ještě na podzim 2008, kdy vláda pohrozila, že u zdravotního pojištění důchodců bude zjišťovat míru potřeby, vyšli senioři do ulic Dublinu. Pár dní po mém příjezdu je následovali studenti, jejich protest byl však spíše pouličním happeningem než bouřlivým protestem nesouhlasu,*“ srovnává míru projevů nespokojenosti řeckých a irských občanů ve své práci Michael Lewis.²⁶⁶

Irská vláda ochotněji než jiné státy dodržovala ozdravný program naordinovaný mezinárodním společenstvím, který měl oproti jiným státům skupiny PIIGS relativně málo podmínek, pokud šlo o strukturální reformy. Irové sice nijak masivně neprotestovali, ale vystavili účet vládě premiéra Briana Cowena v předčasných volbách v roce 2011. Této vládě vyčítali její blízký vztah k bankám a developerům a s tím spojenou nedostatečnou kontrolu, proto předčasné volby vyhrály opoziční strany Fine Gael a Labouristé. Tyto dvě strany vytvořily vládní koalici. Novým premiérem se stal Enda Kenny, šéf středopravé strany Fine Gael, který

²⁶⁴ LEIEROVÁ, Martina. *PAVEL KOHOUT: IRSKO BUDE JEN TĚŽKO SPLÁCET* [online]. 23. 11. 2010 [cit. 12.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://finmag.penize.cz/ekonomika/263958-pavel-kohout-irsko-bude-jen-tezko-splacet>

²⁶⁵ BYDŽOVSKÁ, Marie. *Analýza problémů irských bank* [online]. 25.02.2013 [cit. 10.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/analyza-problemu-irskych-bank>

²⁶⁶ LEWIS, Michael. *Big short: v útrokách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 144 – 145.

stál před nelehkým úkolem oživit zašlou slávu irského tygra. Předsevzal si změnu podmínek nepopulárního programu pomoci a restart irské ekonomiky.²⁶⁷ Vláda se rozhodla přilákat zahraniční investory a podporovat exportní průmysl. K tomu měly pomoci nízké korporátní daně ve výši 12, 5%, což se nelíbilo některým státům EU.²⁶⁸

Postupem času se ukázalo, že to bylo doslova klíčové rozhodnutí, protože ekonomika začala už během roku 2010 vzpamatovávat. „Export se v roce 2010 téměř vyrovnal předkrizovému roku 2007. Obchodní přebytek v roce 2010 dosáhl 43, 5 miliard euro, což byl historický record. Irský obchodní přebytek za červen 2011 přesáhl 4 miliardy, což je rovněž rekord! Míra nezaměstnanosti je stále poměrně vysoká (14%), ale s klesajícím trendem. (...) Míra úspor domácností vzrostla z 2% před krizí na 13% nyní. Lidé splácejí své úvěry a myslí na zadní kolečka. Šetří i veřejný sektor. Výdaje na penze a mzdy státních zaměstnanců poklesly o desetinu. Varování před devastujícími dopady výdajových škrtnů na hospodářský růst se nepotvrdila. Hrubý domácí produkt na osobu předstihuje Francii a Německo. Irsko má reálné šance splatit záchranné úvěry,“ konstatuje ve své analýze napsané v srpnu 2011 ekonom Pavel Kohout.²⁶⁹ Irské vládě se podařilo udržet si autonomní rozhodování v oblasti korporátních daní. Při jeho prosazení plně využila toho, že závazek v dohodě s Evropským společenstvím byl dosti vágně formulován: „konstruktivně se zapojit do daňové koordinace“.²⁷⁰

Rok 2013 byl přelomový pro irskou ekonomiku. Tehdy irská vláda opustila záchranný program a začala se vracet ke svému standardnímu financování. O rok později se zemi podařilo zaplatit část půjček a dosáhla hospodářského růstu 4, 8 %, což bylo nejvíce v celé eurozóně.²⁷¹ Sázka na exportní strategie se z dnešního pohledu jeví jako správná volba. Tomuto trendu napomohla i vládní instituce lákající zahraniční investory do země, jež je známá pod zkratkou IDA Ireland. V Irsku se opakoval scénář z 90. let minulého století, kdy se země stala rájem farmaceutických společností. Nyní to byly IT firmy. Založily si zde pobočky nadnárod-

²⁶⁷ AUTOR NEUVEDEN. *Irové mají nového premiéra, s finančními problémy se utká bývalý učitel* Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/irsky-premier.A110309_163627_zahranicni_ip1 [online]. 9. 3. 2011 [cit. 12.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/irsky-premier.A110309_163627_zahranicni_ip1

²⁶⁸ BYDŽOVSKÁ, Marie. *Analýza problémů irských bank* [online]. 25.02.2013 [cit. 10.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/analyza-problemu-irskych-bank>

²⁶⁹ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 300.

²⁷⁰ ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6, s. 35.

²⁷¹ Tamtéž, s. 35 – 36.

ních firem jako Google, eBay, Yahoo, Facebook nebo LinkedIn.²⁷² Díky tomuto přístupu se podařilo snižovat veřejný dluh, který se v roce 2012 pohyboval ve výši 119 % HDP a v roce 2018 se snížil na 63, 6%. Dnes si v českém tisku přečíst můžeme přečíst titulky „Utrácením proti krizi: Česko připravuje po úspěšném irském vzoru investiční fond“.²⁷³ Málokdo si dnes vzpomene, že se tato země dostala před více jak 10 lety do potíží.

5.2 Potomci Vikingů

5.2.1 Stručný nástin vzestupu islandských Vikingů na počátku 21. století

Island je rájem pro milovníky nedotčené přírody. Jeho obyvatelé však s ní od nepaměti museli svádět tvrdý zápas o holé přežití. Tento boj formoval specifickou islandskou mentalitu, kterou nedokázala změnit ani globalizace. „*Nic nenasvědčuje tomu, že by tlak globalizace, konzumní zlozvyky a možnost bleskové komunikace s celým světem oslabily národní vědomí Islandčanů. (...) Mají obdivuhodnou schopnost rychle se adaptovat v nových životních podmínkách, osvojit si nemodernější techniku a neztrácejí potom ze zřetele, kdo jsou. Sebevědomí jim dovoluje reflektovat své meze s ironickým nadhledem. (...) To, s jakou dynamikou dokázali po tisícileté stagnaci modernizovat svou společnost a dovést ji k dnešní prosperitě, aniž tím utrpěla jejich venkovsky zdravá národní mentalita, svědčí o jejich nezdolné vitalitě,*“ charakterizovala je ve své práci o dějinách Islandu česká přední znalkyně této země Helena Kadečková²⁷⁴. Mnoho ekonomů zabývajících se ekonomickou krizí tento fenomén mentalit pomíjí, protože ho nelze změřit ani zařadit do přehledných tabulek. Přitom je důležitý pro pochopení islandské cesty z krize.

Dějiny moderního státu Islandu se začaly psát po skončení 1. světové války tj. 1. 12. 1918, kdy se stalo suverénním státem formálně spojeným s Dánskem osobou panovníka. V hospodářství dominoval především rybolov, chov ovcí a skotu a z rostlinné výroby se zde pěstovala zelenina a to jen v omezeném množství. Jelikož má Island strategickou polohu, tak byl za 2. světové války obsazen Brity. Po jejím skončení a nástupem studené války byl Island

²⁷² BYDŽOVSKÁ, Zuzana. *Irská cesta z krize: IT a internet* [online]. 2. 6. 2011 [cit. 12.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.euroskop.cz/9003/19068/clanek/irska-cesta-z-krize-it-a-internet/>

²⁷³ AUTOR NEUVEDEN. *Utrácením proti krizi: Česko připravuje po úspěšném irském vzoru investiční fond* [online]. 25. 8. 2019 [cit. 12.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.byznysnoviny.cz/2019/08/20/utracenim-krizi-cesko-pripravuje-uspesnem-irskem-vzoru-investicni-fond/>

²⁷⁴ KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 308 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-408-4, s. 275.

dotlačen ke vstupu do NATO a na jeho území vznikla americká vojenská základna v Keflavíku.²⁷⁵

Z hospodářského hlediska však byla 2. polovina 20. století ve znamení zlepšování životní úrovně obyvatel ostrova. Zlepšila se infrastruktura (vybudována Ring Road, což je silnice kolem celého ostrova), došlo k modernizaci průmyslu na zpracování ryb a mrazírenského odvětví, rozvíjel se průmysl na zpracování energeticky náročných nerostných surovin. Jedná se především o hliníkové rudy a bauxit, které se zde netěží, ale díky levné energii z geotermálních elektráren se zde zpracovávají. Také dochází k rozvoji cestovního ruchu, který zažije velký boom na přelomu 20. a 21. století. Stejně jako v Irsku i zde má sídlo řada špičkových technologických firem např. na biogenetiku (ORF), výrobce špičkových ortéz OSSUR atd. Slabinou islandského hospodářství je, že není zcela soběstačné a musí řadu komodit dovážet, ať už se jedná o nerostné suroviny, strojní zařízení, dopravní prostředky, potraviny apod. Rybolov a zemědělství je schopné pokrýt jen 50% kalorické spotřeby svých obyvatel.²⁷⁶

Zlomovým okamžikem z dnešní perspektivy se stal začátek 90. let minulého století, kdy islandská vláda provedla mohutnou liberalizaci ekonomiky ostrovního státu. Ta spočívala v privatizaci bank a penzijních fondů, což umožnilo jednodušší investování v zahraničí, protože na domácím trhu už nebylo kam investovat. „*S privatizací bank se všechno změnilo. Pár mocných finančních magnátů se rozhodlo, že banky dosud kontrolované státem darují svým bohatým kamarádům – nebo jim je přenechají za spropitné - , aby jim jejich kamarádi na oplátku prokázali tu či onu službu. Najednou byly islandské banky, které dosud působily spíše v provinčním rámci a šosácky, správně cool. A tak nastaly bláznivé časy,*“ vzpomíná komik a pozdější starosta hlavního města Islandu Jón Gnarr.²⁷⁷

S liberalizací ekonomiky Islandu začala „expanze Vikingů“ do zahraničí, která nezůstala bez následků. Islandské investice směřovaly do vybraných evropských států, mezi nimiž čelní místo patřilo Velké Británii. Celá transakce probíhala tak, že si koupili polovinu nějakého podniku či finanční instituce a na druhou si půjčily. V této době byl úrok z úvěru od nižší než výnosnost firmy a to jim umožňovalo dosáhnout slušného zisku. Nikdo si příliš nelámal

²⁷⁵ Tamtéž, s. 243 – 277.

²⁷⁶ Srov. *Island: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled* [online]. 16. 12. 2019 [cit. 13.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.businessinfo.cz/navody/island-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-prehled/?utm_source=rss&utm_medium=web&utm_content=teritorialni-informace-101&utm_campaign=rss_portal a KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 308 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-408-4, s. 243 – 275.

²⁷⁷ JÓN GNARR. *Jak jsem se stal primátorem Reykjavíku a chtěl změnit svět: [poté, co jsem odešel od Björk]*. Hodkovičky [Praha]: Pragma, ©2014. 174 s. ISBN 978-80-7349-413-1, s. 41.

hlavu s tím, co se stane, pokud koupená akvizice přestane vydělávat. Pak to totiž bolí dvojnásobně.²⁷⁸ „Za několik let se bankovní sektor nafoukl tak, že z něj byla gigantická bublina, a nakonec banky nahromadily přibližně desetinásobek hrubého domácího produktu,“ konstatuje ve své práci Jón Gnarr a ironicky dodává: „Finančníci jsou prostě cool hoši, Vikingové nové doby, kteří vytáhli do světa, loupili a plenili, aby potom, lodě po okraj naplněné zlatem, ženami a otroky, opět vpluli do domovského přístavu“.²⁷⁹ Jeden hedgeový manažera vysvětlil velmi zjednodušeně fungování islandského bankovníctví na domácích mazlíčcích. „...ty máš psa a já kočku. Oba se dohodneme, že naši mazlíčci mají každý hodnotu jedné miliardy dolarů. Ty mi prodáš psa za miliardu a já tobě kočku taky za miliardu. V tu ránu se z nás stávají islandští bankéři a každý vlastníme aktiva za miliardu,“ vypráví ve své knize Michael Lewis, když se snažil pochopit příčiny úspěchu novodobých Vikingů.²⁸⁰

Podle ekonoma Pavla Kohouta byl zlomovým rokem z hlediska přílivu zahraničního kapitálu na Islandu rok 2006. Ilustrovat to lze na pobočce islandské banky Landsbanki, Icesave. Ta získala v tomto roce během několika měsíců ve Velké Británii 400 000 klientů, v Nizozemsku 125 000 klientů a dalších desítky tisíc v Rakousku a Německu. Jedna islandská banka měla najednou více klientů než je obyvatel samotného ostrovního státu. Za jejím úspěchem stála vyšší úroková sazba na spořicímu účtu, která se pohybovala mezi 5 – 5,25% ročně. Ve zbytku světa byly mnohem nižší úrokové sazby a pro zahraniční investory se islandské banky staly cílem jejich investic. Od začátku roku 2006 do konce roku 2007 došlo k prudkému nárůstu objemu depozit zahraničních klientů u islandských bank dvaatřicetkrát.²⁸¹

Expanze islandských bank však měla také stinné stránky pro samotný ostrov. Došlo k nevídanému růstu cen pohybujiícímu se mezi 15 – 17% ročně. Centrální banka Islandu se tomu snažila čelit standardním opatřeními. Začala zvyšovat úrokové sazby z 3%, až se postupně dostala na neuvěřitelných 18%. Zastavit růst cen se jí nepodařilo a ještě tímto způsobem neúmyslně přilákala další zahraniční kapitál, protože zbytek světa se potýkal s nízkými sazbami.²⁸² V roce 2007 tak vlastnily tři Islandské banky aktiva kolem 14,4 bilionu islandských

²⁷⁸ KUBEŠ, Tomáš. *Islandský blog – Islandská ekonomická krize* [online]. 08. 10. 2008 [cit. 16.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.tomaskubes.net/IS_blog/data/blog_2008-10-08.xml

²⁷⁹ JÓN GNARR. *Jak jsem se stal primátorem Reykjavíku a chtěl změnit svět: [poté, co jsem odešel od Björk]*. Hodkovičky [Praha]: Pragma, ©2014. 174 s. ISBN 978-80-7349-413-1, s. 41.

²⁸⁰ LEWIS, Michael. *Big short: v útrokách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 43 – 45.

²⁸¹ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 173.

²⁸² Tamtéž, s. 174.

korun z toho až 80% zakoupených na zahraniční úvěry. DPH samotného Islandu v tom samém roce činilo pouhých 1, 3 bilionu islandských korun.²⁸³ Disproporce mezi velikostí bank a islandskou ekonomikou byla příliš velká, aby jim v případě problémů mohla islandská vláda pomoci.

Příchod ekonomické krize lze označit za vlnu tsunami, která způsobila katastrofu. Příliv peněz, na kterých byl závislý islandský finanční systém, najednou vyschl. To okamžitě dostalo islandské banky do problémů, protože si na své dlouhodobé investice půjčovaly přes krátkodobé úvěry, které pravidelně obnovovaly. S ekonomickou krizí přišla ztráta důvěry a finanční trh zamrzl. Islandské banky nebyly schopné získat nové úvěry. Islandská vláda jim nedokázala pomoci, neboť objem úvěrů byl ve výši 850% HDP.²⁸⁴ „*Téměř přes noc se vše zhroutilo. Vláda svolala zasedání ve stavu nouze a přemítala až hluboko do noci. (...) Potom přišel projev předsedy vlády. Prohlásil, že islandské banky jsou prakticky insolventní, a pokud nebudou co nejrychleji učiněna náležitá opatření, hrozí zemi státní bankrot. Svůj projev zakončil hlubokým povzdechem „Bůh žehnej Islandu,“ který se stal legendárním,*“ vzpomínal na atmosféru této doby jeden z jeho účastníků.²⁸⁵

5.2.2 Heroický boj islandských Vikingů s ekonomickou krizí

Dopady ekonomické krize na islandské hospodářství byly zničující. Banky, které byly do příchodu krize symbolem proměny chudé rybářské země na prosperující, byly před kolapsem. Ukázalo se, že selhaly především kontrolní mechanismy, jež měly na starosti bankovní dozor. „*Islandští regulátoři a dohled přihlíželi a nevěděli, co se na finančním trhu děje,*“ napsal výstižně o islandských institucích, jež měly dohlížet na banky Josef Jílek. Dluhy islandských bank vůči zahraničním bankám dosáhly astronomické výše 50 mld. eur.²⁸⁶

Říjen 2008 se zapsal negativně do historie tohoto ostrova. Právě tehdy nastal největších bankovní kolaps v historii Islandu.²⁸⁷ Tehdejší islandský premiér Geir Haard vydal pro-

²⁸³ KUBEŠ, Tomáš. *Island a ekonomická krize II – dopady a analýza* [online]. 31. 11. 2008 [cit. 16.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.tomaskubes.net/download/island-ekonomicka-krize.pdf>

²⁸⁴ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 173.

²⁸⁵ JÓN GNARR. *Jak jsem se stal primátorem Reykjavíku a chtěl změnit svět: [poté, co jsem odešel od Björk]*. Hodkovičky [Praha]: Pragma, ©2014. 174 s. ISBN 978-80-7349-413-1, s. 42.

²⁸⁶ JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I, Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2, s. 382.

²⁸⁷ Na konci září 2008 požádala banka Glitnir centrální banku Islandu o pomoc. Prodala jí 75% podíl za 750 000 USD, což byla polovina tržní hodnoty banky. Tím by de facto došlo ke znárodnění banky. Z transakce však sešlo, ale už to rozpoutalo dominový efekt, který sebou přinesl kolabování další islandský bank. 7. října 2008 byla uvalená nucená správa na Ladsbanki, od den později i na Glitnir, další den na Kaupthing. Během tří dnů

hlášení, ve kterém se snažil uklidnit své občany a sliboval jim, že neponesou žádnou odpovědnost za špatnou investiční politiku islandského bankovního sektoru v zahraničí. Na to okamžitě reagovala britská vláda, která zmrazila účty Landsbanki a Kaupthing v jejich pobočkách na území Velké Británie, jež odhadovala na 5 mld. eur. K prosazení tohoto kroku použila protiteroristický zákon. Obě banky se tak dostaly na seznam teroristů vedle organizace Taliban nebo teroristy Bin Ladina.²⁸⁸ Tímto se britská vláda snažila zachránit vklady svých občanů a vyvinout tlak na islandskou vládu. Ta to však odmítala a guvernér islandské centrální banky byl ochoten uvažovat nejvýše o 15% náhrad. Velká Británie společně s dalšími státy byly nuceny vyplatit vklady svých občanů „ze svého“ a po Islandu je vymáhat. To vyvolalo diplomatickou roztržku mezi oběma zeměmi²⁸⁹

Nyní se pojdme podívat na protikrizová opatření islandských vlád, která měl uchránit zemi před bankrotem. Pro lepší přehlednost shrnout do několika kroků:

- nucená správa islandských bank
- žádost o zahraniční pomoc
- odmítnutí zaplatit zahraničním investorům
- stabilizovat domácí měnu
- žádost o vstup do EU
- obvinění viníků krize

Mezi jednotlivými kroky byla mnohdy jen tenká hranice. V praxi se prolínaly a navazovaly na sebe.

Islandská vláda stihla požádat o pomoc MMF a některé další evropské země. Hned v listopadu 2008 MMF schválil Islandu úvěr 2,1 mld. USD. Okamžitě vyplatil zemi 826 mil.

byly největší islandské banky pod nucenou správou státu. Následně Úřad pro finanční dohled (Fjármálaeftirlitið) rozdělil aktiva a pasiva bank na dvě části: domácí a zahraniční. Domácí aktiva pasiva převzaly nově vytvořené bankovní subjekty: Arion Banki, Landsbanki a Landsbakinn. Tím se podařilo do jisté míry stabilizovat islandský bankovní systém a nic na tom už nezměnilo, že první dva bankovní subjekty byly později zprivatizovány. Srov. JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I, Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2, s. 382 - 383. a KIRBY, Peadar; THOR-HALLSSON, Baldur. *Financial crises in Iceland and Ireland: Does EU and Euro membership matter* [online]. September 2012 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.researchgate.net/publication/254393299_Financial_Crises_in_Iceland_and_Ireland_Does_European_Union_and_Euro_Membership_Matter

²⁸⁸ Zařazení na seznam teroristů vyvolalo na jedné straně rozhořčení obyvatel Islandu, na druhé straně se to snažili brát i s humorem. Začaly se objevovat např. plakáty dětí s pistolemi z lega s nápisem: Jsem islandský terorista“. KUBEŠ, Tomáš. *Island a ekonomická krize II – dopady a analýza* [online]. 31. 11. 2008 [cit. 16.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.tomaskubes.net/download/island-ekonomicka-krize.pdf>

²⁸⁹ BLÁHA, Petr. *Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“* [online]. 2015 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.cejop.cz/wp-content/uploads/2016/04/2015_Vol-01_No-02_Art-03_Blaha_Island.pdf

USD a zbytek byl rozdělen na 8 částí splatných po čtvrtletích.²⁹⁰ Ty však byly podmíněny mimo jiné závazkem spolupráce na vyplácení pohledávek svých klientů v cizině. V polovině listopadu islandská vláda oznámila, že hodlá postupovat v souladu s předpisy EU o garanci vkladů a krizový management země svěřila do rukou zahraničních odborníků.²⁹¹ Tyto kroky vlády vyvolaly odpor Islandců, kteří se „...shromáždili na náměstí před Althingem, islandským parlamentem, s hrnci, pánvemi a vařečkami a tropili nesmírný hluk, vypukla takzvaná „kuchyňská revoluce“ - celá vláda odstoupila,“ popsal následky odporu veřejnosti Jón Gnarr.²⁹² Jistým štěstím pro Island bylo, že mezi severskými zeměmi funguje určitá míra solidarity, která má kořeny ve společné historii. Severské státy Dánsko, Finsko, Norsko, Švédsko poskytly 1, 775 mil. eur. K nim se přidalo Polsko, které poskytlo 150 mil. eur a symbolickou částku poskytly také Faerské ostrovy a to ve výši 40 mil. eur.²⁹³

Koncem dubna 2009 byly uspořádány volby, které vyhrálo sociálně demokratické Spojenectví (Samfylkingin, S). Jednalo se o první čistě levicovou vládu v dějinách Islandu. V čele vlády stanula žena Johanna Sigurdardóttirová. Očekávání veřejnosti od nové vlády byla vysoká, ale její manévrovací prostor pro vyjednávání s MMF byl velmi omezený, což si málokdo z širší veřejnosti připouštěl. V červnu 2009 tak bylo uzavřena dohoda mezi „novou“ islandskou vládou a Velkou Británií a Nizozemskem. Island se zavázal odškodnit klienty Icesave v obou zemích a to ve výši 2, 3 mld. eur ve Velké Británii a 1, 2 mld. eur v Nizozemí. Úroková míra byla stanovena na 5, 55% a spláceno mělo být postupně ve 32 stejných plátkách v letech 2016 – 2024. Přistoupením islandské vlády na tuto dohodu bylo vázáno na úvěr od MMF. Islandský parlament pod mezinárodním tlakem nakonec na dohodu přistoupil a v srpnu téhož roku přijal zákon, jež to měl umožnit. K němu, ale přidal dodatek, jímž vázal strop splátek na islandské HDP. Pro Velkou Británii byl strop splátek 4% islandského HDP a pro Nizozemí o polovinu méně. Začátkem září 2009 podepsal zákon i islandský prezident a zdálo se, že realizaci dohody už nic nestojí v cestě.²⁹⁴

²⁹⁰ JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I, Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2, s. 382 -383.

²⁹¹ BLÁHA, Petr. *Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“* [online]. 2015 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.cejop.cz/wp-content/uploads/2016/04/2015_Vol-01_No-02_Art-03_Blaha_Island.pdf

²⁹² JÓN GNARR. *Jak jsem se stal primátorem Reykjavíku a chtěl změnit svět: [poté, co jsem odešel od Björk]*. Hodkovičky [Praha]: Pragma, ©2014. 174 s. ISBN 978-80-7349-413-1, s. 43.

²⁹³ Blíže KIRBY, Peadar; THORHALLSSON, Baldur. *Financial crises in Iceland and Ireland: Does EU and Euro membership matter* [online]. September 2012 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.researchgate.net/publication/254393299_Financial_Crises_in_Iceland_and_Ireland_Does_European_Union_and_Euro_Membership_Matter

²⁹⁴ JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I, Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2, s. 383.

Britská a nizozemská vláda s takto koncipovanou dohodou nesouhlasily a požadovaly plné záruky. Pod mezinárodním tlakem těsnou většinou v prosinci 2009 islandský parlament schválil zákon, tak jak byl požadován oběma zemi. To vedlo k dalším protestům Islandčanů, kteří považovali výše uvedené podmínky za nepřijatelné. Islandský prezident Olafur Ragnar Grimsson možná i pod tlakem veřejnosti zákon vetoval.²⁹⁵ Podle islandské ústavy je potom zákon předložen občanům ke schválení v referendu. Islandčané v něm zákon odmítli. (Při účasti 62, 7% řeklo ne 98,1% islandských voličů).²⁹⁶

Musela být tedy vypracována nová dohoda, která měla odškodnit Velkou Británii a Nizozemí. Nyní byly splátky rozloženy na 30 let tj. od roku 2016 do 2046. Úroková míra byla dojednána na 3,3% pro Velkou Británii a 3% pro Nizozemí.²⁹⁷ Příslušný zákon byl přijat v Altingu, ale islandský prezident ho znovu vetoval a rozhodnout muselo referendum. V něm byla volební účast tentokrát vyšší tj. 75, 3% voličů, z nichž 59, 8% se vyjádřilo odmítavě. To vyvolalo mezinárodní napětí mezi Islandem a věřitelskými státy. Vše mělo ještě dohru u soudního dvora Evropského sdružení volného obchodu (EFTA). Ten v lednu 2013 zamítl nároky zahraničních věřitelů a tím jim vzal možnost na nějaké odškodnění v budoucnu.²⁹⁸

Současně s nucenou správou bank a mezinárodní pomocí byla islandská vláda nucena stabilizovat kurz domácí měny. S kolapsem islandského bankovního sektoru se začali investoři a spekulanti rychle zbavovat islandské měny, což vedlo k jejímu pádu. Ten byl doslova raketový. Český student na Islandu Tomáš Kubeš, který zde tehdy pobýval, popsal pád islandské měny a její dopad na tamější běžný život. „*Když jsem dorazil na Island v srpnu, dali mi za jedno Euro 122 Islandských korun, v polovině září to bylo 130 korun, ve středu 1. října to bylo 135 korun, v pátek 3. října to bylo již 150 korun, v pondělí 6. října 170 korun a dnes ve středu 8. října dle kurzu ECB dokonce 265 (!!!) Islandských korun za 1 Euro. Euro tedy vůči Islandské koruně za týden zpevnilo o 100 %, respektive koruna klesla o polovinu!*“²⁹⁹ Pro zahraniční studenty na Islandu to bylo jistě zajímavé zpestření jejich studia na ostrově, ale

²⁹⁵ Blíže k pravomocem islandského prezidenta BLÁHA, Petr. *Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“* [online]. 2015 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.cejop.cz/wp-content/uploads/2016/04/2015_Vol-01_No-02_Art-03_Blaha_Island.pdf

²⁹⁶ MAŠKARINEC, Pavel. *Obrat vpravo: Islandské parlamentní volby v roce 2013* [online]. Leden 2013 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.researchgate.net/publication/256988296_Obrat_vpravo_Islandske_parlamentni_volby

²⁹⁷ JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I. Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2, s. 383.

²⁹⁸ MAŠKARINEC, Pavel. *Obrat vpravo: Islandské parlamentní volby v roce 2013* [online]. Leden 2013 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.researchgate.net/publication/256988296_Obrat_vpravo_Islandske_parlamentni_volby

²⁹⁹ KUBEŠ, Tomáš. *Islandský blog – Islandská ekonomická krize* [online]. 8. 10. 2008 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.tomaskubes.net/IS_blog/data/blog_2008-10-08.xml

většina hlavně mladších ročníků se dostala ze dne na den do problémů. „V tučných letech před krizí udělali Islandčané hromadnou osudovou chybu a nabrali si spoustu úvěrů na věci, které se nemohli dovolit. Jelikož však místní úrokové sazby dosahovaly k 16 procentům a koruna stoupala, rozhodli se vzít rozum do hrsti a půjčit si nikoli v korunách, nýbrž v jenech a švýcarských francích. Zaplatili jen tříprocentní sazbu a ke všemu vydělali balík na devizovém trhu, jelikož koruna pořád stoupala. (...) Jenže poté, co se koruna v říjnu propadla, jsou náhle jen a švýcarský frank mnohonásobně dražší a Islandčané mají najednou na krku mnohem vyšší splátky. Řada z nich (...) vlastní domy v hodnotě půl milionu dolarů, na něž ovšem splácejí hypotéku v hodnotě půl druhého milionu dolarů,“ vysvětluje ve své práci důsledky pádu islandské koruny pro obyvatele ostrova Michael Lewis.³⁰⁰

Následkem pádu islandské měny došlo k poklesu kupní síly obyvatel. Ceny stoupaly a mzdy klesaly. Úvěry v cizí měně najednou vzrostly. „Auto mělo náhle takovou hodnotu jako malý byt,“ píše Jón Gnarr.³⁰¹ Islandská centrální banka se snažila zastavit rychlý pád islandské měny. Měla však omezené možnosti. Nemohla intervenovat na zahraničních trzích, neboť neměla dostatek devizových rezerv. Pád měny také povzbudil inflaci, která se zrychlovala i přes hlubokou hospodářskou krizi. Centrální banka přistoupila v listopadu 2008 k přísným kapitálovým kontrolám. V praxi to znamenalo omezení výběrů z bankovních účtů a firmy byly nucené podávat žádosti centrální bance o povolení obstarat si větší obnos v cizí měně. Toto opatření mělo zabránit náhlému uvolnění většího objemu islandské měny v zahraničí, které by mohlo způsobit opětovné oslabení měny.³⁰²

Nucená správa byla poměrně striktní, a proto v roce 2011 představila islandská centrální banka strategii vedoucí k postupnému rozvolňování těchto restrikcí formou aukcí. Ty měly mít podobu prodeje deviz zahraničním vlastníkům islandských korun. Islandská centrální banka získá zpět vlastní měnu a pak ji bude nabízet v jiných aukcích za devizu. Noví vlastníci je musí investovat do učeného termínu buď do dlouhodobých vládních dluhopisů, nebo do nějakého islandského podniku. Pokud se podaří tato fáze, tak se přistoupí k transakcím s vlastní měnou drženou na ostrově. Postupně se to přes různé komplikace zdařilo a v roce 2017 došlo k definitivnímu uvolnění kapitálových kontrol.³⁰³

³⁰⁰ LEWIS, Michael. *Big short: v útrobach stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2, s. 36.

³⁰¹ JÓN GNARR. *Jak jsem se stal primátorem Reykjavíku a chtěl změnit svět: [poté, co jsem odešel od Björk]*. Hodkovičky [Praha]: Pragma, ©2014. 174 s. ISBN 978-80-7349-413-1, s. 47.

³⁰² JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I, Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2, s. 382.

³⁰³ AUTOR NEUVEDEN. *Island představil plán postupného rušení měnové kontroly* [online]. 25.03.2011 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/303282-island-predstavil-plan->

Dalším protikrizovým opatřením, které mělo pomoci zemi z krize, bylo podání přihlášky v červenci 2009 do EU a eurozóny. Přitom se ostrovní republika stavěla v minulosti k evropské integraci poměrně vlažně. Nabízí se otázka, zda by na tom země byla lépe, kdyby byla součástí Evropského společenství a měla i společnou měnu. Odpověď není jednoznačná. „...*kdyby hypoteticky vstoupil do eurozóny od samého jejího počátku (...) Neexistovala by totiž možnost bezhlavého zvyšování úrokových sazeb. Islandské banky by neměly čím lákat zahraniční klienty, a gigantická finanční bublina by se tudíž nekonala. Island by trošku trpěl inflací...*“, vysvětluje Pavel Kohout, ale zároveň dodává: „*Pokud má malá otevřená ekonomika rozumnou centrální banku s guvernérem, jehož rozhled přesahuje základní učebnice, pak vlastní měna není luxusem, nýbrž rozumnou variantou. Dobře řízená národní měna umožňuje vyhybat se úvěrovým bublinám a tlumí inflační, případně též deflační tendence*“.³⁰⁴

V průběhu ekonomické krize se přitažlivost vstupu do Evropského společenství jevila, jako nejlepší řešení. Přesto tento krok podporovala jen těsná většina Islandců.³⁰⁵ Kořeny negativního vztahu Islandců k EU se ve své studii zabývali Kaniok a Majer. Podle autorů studie má na jejich postoje dlouhodobě vliv tyto faktory:³⁰⁶

- rybolov
- národní suverenita
- vztahy s USA – otázka národní bezpečnosti
- volební systém
- specifika národní ekonomiky

Není cílem této práce se podrobněji zabývat konkrétními faktory, které měly a stále mají vliv na vlažný postoj Islandců k evropské integraci. Spokojme se s konstatováním, že dopady ekonomické krize necht' k integraci zatlačily do pozadí, ale nevymazaly, což se mělo v budoucnu plně ukázat.

Od podání přihlášky v polovině roku 2009 probíhaly přístupové rozhovory. Během této doby bylo otevřeno 27 kapitol z 33 a z toho 11 jich úspěšně bylo uzavřeno. Nezdařilo na-

postupneho-ruseni-menove-kontroly/ a BERKA, Vojtěch. *Island se zbavuje posledních regulačních pout z dob krize* [online]. 13. 3. 2017 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.ecofin.cz/clanek/11141/island-se-zbavuje-poslednich-regulacnich-pout-z-dob-krize>

³⁰⁴ KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 175.

³⁰⁵ MAŠKARINEC, Pavel. *Obrat vpravo: Islandské parlamentní volby v roce 2013* [online]. Leden 2013 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.researchgate.net/publication/256988296_Obrat_vpravo_Islandske_parlamentni_volby

³⁰⁶ Blíže MAJER, Robert; KANIOK, Petr. *Příčiny islandské žádosti o vstup do EU: Postupná proměna, nebo náhlý skok?* [online]. 2011 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: http://scholar.google.cz/scholar?cluster=9557273587565818918&hl=cs&as_sdt=0,5&scioldt=0,5

lézt shodu v kapitolách týkající se rybolovu, zemědělství či volného pohybu kapitálu. Do dalších snah nalézt řešení zasáhly dubnové volby v roce 2013. Nová středopravicová vláda premiéra Sigmundura Davíða Gunnlaugssona pozastavila přístupová jednání a v březnu roku 2015 stáhla i přihlášku do EU. Ostatně mohla si to dovolit, protože podle statistik před volbami podporovalo ukončení přístupových rozhovorů 54% obyvatel.³⁰⁷

Posledním protikrizovým opatřením, které mělo spíše morální než ekonomický dopad bylo postavení viníků ekonomické krize před soud. Tím se Island odlišoval od jiných zemí, protože se poměrně brzy nerozpakoval postavit politické a ekonomické představitele před soud. Mezi nimi byl bývalý premiér Geira Haarde a také bývalý šéf centrální banky David Oddson. Zajímavé je, že nebyli souzeni za to, co udělali, ale za to co neudělali. Obviněným hrozily 2 roky vězení. Nakonec islandský parlament vydal k soudu těsnou většinou jen bývalého premiéra. V dubnu 2012 soudní tribunál rozhodl, že bývalý premiér Geir Haarde je vinný v jednom ze čtyř bodů obžaloby na ekonomické krizi ve své zemi. Zároveň předseda soudu dodal, že nebude potrestán.³⁰⁸

Přesto se potomci Vikingů nevzdali. Tak jako se dříve „přes noc“ stali finančníky tak se nyní znovu vraceli ke své tradiční obživě – rybolovu a farmaření. Dalším odvětvím, které pomohlo překonat krizi na ostrově, byly alternativní zdroje energie. Začal se zde produkovat biometanol, který se přimíchává do pohonných hmot. Dále to bylo využití geotermální a vodní energie ke zpracování hliníku. Díky levným zdrojům energie zažilo toto odvětví během krize nečekaný boom. I přes malou rozlohu na Islandu v době krize měla sídlo řada špičkových technologických firem jako Ossur, výrobce protéz, CCP výrobce počítačových her, ORF, firma specializující se na biogenetiku atd. Islandská vláda si byla vědoma tohoto skrytého potenciálu pro budoucnost země a během krize navýšila výdaje na vzdělání nad dosavadních 8,5% HDP.³⁰⁹ Došlo také k rozvoji cestovního ruchu. Dříve si zde dovolenou mohli dovolit jen bohatší turisté. Během krize došlo k výraznému poklesu cena a přílivu velkého množství turistů. Zůstává otázkou, jak se tento segment hospodářství Islandu vyrovná se současnou covid krizí.

³⁰⁷ MAŠKARINEC, Pavel. *Obrat vpravo: Islandské parlamentní volby v roce 2013* [online]. Leden 2013 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.researchgate.net/publication/256988296_Obrat_vpravo_Islandske_parlamentni_volby

³⁰⁸ KENETY, Brian. *Budou evropské politiky soudit stejně jako toho islandského?* [online]. 24.3.2012 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/budou-evropske-politiky-soudit-stejne-jako-toho-islandskeho.A120315_002821_pozice_60311_AUTOR_NEUVEDEN_Zacal_soud_s_islandskym_expremiérem [online]. 24. 4. 2012 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.severskelisty.cz/udalost/uda0748.php>

³⁰⁹ KUBEŠ, Tomáš. *Island a ekonomická krize II – dopady a analýza* [online]. 31. 11. 2008 [cit. 16.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.tomaskubes.net/download/island-ekonomicka-krize.pdf>

5.3 Česko – bezpečný přístav v nejisté době

Když došlo v USA k pádu Lehman Brothers zdálo se, že Česká republika nebude těmito ekonomickými otřesy přímo zasažena. Tehdejší ministr financí Miroslav Kalousek v říjnu 2008 optimisticky prohlásil: „*Zpomalení ekonomiky přijde. Jediné, co se však stane, je, že Češi budou bohatnout o něco pomaleji než dosud. Záporný růst a následná recese Česku rozhodně nehrozí*“. Ostatně i tehdejší guvernér ČNB Zdeněk Tůma tomu ještě koncem ledna přizvukoval, když řekl: „*I přes zhoršující se ukazatele by česká ekonomika letos neměla spadnout do recese.*“³¹⁰ Málokdo si připouštěl, že globální krize logicky musí postihnout i českou ekonomiku, která je provázaná s ekonomikou eurozóny. Většina českého exportu míří na především na evropské trhy. Ostatně česká politická elita nebyla z počátku ve svém přežiravém postoji k americké krizi sama. „*Evropa si v té době vůči americké ekonomice užívala krátké období Dškodolibosti a ministři financí Evropské unie se pár týdnů překonávali ve zdůrazňování toho, co vše se v jejich ekonomikách stát nemůže. Přesvědčeně vykládali, že jejich země jsou v bezpečí, protože by do takových kšeftů nešly. Něco podobného bylo v celoevropském kontextu možné slyšet z Evropské centrální banky (dále ECB),*“ píše o tehdejších náladách ve svých vzpomínkách pozdější guvernér ČNB Miroslav Singer.³¹¹ Když se ukázalo, že americké investiční banky prodávaly rizikové úvěry také evropským bankám, vypukla panika.

Pro českou republiku bylo velkým štěstím, že se jí tyto obchody vyhnuly, takže bankovní sektor měl jen nízký podíl špatných aktiv. Relativně nízký deficit veřejných financí spolu se zahraničním dluhem dával ČR lepší výchozí pozici oproti jiným ekonomikám Evropského společenství. Před příchodem krize se růst české ekonomiky pohyboval kolem 6%, což bylo 2x více než průměr EU. Nezaměstnanost se držela pod 6%. Bylo to dáno hospodářským růstem v letech 2006 – 2007, který byl způsoben podle ekonomů Pavla Kohouta kombinací různých faktorů:³¹²

- příliv zahraničních investic
- vysoká poptávka po exportu

³¹⁰ VEJVODOVÁ, Alžběta. *10 největších omylů mocných v pětiletce krize* [online]. 13. 9. 2013 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/1075420-10-nejvetsich-omylu-mocnych-v-petiletce-krize>

³¹¹ SINGER, Miroslav a KOLÁŘ, Petr, ed. *Jak shodit kila a oslabit korunu*. 1. vydání. Praha: Presco Group, a.s., 2017. 223 stran. Presco Books. ISBN 978-80-87034-52-1, s. 107.

³¹² KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5, s. 206 – 207

- deficitní růst státních výdajů
- rekordní nárůst zadlužení domácností, většinou díky hypotékám
- příznivá demografie – efekt „Husákových dětí“.

Výše uvedené faktory vysvětlují, proč dopady ekonomické krize byly v České republice více patrné až v průběhu roku 2009. Tentokrát šlo o krizi importovanou v důsledku větší provázanosti s EU, kterou vyvolal především prudký pokles zahraniční poptávky.³¹³ „Dopad krize na vnější ekonomické vztahy České republiky byl zcela podmíněn skutečností, že krize globální ekonomiky vyvolaná krizí finanční zasáhla ČR na velmi citlivém místě, a to v její otevřenosti světu ve sféře zbožových a kapitálových toků. I když tento dopad byl zčásti mírněn opatřeními v zemích největších obchodních partnerů, projevil se v prudkých propadech obchodovaných objemů,“ píše ve své zprávě o dopadech krize na ČR Drahomíra Dubská. Tomu nasvědčuje i základní makroekonomický ukazatel. HDP pokleslo v roce 2009 o 4,1%, což bylo srovnatelné jako v EU. K jeho vyššímu pádu přispěla jeho předchozí vyšší dynamika. Investice klesly o 9,2%. Celková zaměstnanost oproti předchozímu roku klesla o 1,2%, což bylo sice méně než v EU, ale ve zpracovatelském průmyslu to bylo skoro 6%. Mzdy a platy klesly oproti předchozímu roku o 6%.³¹⁴

Tehdejší česká vláda pod vedením Miroslava Topolánka byla nucena přistoupit k protikrizovým opatřením, která měla tlumit dopady ekonomické krize. K tomu jí měla pomoci Národní ekonomická rada vlády (dále jen NERV), která byla založena tehdejším premiérem. Byl to poradní orgán předsedy vlády České republiky, který měl hledat cesty jak zmírnit dopady a cesty z krize. Byl složen z odborníků z bankovní, finanční, podnikatelské a akademické sféry. Pro přehlednost můžeme vládní opatření shrnout do několika bodů:

- daňová opatření
- konsolidace veřejných rozpočtů a výdajová opatření
- měnová politika

Vláda se snažila např. zjednodušit některá daňová opatření a zrušit daňové výjimky. Jednalo se o slevu na sociálním pojištění pro zaměstnavatele (ta se nerealizovala), mimořádné

³¹³ NĚMEC, Jan. *Deset let od začátku krize. Evropa se nepoučila, dluhy stále rostou* [online]. 13.9. 2018 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ekonom.cz/c1-66242400-deset-let-od-zacatku-recese-evropa-se-nepoučila-dluhy-stale-rostou>

³¹⁴ Blíže k dopadům světové finanční a hospodářské krize na ekonomiku České republiky lze nalézt na stránkách Českého statistického úřadu viz. DUBSKÁ, Drahomíra. *Dopady světové finanční a hospodářské krize na ekonomiku České republiky* [online]. 15. 11. 2010 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/dopady-svetove-financni-a-hospodarske-krize-na-ekonomiku-ceske-republiky-nrlar44vims>

daňové odpisy, odpočet DPH u osobních aut, zvýšení výdajových paušálů.³¹⁵ Ukázalo se však, že efekt nebyl takový, jaký se očekával. „Zvýšení daňové kvóty. Zvýšení daní podvázalo pomalu se zotavující spotřebu domácností a to zpětně vedlo k druhému kolu recese v roce 2012 a 2013,“ napsal Václav Klaus a ekonom Pavel Kout s ním souhlasí a dodává: „Diletant začne šilet, že roste rozpočtový schodek a že je třeba stůj co stůj zvýšit daně, teď hned, honem, honem, neplníme maastrichtská kritéria, ó hrůzo. Kalouskovo selhání v hospodářské politice mělo a bude mít dalekosáhlé politické důsledky. Poté, co se pravice rehabilitovala z neúspěchů druhé poloviny 90. let, prodloužená recese způsobená zvýšením daní opět těžce poškodila její pověst“.³¹⁶

Snaha zkonsolidovat veřejné rozpočty a výdajová opatření se děla za cenu rozpočtových škrtů, což se tehdy dotklo skoro každého občana České republiky. „Naše vláda, mám pocit, úplně rezignovala na jakékoliv pokusy o strategii české ekonomiky a místo toho jde cestou tupých škrtů — buď opravdu sami věří tomu, že „trh to zařídí sám od sebe“ a my se proškrtáme k prosperitě tím, jak se zcela nalepíme na vývoz Německa, nebo je to jen záminka k privatizaci veřejných služeb, od školství po zdravotnictví a hlavně penzijního systému, zhodnotila kriticky vládní opatření Ilona Švihlíková.³¹⁷ Vládě se také nepodařilo snížit mandatorní výdaje. Na druhé straně se za Topolánkovy a Nečasovy vlády celkově nejvíce investovalo od roku 2000. V roce 2009 činily kapitálové výdaje 134,2 mld. Kč, o rok později to bylo 134,9 mld. Kč. Potom však měly sestupnou tendenci a v roce 2013 činily jen 103,2 mld. Kč. Investice směřovaly především na dopravní infrastrukturu a armádní investice (nákup Pandurů).³¹⁸

Protikrizová opatření v oblasti měnové politiky vykonává v ČR Česká národní banka. V reakci na propukající krizi začala snižovat své úrokové sazby již v srpnu 2008. V kombinaci s prudce rostoucím deficitem veřejných financí to vytvořilo alespoň nějaký polštář omezující propad průmyslu. Tato opatření však nedokázala zabránit propadu ekonomické aktivity a nárůstu nezaměstnanosti v následujícím roce. „Jádro růstu cen, tedy těch cen, které odrážejí stav poptávky v Česku, kleslo na nulu, zhruba o dvě procenta. Sazby jsme snížili

³¹⁵ Blíže *Národní protikrizový plán* [online]. 18.2. 2009 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/predstavujeme/narodni-protikrizovy-plan.pdf>

³¹⁶ AUTOR NEUVEDEN. *Ekonomický nečas a selhání diletanta Kalouska. Klaus označil viníky hospodářské krize, ekonomové s ním souhlasí* [online]. 11.10. 2013 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.krajseklisty.cz/praha/2925-ekonomicky-necas-a-selhani-diletanta-kalouska-klaus-oznacil-viniky-hospodarske-krize-ekonomove-s-nim-souhlas-i.htm>

³¹⁷ RIDVANOVÁ, Jana. *Švihlíková: Řešení krize je v rámci daného systému nemožné* [online]. [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://denikreferendum.cz/clanek/7953-svihlikova-reseni-krize-je-v-ramci-daneho-systemu-nemozne>

³¹⁸ NĚMEC, Jan. *Jak investovaly české vlády: Nejvíce se utrácelo během hospodářské krize* [online]. 18. 1. 2018 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ekonom.cz/c1-66019890-vladni-investice-nejvic-se-utracelo-behem-krize>

v průměru o procento a čtvrt. Bylo to málo,“ konstatuje po letech tehdejší viceguvernér Miroslav Singer.³¹⁹ Vedení ČNB rovněž reagovalo na „zamrzání“ peněžního trhu. V polovině října zahájilo tzv. dodávací repo operace, jež by poskytly potřebnou likviditu bankám. Ty tuto pomoc využívaly sice zřídka, ale existence vůbec nějaké pomoci měla pozitivní psychologický dopad a vedla ke zklidnění situace na mezibankovním trhu.³²⁰

V roce 2011 se ještě projevovala expanzivní rozpočtová politika vlády a do České republiky plynuly impulzy z vnějšího ožívování některých ekonomik (např. šrotovné na automobily). Sazby se po celý rok zásadně neměnily. *„Zčásti kvůli falešnému optimismu, jsme na začátku roku jsme neschválili zvýšení sazeb. (...) Do modelu ČNB se významně promítají prognózy velkých bank a mezinárodních institucí, jako jsou Mezinárodní měnový fond či Evropská centrální banka. Z jejich předpovědí se vytváří tzv. konsenzus, což jsou informace týkající se vnějšího prostředí české ekonomiky, na kterých se nejvíc shodují. Jenže tyto „velké“ instituce se delší dobu v řadě věcí mýlily. (...) Někdy v posledních měsících roku začínala bankovní rada ČNB ztrácet se zprávami plnými podobných „omylů“ trpělivost. Přesto ponechala sazby na stejné rovní, tedy třetiny procenta. I proto, že se začal zpomalovat pokles jadrových cen. Bankovní rada ovšem ignorovala, že od roku 2009 se měnové podmínky přitvrdily a současně vláda přitáhla státní rozpočet,“* vysvětluje ve svých pamětech tehdejší nelehkou situaci bankovní rady ČNB jeden z jejích členů.³²¹

V roce 2012 se výkonnost české ekonomiky ve srovnání s okolními státy nevyvíjela dobře. Rozpočtové výdaje klesaly spolu se spotřebou obyvatelstva a rostla nezaměstnanost. ČNB byla nucena na podzim roku 2012 snížit úrokové sazby až k tzv. technické nule. Brzy se ukázalo, že je nutné uvolnit měnovou politiku, aby se česká ekonomika nedostala do dlouhodobé deflace. Prozatím k tomu však nebyla shoda v bankovní radě. Začátkem roku 2013 se ekonomické problémy prohlubovaly. Klesaly investice, vedle reálných mezd klesaly i ty nominální a narůstal kurzarbeit a rostla nezaměstnanost. *„Tradičně mylně optimistickým prognózám Evropské centrální banky a dalších zahraničních analytiků o návratu růstu poptávky*

³¹⁹ SINGER, Miroslav a KOLÁŘ, Petr, ed. *Jak shodit kila a oslabit korunu*. 1. vydání. Praha: Presco Group, a.s., 2017. 223 stran. Presco Books. ISBN 978-80-87034-52-1, s. 109.

³²⁰ viz. blíže stránky ČNB *Reakce měnové politiky na dopady světové finanční a hospodářské krize* [online]. [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/7_cilovani_inflace/3_reakce_menove_politiky_na_dopady_svetove_finaneni_a_hospodarske_krize/index.html

³²¹ SINGER, Miroslav a KOLÁŘ, Petr, ed. *Jak shodit kila a oslabit korunu*. 1. vydání. Praha: Presco Group, a.s., 2017. 223 stran. Presco Books. ISBN 978-80-87034-52-1, s. 110.

a cen do eurozóny už nikdo nevěřil,“ píše Miroslav Singer.³²² Černou mřrou členů bankovní rady bylo, že by mohla koruna ještě posilovat, což by českou ekonomiku, která je na exportu závislá, poslalo ke dnu. Pomyslnou kapkou, která přispěla k uvolnění kurzu, byly spekulace na finančních trzích na to, že koruna posílí. 7. listopadu 2013 ČNB oslabila kurz koruny z 25,80 na 27 korun za euro. To přispělo významně k tomu, že se ekonomika vrátila k růstu a hrozba dlouhodobé deflace pominula. Kurzový závazek ČNB po dosažení udržitelného plně inflačního cíle byl v dubnu 2017 ukončen.³²³

Přesto byl v této době pro některé tento krok ČNB překvapivý a především guvernér ČNB se ocitl pod palbou kritiky.,,Kdyby nebylo této intervence, která způsobila, že jsme měli k dispozici více peněz, tak by bylo nedočerpání výrazně nižší,“ prohlásila eurokomisařka Věra Jourová.³²⁴ Ekonom Ševčík v jednom rozhovoru řekl: "Pohnutky k intervencím jsem nepochopil a vysvětlení, které dávají někteří členové bankovní rady nejsou adekvátní tomuto opatření. Vůbec taky nechápu, proč sdělují, že chtějí regulovat korunu rok a půl až dva roky. Nerozumím tomu ani z toho důvodu, že všechny členy bankovní rady jsem až dosud považoval za ekonomy, kteří byli protržně orientováni“. ³²⁵ Až čas ukázal, že toto opatření bylo správné a hlavní strůjce tohoto kroku byl později v zahraničí oceněn titulem centrálního bankéře.³²⁶

Ekonomickou krizí Česká republika ve srovnání s jinými státy proplula relativně dobře, i když některá opatření mohla být jiná. Nespornou výhodou bylo, že měla vlastní měnu, kterou mohla v případě potřeby uvolnit. To se ukázalo jako jedno z klíčových protikrizových opatření. Takovouto možnost státy typu Řecka a Irska neměly, protože přijaly jednotnou měnu a byly závislé na měnové politice ECB. Jak napsala na základně statistických údajů

³²² Tamtéž, s. 114.

³²³ *Reakce měnové politiky na dopady světové finanční a hospodářské krize* [online]. [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/7_cilovani_inflace/3_reakce_menove_politiky_na_dopady_svetove_financni_a_hospodarske_krize/index.html

³²⁴ AUTOR NEUVEDEN. *Jourová zaútočila na bankéře Singera: ČNB nás připravila o 11 miliard!* [online]. 4. 10. 2014 [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/278106/jourova-zautocila-na-bankere-singera-cnb-nas-pripravila-o-11-miliard.html>

³²⁵ AUTOR NEUVEDEN. *Benzín zdražil o 1,50 Kč, dovolená až o tři tisíce! Ekonom Ševčík kritizuje ČNB. Co radí lidem?* [online]. 31. 1. 2014 [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti/231521/benzin-zdrazil-o-1-50-kc-dovolena-az-o-tri-tisice-ekonom-sevcik-kritizuje-cnb-co-radi-lidem.html>

³²⁶ VACKOVÁ, Anna. *Singer je centrálním bankéřem roku. Za oslabení koruny* [online]. [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.e15.cz/byznys/finance-a-bankovnictvi/singer-je-centralnim-bankerem-roku-za-oslabeni-koruny-1050219>

prorocky ve své studii z roku 2010 Drahomíra Dubská, byla Česká republika během ekonomické krize „klidným přístavem“ v nejisté době.³²⁷

³²⁷ DUBSKÁ, Drahomíra. *Dopady světové finanční a hospodářské krize na ekonomiku České republiky* [online]. 15. 11. 2010 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/dopady-svetove-financni-a-hospodarske-krize-na-ekonomiku-ceske-republiky-n-rlar44vims>

6 Výsledky a diskuze

V budoucnu lze očekávat, že se objeví další krize. Mnoho ekonomů se bude snažit nalézt odpověď na fundamentální otázku, kdy se tak stane, aby se ekonomiky jednotlivých států na ni mohli připravit. Lze vůbec krize na základě dosavadních znalostí předpovídat? Podle ekonoma Tomáše Sedláčka: „... *dosnes není mezi ekonomy zřejmé, co ukončuje či způsobuje ekonomické krize.*“ (...) *Se svými tlustými knihami, rovnicemi a derivacemi, Nobelovými cenami a tituly z prestižních univerzit musí být přece ekonom schopen například říct, kdy krize skončí a jaké prostředky – léky- použít, aby skončila co nejdříve. Jenže to je velký omyl. Za prvé ekonomie je stále jen obor společenský, nikoliv ač se tak občas stále tváří, obor deterministický. Jakékoliv závěry, které jsme učinili v minulosti, nemusí platit, pokud se dostatečně změni podmínky, instituce či lidské chování.*“³²⁸

S dopady ekonomické krize na jednotlivá hospodářství států světa byla snaha různých vlád poučit se z minulosti a to především z Velké hospodářské deprese. Problémem je, že se ekonomové neshodli na příčinách a stále nebyly uspokojivě vysvětleny mechanismy, které ji uvedly do chodu. „*Někteří je hledali v samotném systému svobodného podnikání, v soukromém investování a ve spotřebě. Podle některých názorů k hloubce a délce hospodářského cyklu přispívá masová spotřeba předmětů dlouhodobé spotřeby jako například automobil* Podle Keynesa a jeho žáků *slábnou ve vyspělých zemích podněty k investicím i ke spotřebě, čímž moderní kapitalismus ztrácí schopnosti proinvestovat vytvářené úspory a dosahovat vlastními silami plnou zaměstnanost,*“ píše k této problematice ekonom Robert Holman.³²⁹ To samé je možné říci o protikrizových opatřeních. Dnes se zastánci a odpůrci New Dealu nemohou shodnout, zda byl přínosem nebo spíše prodloužil krizi. V českém prostředí to je to možné ukázat na dvou devalvacích koruny v 1. polovině 30. let minulého století, kterou prosadil jeden z nevýznamnějších ekonomů své doby Karel Engliš. Také tedy se vedly spory, zda byla uvedená opatření správná či nikoliv. Dodnes je možné v různých studiích nalézt zcela odlišná hodnocení tohoto řešení.

Nabízí se otázka, zda je možné na krizích nalézt také něco pozitivního. Podle některých ekonomů vyčistí trh a ozdraví ekonomiku daného státu. Zastáncem tohoto tvrzení byl

³²⁸ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. 1. vyd. Praha: 65. pole, 2009. 270 s. ISBN 978-80-903944-3-8, s. 210.

³²⁹ HOLMAN, Robert. *Výročí propuknutí Velké hospodářské deprese*. In: HOLMAN, Robert et al. *Velká deprese: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. 110 s. Ekonomika, právo, politika, 35/2004. ISBN 80-86547-38-8, s. 12.

například první československý ministr financí Alois Rašín, který ho doplňoval ještě výro- kem, že lidé žili rozmařile a nyní je nutné utahovat opasky. To samo o sobě není dobrá kom- binace, protože když se „... některá ekonomická otázka postaví jako otázka morální, je deba- ta *de facto* vyloučena. Místo analýzy se ocitáme ve světě boje dobra a zla,“ píše Ilona Švihlí- ková.³³⁰ Způsob Rašínova ozdravení ekonomiky měl negativní dopad na celou ekonomiku státu. Pokud se situace nechá zajít do extrémů, tak jako v Německu za Velké deprese v minu- lém století, tak potom následky mohou být fatální. Naštěstí se tento scénář během poslední ekonomické krize v euroatlantickém prostoru neopakoval. Ve volbách následujících po vy- puknutí této krize se ukázalo, že populistické, silně nacionalistické síly jsou na vzestupu, ale nezískaly dominantní vliv srovnatelný s NSDAP.

Jak bylo naznačeno v této práci, i přístup jednotlivých států se v protikrizových opat- řeních lišil. U malých ekonomik typu České republiky, Irsko, Islandu a Řecka sehrálo důleži- tou roli, zda mají či nemají vlastní měnu. Irsko a Řecko se jí v minulosti dobrovolně vzdaly a přijaly euro, což v dobách konjunktury vypadalo jako správný krok. S dopadem ekonomické krize však se stále více ukazovalo, že pro malé ekonomiky to až tak výhodné nebude. Na vině je nastavení parametrů eura, které více vyhovuje spíše velkým ekonomikám typu Německa, Francie. Euro také limitovalo vlády Irsko a Řecko v přijetí protikrizových opatření. Nemohly například svou měnu oslabit a tím podpořit export, tak jako to udělala Česká republika.

Při hledání východisek z krize v EU vyšlo zcela najevo, že zájmy větších ekonomik a menších nejsou zcela totožné. Na stanovení podmínek ekonomické pomoci pro Irsko a Řecko mělo hlavní vliv Německo. Jednalo se především o aplikaci úsporných opatření v podobě škr- tů, což zvláště pro Řecko mělo katastrofální dopady. „...*John Maynard Keynes, který se jal ukazovat, že to, co může fungovat na mikroúrovni v jednotlivých případech, nutně selže na makroúrovni, tedy pokud to dělají všichni. Jedním z těchto poznatků je tzv. paradox spořivos- ti. Ten je postaven na ekonomice pod svým potenciálem, což velmi dobře odpovídá realitě eurozóny. Pokud se většina ekonomických subjektů bude snažit o úspory, pak poklesne spo- třeba (...), což se multiplikačně projeví na souhrnném ekonomickém výkonu, který poklesne,*“ vysvětluje ve své práci Ilona Švihlíková.³³¹ Ostatně česká zkušenost je více než výmluvná. Ministr financí Miroslav Kalousek se vzhledl v politice škrťů a tím v dalších letech poklesl výkon ekonomiky. A tak okolní státy, které byly krizí zasaženy více, na tom byly ekonomicky

³³⁰ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona a TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohemia, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9, s. 183.

³³¹ Tamtéž.

lépe než ČR. Nakonec musela zasáhnout ČNB, které oslabila koruna a pomohla především exportnímu průmyslu

Zajímavou kapitolou je Island, který požádal stejně jako Irsko a Řecko o zahraniční pomoc, ale měl mnohem lepší manévrovací podmínky, protože měl vlastní měnu, která sice silně oslabila, a nemusel příliš brát ohledy na EU, protože nebyl jejím členem. A mohl a odmítl ručit za investice zahraničních investorů. O této možnosti se mohlo Irsku a Řecku jen zdát.

V budoucnu jistě bude ekonomy zajímat, jak se bude dále vyvíjet hospodářství výše zmíněných států a jak se také bude vyvíjet interpretace této světové události. Lze předpokládat, že stejně jako o Velké depresi v minulém století, bude o této ekonomické krizi napsáno ještě mnoho knih a soudobí ekonomové a historici se jistě budou na vědeckých konferencích přít, jaká cesta z krize byla ta nejlepší a nejefektivnější.

7 Závěr

Fenomén hospodářských krizí bude vždy v ústředním zájmu nejen ekonomů. Snaha vyhnout se negativním dopadům krize vedla mnoho vědců k analýze příčin tohoto fenoménu, a díky tomu se tak vyvarovat se chyb v budoucnu. Bohužel to poslední se ne vždy daří. Také snaha ekonomů předpovídat krize není vždy úspěšná. Lze predigovat, že v budoucnu bude krize, ale problematické je určit, kdy nastane. Také ekonomická krize, která před více jak 10 lety zasáhla globální světovou ekonomiku, byla sice předpovídána, ale nikdo nevěděl, kdy přijde a jaké části hospodářství postihne. Prognózy jednotlivých ekonomů se dosti často lišily. Část odborné veřejnosti si ostatně dlouho nepřipouštěla, že by mohla ještě nějaká krize vůbec ve větším rozsahu někdy přijít. Věřili, že státy mají dostatek nástrojů, aby tomu zabránily. Když zkolabovala americká investiční banka Lehman Brothers, způsobilo to šok. Světovou ekonomiku postupně zasáhla krize takového rozsahu, že snese srovnání se svou „slavnější“ předchůdkyní z roku 1929. Celý svět se obával opakování scénáře, že hospodářská krize vyvolá sociální bouře, že dojde k radikalizaci společnosti a k válečným konfliktům a nástupu totalitních režimů. Tento scénář se naštěstí neopakoval. Pomohly tomu právě zkušenosti z Velké deprese z minulého století, jež pomohly jednotlivým státům vyvarovat se některých chyb.

Ekonomická krize vypukla v USA a díky provázanosti světové ekonomiky se rozšířila prakticky do celého světa. Každý stát byl krizí postižen trochu jinak a proto i protikrizová opatření se lišila. Autor této práce si vybral 4 státy, Českou republiku, Irsko, Island a Řecko. Právě poslední z nich plnil ve své době přední stránky novin a bylo na něho ukazováno, že si svým špatným hospodařením ještě prohloubil dopady ekonomické krize na svou ekonomiku. Tehdy patrně vznikl mýtus o líných Řecích, který žijí na úkor ostatních států Evropského společenství. V kapitole věnované právě této zemi je ukázáno, že pokud někdo chce pochopit příčiny a průběh krize v Řecku musí se na ni podívat komplexněji. Nelze se spokojit např. s prostým konstatováním, že Řekové mají hodně úředníků a chodí brzy do penze a to neúměrně zatěžuje státní rozpočet. To je jenom část pravdy. Druhou částí je, jak státní správa v Řecku funguje a co dostala do „vínku“ při svém vzniku. Až potom lze možná hodnotit a hledat východiska z této problematiky, a tak je to v Řecku skoro se vším.

Při hodnocení protikrizových opatření jednotlivých států je třeba brát v potaz jejich geografickou polohu, přírodní podmínky i jejich historickou zkušenost s evropskou integrací. Vybrané státy jsou v rámci Evropy malé otevřené ekonomiky. Krize také ukázala, že pro tyto ekonomiky není úplně výhodné mít společnou měnu euro. To bylo patrné především u České

republiky. Ta je, byla a pravděpodobně bude i v budoucnu exportním státem, který potřebuje, aby jeho zboží bylo konkurenceschopné na evropských potažmo na světových trzích. Právě, když ekonomika stagnovala, úvěrové sazby ČNB už neměly kam klesat, přistoupila k oslabení vlastní měny. Tím zabránila následkům devalvace měny, jejíž negativní dopady jsou známy z českého prostředí z meziválečného období v minulém století. Česká republika nemusela na rozdíl od jiných států zachraňovat svůj bankovní sektor, protože byly dobře nastaveny kontrolní mechanismy a procento špatných úvěrů, tak bylo velmi malé.

To nelze naopak říci o Irsku a Islandu. Tam právě bankovní sektor „potopil“ tyto státy. Irsko je členem EU a také přijalo společnou měnu. V předkrizových dobách se o něm psalo jako o irském tygru, který byl ostatním státům dáván jako vzor. Když padla investiční banka Lehman Brothers tak Irové bez ohledu na další dění v USA garantovali v bankovníctví všechno a všem, za což byli představiteli různých evropských institucí chváleni. O rok později si na něho všichni ukazovali prstem a dávali ho jako odstrašující příklad. Irové byli nuceni požádat o zahraniční pomoc a museli se podřítit reformám nadiktovaným mezinárodními institucemi. Irové vnucená nařízení na jedné straně příkladně dodržovali a na druhé straně úspěšně diplomaticky manévrovali a podařilo se jim zachovat nižší daně pro korporace. To už dříve přilákalo nadnárodní korporace, které zde měly své pobočky. Tento fakt spolu s mezinárodní finanční podporou pomohl Irsku překonat nehorší období a postupně zotavovat svou ekonomiku.

Island je zajímavou kapitolou ekonomické krize. Malý ostrov, který zažil největší slávu před mnoha staletími v dobách vikinských nájezdů, jakoby chtěl obnovit zašlou slávu tohoto období. Island'ané se místo tradiční obživy vrhli masově do světa financí a některé státy Evropy byly znovu nuceny poznat, co znamená nájezd potomků Vikingů ve světě financí. Na malý ostrov před krizí proudilo více peněz, než byl roční islandský státní rozpočet. Z Islandu se vlastně stal takový hedgeový fond. Proto byl dopad ekonomické krize tak drtivý a Island de facto zbankrotoval. Island požádal také o mezinárodní pomoc, ale odmítl ručit za vklady ze zahraničí. To byl pro mezinárodní společenství šok. Velká Británie jednu chvíli hrozila vojenským obsazením ostrova. Naštěstí už nebylo 19. století, kdy válka byla pokračování diplomacie jinými prostředky a když šok pominul, přistoupila k jednáním s Islandem. MMF podmiňoval sice další pomoc, tím že se Island musí dohodnout se svými věřiteli, ale ani to neoblo-milo potomky Vikingů. Ti ve dvou referendech řekli ne a tím smetli požadavky zahraničních investorů definitivně ze stolu. Zajímavé bylo sledovat reakce Island'anů na to, že jejich země stojí před bankrotem. Jako národ se více semkli, odložili slušivé obleky finančníků a vrátili se ke své původní obživě, jakoby se nechumelilo. Díky rozvoji alternativních zdrojů energie a rozvoji cestovnímu ruchu se podařilo i této zemi postupně „vybřednout“ z krize. K tomu jim

také dopomohla vlastní měna, která raketově oslabila, což mnoha domácnostem zkomplikovalo život, ale na druhé zlevnila služby na ostrově, což přilákalo mnoho „nízkonákladových“ turistů. Do budoucna pomohlo také to, že Island dává vysoké procento HDP na vzdělání. Dnes zde jsou pobočky mnoha nadnárodních firem, kterým Island může nabídnout plně kvalifikovanou pracovní sílu.

Řecko lze označit za takového obětího beránka krize. Paradoxem je, že Řecko „nepoložily“ banky, ale politici svou špatnou hospodářskou politikou, což se ukázalo v celé nahotě během dopadů ekonomické krize. Tehdy část ekonomů spekulovala nad tím, co by se stalo, kdyby Řecko zbankrotovalo nebo by jen opustilo eurozónu. Tvrdili, že by na tom bylo lépe. To se však nestalo. Vidina pádu řecké ekonomiky znervózněla především čelní představitele Německa a Francie, jejichž banky měly v držení významné množství řeckých státních dluhopisů. Při představě, že v důsledku bankrotu Řecka zkolabuje i jejich bankovní systém, přikročili k záchranným operacím. Řecku byl nabídnut záchranný program ve formě různých balíčků, ale protikrizová opatření byla zcela v režii mezinárodních institucí. To de facto vedlo k omezení suverenity Řecka. Opatření na záchranu řeckého hospodářství na jedné straně pomohla dostat se zemi z nejhoršího a nastavila nějaké kontrolní mechanismy ve veřejné správě, ale bylo to za cenu velkého propadu životní úrovně obyvatelstva a také poklesu jejich sympatií k EU a jejím institucím. V posledních letech se zdá, že snad bude Řecko z nejhoršího venku, ale záleží také na tom, jaké budou dopady krize spojené s COVID 19 na jeho ekonomiku, která je z velké části závislá právě na cestovním ruchu.

8 Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

AKERLOF, George A. a SHILLER, Robert J. *Jak se loví hlupáci: ekonomie manipulace a klamu: nenechte sebou manipulovat*. Překlad Aleš Lisa. 1. vydání. Praha: Management Press, 2017. 264 stran. ISBN 978-80-7261-478-3.

CERVENKA, Andreas. *Peníze: jakou mají cenu?: --a čemu věřit v současném světě?*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2014. ISBN 978-80-7252-504-1.

DALLAR, Charles. *Banky se musí vrátit zpět k základům*. In: HOLMAN, Robert et al. *Americká finanční krize: hrozba pro světovou ekonomiku?: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, *Ekonomika, právo, politika*, č. 71/2008

DĚDEK, Oldřich. *Doba eura: úspěchy i nezdary společné evropské měny*. Praha: Linde Praha, 2014. 335 s. Monografie. ISBN 978-80-7201-933-5.

DOSTÁLOVÁ, Růžena, OLIVA, Pavel a VAVŘÍNEK, Vladimír. *Řecko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 146 s. Stručná historie států; sv. 3. ISBN 80-7277-110-8.

DVOŘÁK, Pavel. *Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2008. xx, 343 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-075-1.

ENGLIŠ, Karel. *Krise a ceny: (články z Lidových Novin z r. 1930 I.-III. a 1931 IV.)*. Praha: Fr. Borový, 1931.

Finanční slovník. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1973. 612 s. Edice ekon. slovníků.

FOSTER, John Bellamy a MAGDOFF, Fred. *Velká finanční krize: příčiny a následky*. 1. české vyd. Všeň: Grimmus, ©2009. 156 s. Ekonomie. ISBN 978-80-902831-1-4.

GERŠLOVÁ, Jana a SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin: 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-178-7.

GRAEBER, David. *Dluh: prvních 5000 let*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2012. 416 s. ISBN 978-80-265-0044-5.

GOODWIN, Michael. *Ekonomix: jak funguje (a nefunguje) ekonomika*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2014. 304 s. ISBN 978-80-7432-492-5.

JANČÍK, Drahomír. *Německo a Malá dohoda: hospodářské pronikání Německa do Jugoslávie a Rumunska v první polovině 30. let*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1990. 175 s. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia; 134/1990.

JELÍNEK, Jaroslav, ed. *Ekonomická encyklopedie*. 2., přeprac. vyd. Praha: Svoboda, 1984. 1 sv. Členská knihnice / Nakl. Svoboda.

JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice. I, Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-3893-2.

JÍLEK, Josef, SVOBODOVÁ Jitka, *Účetnictví podle mezinárodních standardů účetního výkaznictví ...*, Praha, Grada, 2011, s. 269 – 270.

KARASOVÁ, Nikola. Řecko. In: KUBÁT, Michal, ed., MEJSTRÍK, Martin, ed. a KOCIAN, Jiří, ed. *Populismus v časech krize*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 227 stran. ISBN 978-80-246-3439-5

KING, Stephen D. *Až dojdou peníze: konec západního blahobytu*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2014. 286 s. ISBN 978-80-7432-493-2.

KLAUS, Václav. *Je to už nebo teprve pět let o počátku řecké krize?* IN: KLAUS, Václav et al. *Pět let řecké krize*. Vydání první. Praha: Institut Václava Klause, 2015. 83 stran. Publikace; č. 17/2015. ISBN 978-80-87806-95-1.

KOHOUT, Pavel. *Dramata a frašky ekonomie: Kohout se ptá Kohouta*. 1. vyd. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011. 179 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-87053-65-2.

KOHOUT, Pavel. *Ďáblův slovník ekonomie a financí*. V Praze: Internet Art, s.r.o., 2014. 233 stran. ISBN 978-80-88062-00-4.

KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: Evropa na cestě do neznáma*. 3., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. 328 s. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-4019-5.

KOHOUT, Pavel. *Investice: nová strategie*. První vydání. Praha: Grada, 2018. 212 stran. ISBN 978-80-271-2101-4.

HOLMAN, Robert, *Finanční turbulence a role centrální banky*. In: HOLMAN, Robert et al. *Americká finanční krize: hrozba pro světovou ekonomiku?: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, *Ekonomika, právo, politika*, č. 71/2008.

HOLMAN, Robert. *Výročí propuknutí Velké hospodářské deprese*. In: HOLMAN, Robert et al. *Velká deprese: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. 110 s. *Ekonomika, právo, politika*, 35/2004. ISBN 80-86547-38-8.

KADEČKOVÁ, Helena. *Dějiny Islandu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 308 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-408-4.

KOVÁŘ, Martin a HORČIČKA, Václav. *Dějiny evropské integrace II*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2006. 2 sv. 159 s.). Dějiny do kapsy; sv. 23/2. ISBN 80-7254-731-3.

HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 765 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-192-1.

JÓN GNARR. *Jak jsem se stal primátorem Reykjavíku a chtěl změnit svět: [poté, co jsem odešel od Björk]*. Hodkovičky [Praha]: Pragma, ©2014. 174 s. ISBN 978-80-7349-413-1.

JOHNSON, Paul. *Dějiny anglického národa*. Překlad Věra Lamperová a Jan Lamper. 2., rev. a opr. vyd., V nakl. Leda vyd. 1. Voznice: Leda, 2012. 463 s. ISBN 978-80-7335-309-4.

KRUGMAN, Paul R. *Návrat ekonomické krize*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. *Moderní dějiny*. ISBN 978-80-7021-984-3.

KRUGMAN, Paul R. *Skoncovat s krizí*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2012. 193 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-294-1.

KRUGMAN, Paul R. *Svědomí liberála: Amerika mezi bohatstvím a chudobou*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. 259 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7429-068-8.

KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*. 2., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2006. xviii, 319 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-455-4.

LEWIS, Michael. *Big short: v útrokách stroje zkázy*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2013. 323 s. ISBN 978-80-7363-487-2.

LEWIS, Michael. *Bumerang: cesta kolem nového třetího světa*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2012. 235 s. ISBN 978-80-7363-418-6.

LEWIS, Michael. *Lhářův poker: vzestup z trosk na Wall Street*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2014. 309 s. ISBN 978-80-7363-591-6.

Malá encyklopedie Evropské unie. Překlad Josef Vošahlík a Alois Mikeščík. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1997. 256 s. ISBN 80-85864-34-7.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2000. 2 sv. (270, 287 s.). ISBN 80-902261-4-0.

PIKORA, Vladimír a ŠICHTAŘOVÁ, Markéta. *Všechno je jinak, aneb, Co nám neřekli o důchodech, euru a budoucnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 224 s. ISBN 978-80-247-4207-6.

REINHART, Carmen M. a ROGOFF, Kenneth S. *Tentokrát je to jinak: osm století finanční pošetilosti*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Argo, Zip; sv. 39. ISBN 978-80-7363-537-4.

REJNUŠ, Oldřich. *Finanční trhy*. 4., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. 760 s. Partners. ISBN 978-80-247-3671-6.

ROUBINI, Nouriel a MIHM, Stephen. *Krizová ekonomie: budoucnost finančnictví v kostce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 295 s. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4102-4.

TAJOVSKÝ, Ladislav. *Hospodářská politika USA mezi světovými válkami*. První vydání. České Budějovice: Kopp, 2014. 207 stran. ISBN 978-80-7232-472-9.

SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. 1. vyd. Praha: 65. pole, 2009. 270 s. ISBN 978-80-903944-3-8.

SINGER, Miroslav a KOLÁŘ, Petr, ed. *Jak shodit kila a oslabit korunu*. 1. vydání. Praha: Presco Group, a.s., 2017. 223 stran. Presco Books. ISBN 978-80-87034-52-1

SMETANOVÁ, Pavla a KOREČEK, Yiannis. *Řecká ruleta: příběhy lidí v nejisté době*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7422-439-3.

STROUKAL, Dominik. *Ekonomické bubliny: kdo je nafukuje, proč praskají a jak v další krizi neztratit vše*. První vydání. Praha: Grada, 2019. 237 stran. ISBN 978-80-271-2194-6.

STONE, Oliver a KUZNICK, Peter J. *Utajené dějiny Spojených států*. Překlad Eva Kadlecová. 1. vydání. Brno: CPress, 2015. 336 stran. ISBN 978-80-264-0812-3.

ŠEDIVÝ, Miroslav. *Krvavá odyssea: řecký boj za nezávislost 1821-1832*. 1. vyd. Praha: Epocha, 2011. 228 s. Polozapomenuté války; sv. 25. ISBN 978-80-7425-087-3.

ŠLOSARČÍK, Ivo. *Irsko a krize: politika a ekonomika Irské republiky v letech 2008-2014 a jejich evropské souvislosti*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 136 stran. ISBN 978-80-246-3151-6.

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Globalizace a krize: souvislosti a scénáře*. 1. vyd. Všeň: Grimmus, 2010. 291 s. ISBN 978-80-87461-01-3.

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona a TSIVOS, Konstantinos. *Řecká tragédie*. Vydání první. Praha: Novela bohémica, 2017. 294 stran. ISBN 978-80-87683-69-9.

TSIVOS, Konstantin. *Zůstali jsme jako vykořeněný strom. Emigrace- repatriace – reemigrace*. IN: KRÁLOVÁ, Kateřina et al. *Vyschly nám slzy--: řečtí uprchlíci v Československu*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2012. 335 s. Bod. ISBN 978-80-7363-416-2.

VAROUFAKĚS, Gianēs. *Globální Minotaurus: Amerika, Evropa, krize a budoucnost globální ekonomiky*. Vyd. 1. V Praze: Rybka, 2013. 276 s. ISBN 978-80-87067-09-3.

WOODS, Thomas E. *Krach: příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhorší*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. PNK; sv. 4. ISBN 978-80-7363-273-1.

Internetové zdroje

AUTOR NEUVEDEN. *Černý scénář: Česko dá líným Řekům 40 miliard!?* [online]. 6.5.2010 [cit. 24.3.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti-zahranici/135700/cerny-scenar-cesko-da-linym-rekum-40-miliard.html>

AUTOR NEUVEDEN. *Benzín zdražil o 1,50 Kč, dovolená až o tři tisíce! Ekonom Ševčík kritizuje ČNB. Co radí lidem?* [online]. 31. 1. 2014 [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti/231521/benzin-zdrazil-o-1-50-kc-dovolena-az-o-tri-tisice-ekonom-sevcik-kritizuje-cnb-co-radi-lidem.html>

AUTOR NEUVEDEN. *Británie znárodní hypoteční banku Northern Rock* [online]. 17. 2. 2008 [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/britanie-znarodni-hypotecni-banku-northern-rock-40187370>

AUTOR NEUVEDEN. *Bývalý řecký ministr dopravy byl odsouzen za korupci* [online]. 28. 7. 2017 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.investicniweb.cz/news-byvaly-recky-ministr-dopravy-byl-odsouzen-za-korupci/>

AUTOR NEUVEDEN. *Ekonomický nečas a selhání diletanty Kalouska. Klaus označil viníky hospodářské krize, ekonomové s ním souhlasí* [online]. 11.10. 2013 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.krajskelisty.cz/praha/2925-ekonomicky-necas-a-selhani-diletanta-kalouska-klaus-oznacil-viniky-hospodarske-krize-ekonomove-s-nim-souhlasí.htm>

AUTOR NEUVEDEN. *Foundation findings Mobility in Europe – The way forward* [online]. [cit. 7.4.2020]. Dostupný na WWW: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2007/03/en/1/ef0703en.pdf

AUTOR NEUVEDEN. *Irové mají nového premiéra, s finančními problémy se utká bývalý učitel* Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/irsky-premier.A110309_163627_zahranicni_ipl [online]. 9. 3. 2011 [cit. 12.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/irsky-premier.A110309_163627_zahranicni_ipl

AUTOR NEUVEDEN. *Island představil plán postupného rušení měnové kontroly* [online]. 25.03.2011 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/303282-island-predstavil-plan-postupneho-ruseni-menove-kontroly/>

AUTOR NEUVEDEN. *Jourová zaútočila na bankéře Singera: ČNB nás připravila o 11 miliard!* [online]. 4. 10. 2014 [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/278106/jourova-zautocila-na-bankere-singera-cnb-nas-pripravila-o-11-miliard.html>

AUTOR NEUVEDEN. *Pět nejrozšířenějších mýtů o Fedu* [online]. 13. 2. 2014 [cit. 1.8.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.investicniweb.cz/2014-2-13-pet-nejrozsiренеjsich-mytu-o-fedu>

AUTOR NEUVEDEN. *Transparency International: Řecko se musí zaměřit na boj proti korupci* Zdroj: <https://eurozpravy.cz/ekonomika/evropa/11465-transparency-international-recko-se-musi-zamerit-na-boj-proti-korupci/> Zdroj: <https://eurozpravy.cz/ekonomika/evropa/11465-transparency-international-recko-se-musi-zamerit-na-boj-proti-korupci/> [online]. 2. 7. 2010 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://eurozpravy.cz/ekonomika/evropa/11465-transparency-international-recko-se-musi-zamerit-na-boj-proti-korupci/>

ps://eurozpravy.cz/ekonomika/evropa/11465-transparency-international-recko-se-musi-zamerit-na-boj-proti-korupci/

AUTOR NEUVEDEN. *Utráčením proti krizi: Česko připravuje po úspěšném irském vzoru investiční fond* [online]. 25. 8. 2019 [cit. 12.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.byznysnoviny.cz/2019/08/20/utracenim-krizi-cesko-pripravuje-uspesnem-irskem-vzoru-investicni-fond/>

AUTOR NEUVEDEN. *Začal soud s islandským expremiérem* [online]. 24. 4. 2012 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.severskelisty.cz/udalost/uda0748.php>

BERKA, Vojtěch. *Island se zbavuje posledních regulačních pout z dob krize* [online]. 13. 3. 2017 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.ecofin.cz/clanek/11141/island-se-zbavuje-poslednich-regulacnich-pout-z-dob-krize>

BLÁHA, Petr. *Pokus o omezení pravomocí prezidenta Islandu v „nové ústavě“* [online]. 2015 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.cejop.cz/wp-content/uploads/2016/04/2015_Vol-01_No-02_Art-03_Blaha_Island.pdf

BYDŽOVSKÁ, Marie. *Analýza problémů irských bank* [online]. 25.02.2013 [cit. 10.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/analyza-problemu-irskych-bank>

BYDŽOVSKÁ, Zuzana. *Irská cesta z krize: IT a internet* [online]. 2. 6. 2011 [cit. 12.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.euroskop.cz/9003/19068/clanek/irska-cesta-z-krize-it-a-internet/>

COLEMAN, Jasmine. *Greek bailout talks: Are stereotypes of lazy Greeks true?* [online]. 10. 3. 2015 [cit. 28.7.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.bbc.com/news/world-europe-31803814>

České národní banky *Kritéria konvergence* [online]. [cit. 1.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/mezinarodni-vztahy/hospodarska-a-menova-politika-v-eu/-kriteria-konvergence/

DUBSKÁ, Drahomíra. *Dopady světové finanční a hospodářské krize na ekonomiku České republiky* [online]. 15. 11. 2010 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/dopady-svetove-financni-a-hospodarske-krize-na-ekonomiku-ceske-republiky-n-rlar44vims>

DEYL, Daniel. *Příběh o dvou hříšnicích. Jak banka Goldman Sachs pomáhala Řekům lhát* [online]. 23. 8. 2015 [cit. 1.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.euro.cz/archiv/pribeh-o-dvou-hrisnicich-jak-banka-goldman-sachs-pomahala-rekum-lhat-1217073>

FRANCOVÁ, Olga. *Vrátí se keltský tygr?* [online]. 25.02.2013 [cit. 11.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.iir.cz/article/vrati-se-keltsky-tygr>

HAMPL, Mojmír. *Zítřka bude hustě sněžit: Viceguvernér ČNB Mojmír Hampl o blížící se krizi* [online]. 9.10.2017 [cit. 24.7.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/82375/zitra-bude-huste-snezit-viceguverner-cnb-mojmir-hampl-o-blizici-se-krizi.html>

HOLANOVÁ, Tereza. *Euro ohrožují prasata: Portugalsko, Itálie, Řecko a Španělsko* [online]. 16. 2. 2010 [cit. 27.3.2020]. Dostupný na WWW: https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/euro-ohrozuji-prasata-portugalsko-italie-recko-a-spanelsko.A100215_163527_eko-zahranicni_hol

Island: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled [online]. 16. 12. 2019 [cit. 13.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.businessinfo.cz/navody/island-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-prehled/?utm_source=rss&utm_medium=web&utm_content=teritorialni-informace-101&utm_campaign=rss_portal

KENETY, Brian. *Budou evropské politiky soudit stejně jako toho islandského?* [online]. 24.3.2012 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/budou-evropske-politiky-soudit-stejne-jako-toho-islandskeho.A120315_002821_pozice_60311

KIRBY, Peadar; THORHALLSSON, Baldur. *Financial crises in Iceland and Ireland: Does EU and Euro membership matter* [online]. September 2012 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.researchgate.net/publication/254393299_Financial_Crises_in_Iceland_and_Ireland_Does_European_Union_and_Euro_Membership_Matter

KLAUS, Václav. *Kdy zkrachuje eurozóna?* [online]. 23.04.2010 [cit. 6.4.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Klaus-Kdy-zkrachuje-eurozona-163920>

KOREČEK, Yiannis. *10 let krize: Řecko "slaví" jubileum nejhorší ekonomické katastrofy v dějinách* [online]. 8.11. 2019 [cit. 30.10.2020]. Dostupný na WWW: <http://mygreekconsultant.com/10-let-krize-recko-slavi-jubileum-nejhors-i-ekonomicke-katastrofy-v-dejinach/>

KOREČEK, Yiannis. *Ekonomické vyhlídky: Řecko skončilo v rekordním primárním přebytku* [online]. 25 ledna, 2020 [cit. 4.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://mygreekconsultant.com/ekonomika-ekonomicke-vyhli-dky-recko-skoncilo-v-rekordnim-primarnim-prebytku/>

KOUBOVÁ, Kateřina. *Řecké manipulace statistik ohroží pověst eura i celé Evropy* [online]. 25. 1. 2010 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: http://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/recke-manipulace-statistik-ohrozuj-i-povest-eura-i-cele-evropy.A100124_201717_eko_euro_abr

KRÁLOVÁ, Kateřina. *Role tzv. "cizího faktoru" Řecká krize v historickém kontextu mezinárodní politiky* [online]. 2011 [cit. 9.10.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.iir.cz/article/role-tzv-ciz-iho-faktoru-recka-krize-v-historickem-kontextu-mezinarodni-politiky>

KUBEŠ, Tomáš. *Islandský blog – Islandská ekonomická krize* [online]. 08. 10. 2008 [cit. 16.11.2020]. Dostupný na WWW: http://www.tomaskubes.net/IS_blog/data/blog_2008-10-08.xml

KUBEŠ, Tomáš. *Island a ekonomická krize II – dopady a analýza* [online]. 31. 11. 2008 [cit. 16.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.tomaskubes.net/download/island-ekonomicka-krize.pdf>

KUDIS, Thomas. *Výročí pádu vojenské junty v Řecku. V čem je poučení pro naši budoucnost?* [online]. 24. 7. 2017 [cit. 16.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://plus.rozhlas.cz/thomas-kulidakis-vyroci-padu-vojenske-junty-v-recku-v-cem-je-pouceni-pro-nasi-6514238>.

LANE, Philip. *The Irish Crisis* [online]. February 2011 [cit. 11.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ideas.repec.org/p/iis/dispa/iiisd356.html>

LEIEROVÁ, Martina. *PAVEL KOHOUT: IRSKO BUDE JEN TĚŽKO SPLÁCET* [online]. 23. 11. 2010 [cit. 12.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://finmag.penize.cz/ekonomika/263958-pavel-kohout-irsko-bude-jen-tezko-splacet>

LIZCOVÁ, Zuzana. *Reparace Řecku za nacistickou okupaci: Peníze, nebo jen gesto?* [online]. 17.4.2015 [cit. 19.10.2020]. Dostupný na WWW: https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/reparace-recku-za-nacistickou-okupaci-penize-nebo-jen-gesto.A150415_171819_pozice-tema_lube

LUNGOVÁ, Miroslava. *Hospodářská krize 2008 - 2009: Analýza příčin. E+M Ekonomie a management* 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, roč. 14, 2011, č. 2. s. 25. Dostupné z: http://www.ekonomie-management.cz/download/1346064236_1b84/2011_02_lungova.pdf

MACH, Petr. *Kdy má ČR usilovat o připojení k euro?* [online]. 28.01.2002 [cit. 6.4.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=230>.

MAJER, Robert; KANIOK, Petr. *Příčiny islandské žádosti o vstup do EU: Postupná proměna, nebo náhlý skok?* [online]. 2011 [cit. 19.11.2020]. Dostupný na WWW: https://scholar.google.cz/scholar?cluster=9557273587565818918&hl=cs&as_sdt=0,5&scioldt=0,5

MAŠKARINEC, Pavel. *Obrat vpravo: Islandské parlamentní volby v roce 2013* [online]. Leden 2013 [cit. 18.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.researchgate.net/publication/256988296_Obrat_vpravo_Islandske_parlamentni_volby

MOODY, T. W. a kol. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová a Miloslav Korbělík. 3. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 499 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-179-8.

MUSÍLEK, Petr a kol. *Analýza příčin a důsledků české finanční krize v 90. letech*, Praha 2004, s. 12. [online]. [cit. 30.7.2019]. Dostupný na WWW: https://nb.vse.cz/kbp/text/grant_krize_1a.Pdf

MUSÍLEK, Petr. *Globální finanční krize a institucionální uspořádání finanční regulace* [online]. 2009 [cit. 25.8.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi/cs/archiv/rocnik-2009/prispevky/dokumenty/Musilek.Petr.pdf>

MUSÍLEK, Petr. *Příčiny globální finanční krize a selhání regulace*. In: Český finanční časopis 2008, č. 4, s. 6 – 7. [online]. 2008 [cit. 25.8.2019]. Dostupný na WWW: <https://www.vse.cz/cfuc/cislo.php?lang=cz&cislo=4&rocnik=2008>

Národní protikrizový plán [online]. 18.2. 2009 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/predstavujeme/narodni-protikrizovy-plan.pdf>

NĚMEC, Jan. *Deset let od začátku krize. Evropa se nepoučila, dluhy stále rostou* [online]. 13.9. 2018 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ekonom.cz/c1-66242400-deset-let-od-zacatku-recese-evropa-se-nepoucila-dluhy-stale-rostou>

NĚMEC, Jan. *Jak investovaly české vlády: Nejvíce se utrácelo během hospodářské krize* [online]. 18. 1. 2018 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ekonom.cz/c1-66019890-vladni-investice-nejvic-se-utracelo-behem-krize>

Reakce měnové politiky na dopady světové finanční a hospodářské krize [online]. [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/7_cilovani_inflace/3_reakce_menove_politiky_na_dopady_svetove_financni_a_hospodarske_krize/index.html

REJNUŠ, Oldřich. *Globální finanční krize“ a její hodnocení z hlediska budoucího vývoje světové ekonomiky. Trendy ekonomiky a managementu* [online]. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská, 2009, III(5), 42. [cit. 2019-08-27]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11012/19983>

REICH, Robert B. *Goldmanův řecký gambit* [online]. 19.07.2015 [cit. 1.11.2020]. Dostupný na WWW: <http://e-republika.cz/article3225-Goldman%C5%AFv-%C5%99ecky-gambit>

RIDVANOVA, Jana. *Švihlíková: Řešení krize je v rámci daného systému nemožné* [online]. [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://denikreferendum.cz/clanek/7953-svihlikova-reseni-krize-je-v-ramci-daneho-systemu-nemozne>

RIBSTEIN, Larry E.. *Bubble laws* [online]. 2003 [cit. 30.7.2019]. Dostupný na WWW: <https://houstonlawreview.org/article/4884>

SMETANA, Pavla. *Řecká byrokracie (Jak jsme Ofelii chtěli vyřídít pas)* [online]. 24.5.2006 [cit. 23.10.2020]. Dostupný na WWW: <http://www.ostrovanka.cz/recka-byrokracie/>

SLANÝ, Martin. *Jakou ekonomiku zdědil Trump?* [online]. 25. 2. 2017 [cit. 4.10.2019]. Dostupný na WWW: <https://ekonomickydenik.cz/blog/jakou-ekonomiku-zdedil-trump/>

SINGER, Miroslav. *Česká ekonomika a krize* [online]. 2010 [cit. 2.8.2019]. Dostupný na WWW: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/singer_20100409_conseq.pdf

SWAMINATHAN, Swaminathan. *Too small is 'too big' to fail* [online]. 25.1. 2011 [cit. 29.3.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.thehindubusinessline.com/todays-paper/Too-small-is-Isquotoo-big-to-fail/article20041553.ece>

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Asymetrie eurozóny -- a jak z toho ven?* [online]. 14. 11. 2011 [cit. 6.4.2020]. Dostupný na WWW: <https://blisty.cz/art/60965-asymetrie-eurozony-a-jak-z-toho-ven.html>

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Dopady řecké krize na eurozónu* [online]. 2010 [cit. 30.3.2020]. Dostupný na WWW: <https://docplayer.cz/1473803-Dopady-recke-krize-na-eurozonu.html>

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Proč se Francie a Německo nemohou shodnout na reformě eurozóny* [online]. 21. 5. 2018 [cit. 1.4.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.euro.cz/byznys/ilona-svihlikova-proc-se-francie-a-nemecko-nemohou-shodnout-na-reforme-eurozony-1406252>

TSIVOS, Kostas. *Řecko: z ekonomické krize do politické nevolnosti* [online]. 2011 [cit. 11.10.2020]. Dostupný na WWW: https://www.dokumenty-iir.cz/MP/MP09_11.pdf

VEJVODOVÁ, Alžběta. *10 největších omylů mocných v pětiletce krize* [online]. 13. 9. 2013 [cit. 21.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/1075420-10-nejvetsich-omylu-mocnych-v-petiletce-krize>

VACKOVÁ, Anna. *Singer je centrálním bankéřem roku. Za oslabení koruny* [online]. [cit. 22.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.e15.cz/byznys/finance-a-bankovnictvi/singer-je-centralnim-bankerem-roku-za-oslabeni-koruny-1050219>

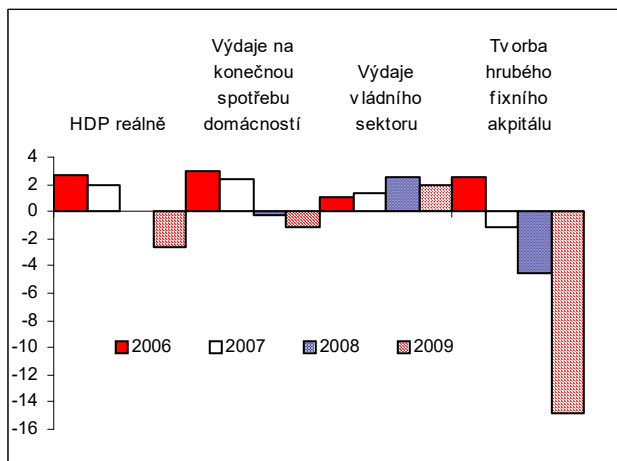
VOSÁHLO, Jakub. *Řecko bylo v podstatě přepadeno a oloupeno, říká sociolog Hampl. EU se prý ke všem chudým zemím chová bezohledně a arogantně* [online]. 12.07.2015 [cit. 25.10.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Recko-bylo-v-podstate-prepadeno-a-oloupeno-rika-sociolog-Hampl-EU-se-pry-ke-vsem-chudym-zemim-chova-bezohledne-a-arogantne-383544>

WEINER, Jakub. *Run na banku Northern Rock jako případová studie krizového managementu* [online]. 17. 11. 2013 [cit. 28.9.2019]. Dostupný na WWW: <http://www.sekuritaci.cz/run-na-banku-northern-rock-jako-pripadova-studie-krizoveho-managementu/>

ZELENÝ, Milan. *Geneze krize* [online]. [cit. 29.8.2019]. Dostupný na WWW:
<http://www.milanzeleny.com/cs-CZ/stranky/1/-/0/70/geneze-krize>

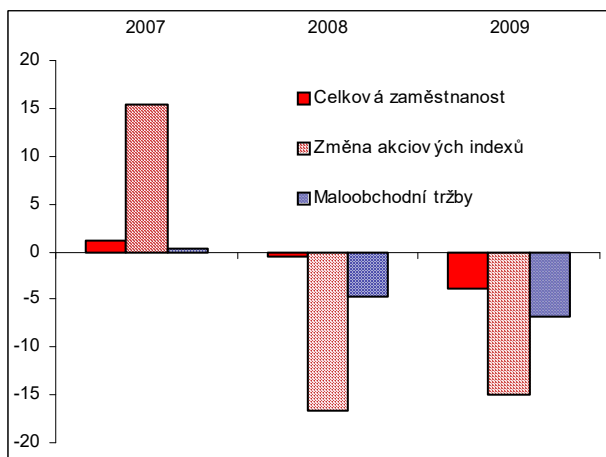
Přílohy

Graf 1: Vývoj HDP v USA a jeho komponent (reálně v y/y%)

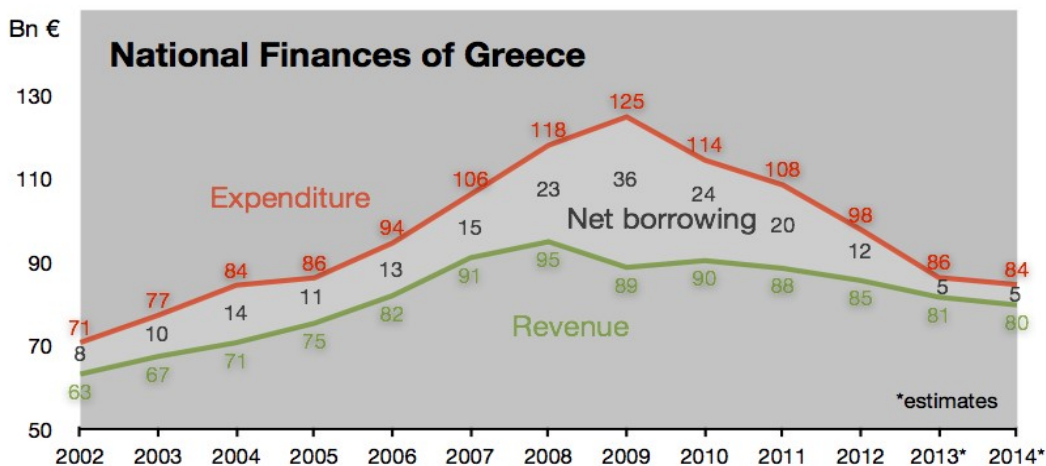
(Převzato: DUBSKÁ, Drahomíra. *Ekonomika USA a změny vyvolávající globální krizi* [online]. [cit. 26.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/dopady-svetove-financi-a-hospodarske-krize-na-ekonomiku-ceske-republiky-n-rlar44vims>)

Graf 2: Vývoj vybraných ekonomických charakteristik v USA (y/y v %)

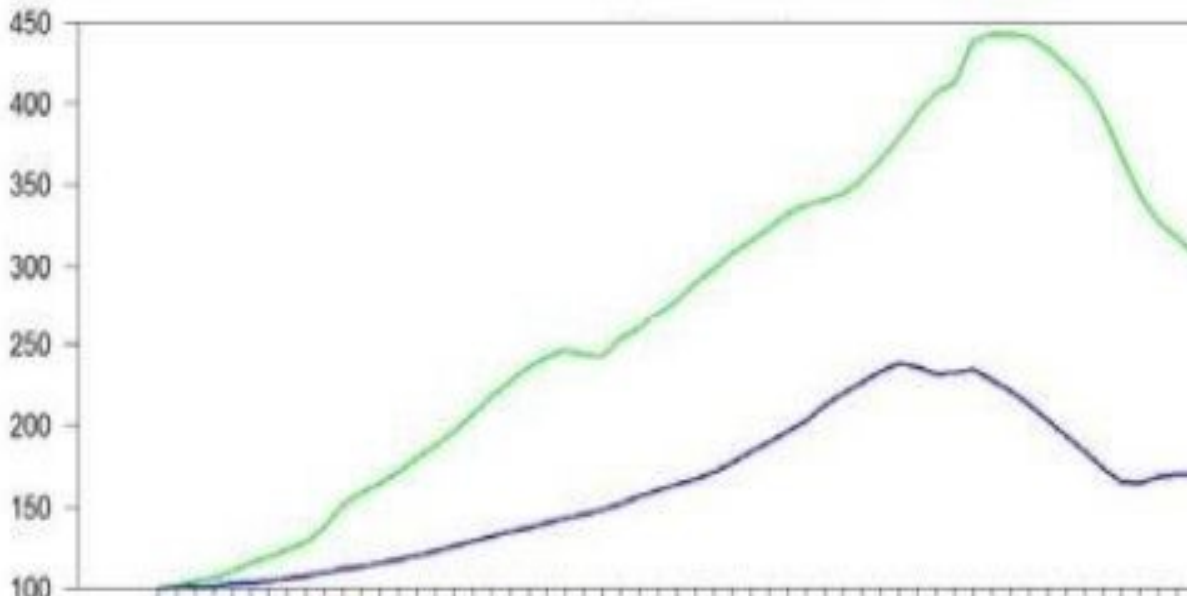
(Převzato: DUBSKÁ, Drahomíra. *Ekonomika USA a změny vyvolávající globální krizi* [online]. [cit. 26.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/dopady-svetove-financi-a-hospodarske-krize-na-ekonomiku-ceske-republiky-n-rlar44vims>)

Graf 3: Příjmy (zeleně) a výdaje (červeně) řeckého státního rozpočtu a výše deficitů (v miliardách eur)

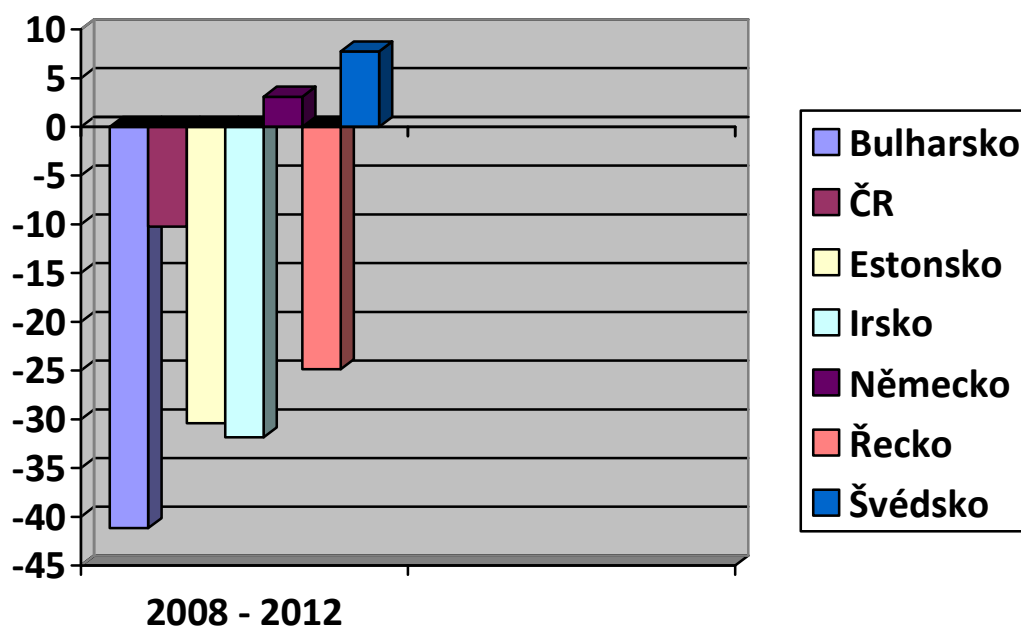
(Převzato:AUTOR NEUVEDEN. *Dluhová krize v Řecku* [online]. [cit. 26.11.2020]. Dostupný na WWW: https://cs.wikipedia.org/wiki/Dluhov%C3%A1_krize_v_%C5%98ecku#/media/Soubor:Greece_-_Public_revenue_vs_expenditure.png)

Graf 4: Vývoj cen nemovitostí v Irsku a USA v (tis. eur)

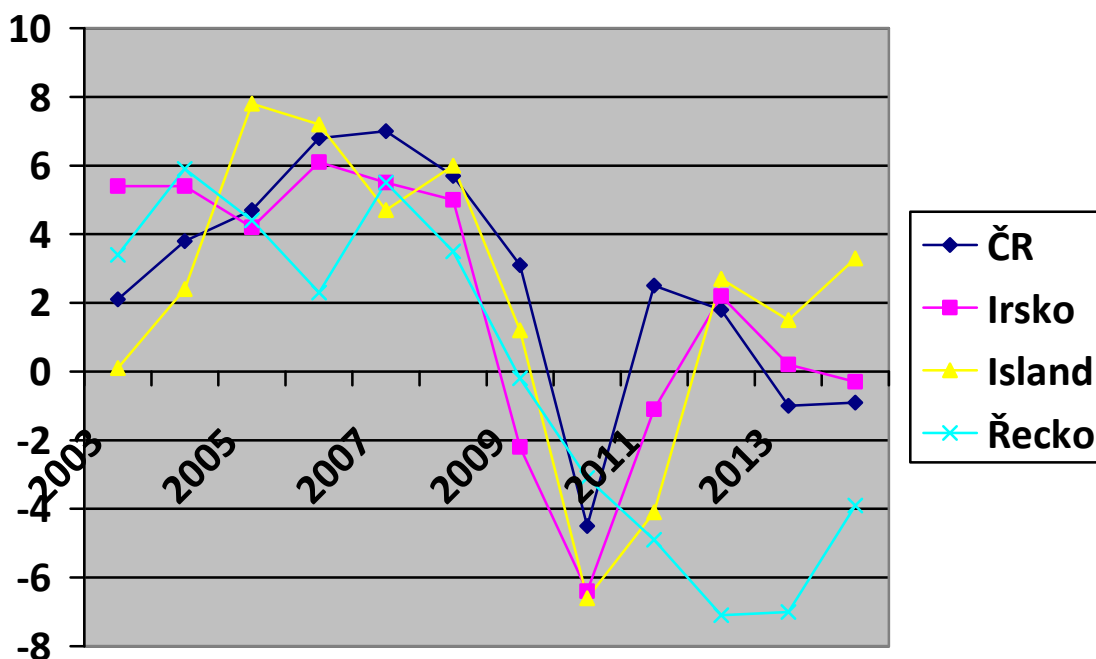
(Převzato:AUTOR NEUVEDEN. *Irsko a finanční krize: Propadly ceny nemovitostí a lidé nesplácejí hypotéky* [online]. [cit. 26.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.hypoindex.cz/clanky/irsko-a-financi-krize-propadly-ceny-nemovitosti-a-lide-nesplaceji-hypoteky/>)

Graf 5: Reálná změna cen bytových nemovitostí v EU v letech 2008 - 2012 v (%)

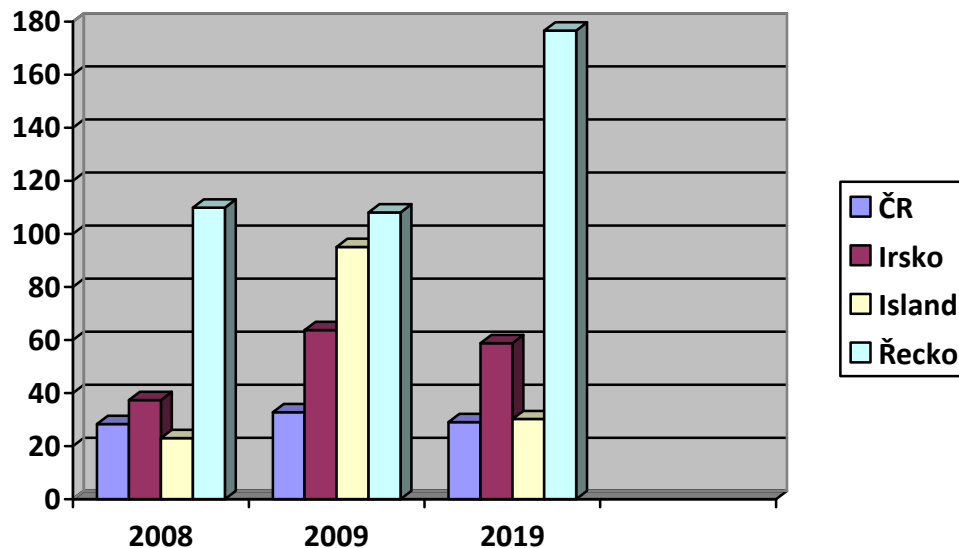
(Vlastní zpracován, zdroj dat:AUTOR NEUVEDEN. *Realitní krize: Kdo přežil nejlépe a kdo na ni doplatil?* [online]. [cit. 26.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.hypoindex.cz/clanky/realitni-krize-kdo-prezil-nejlepe-a-kdo-na-ni-dopltil/>)

Graf 6: Růst HDP ve vybraných zemích (v %)

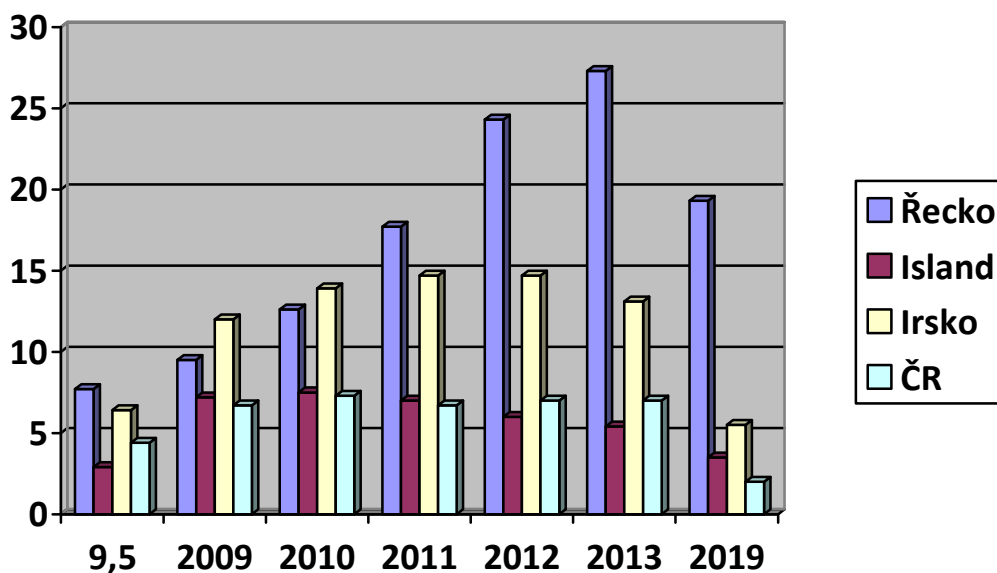
(Vlastní zpracování, zdroj: Eurostat a OECD ilibrary)

Graf 7: Veřejný dluh ve vybraných zemích (v % k HDP)

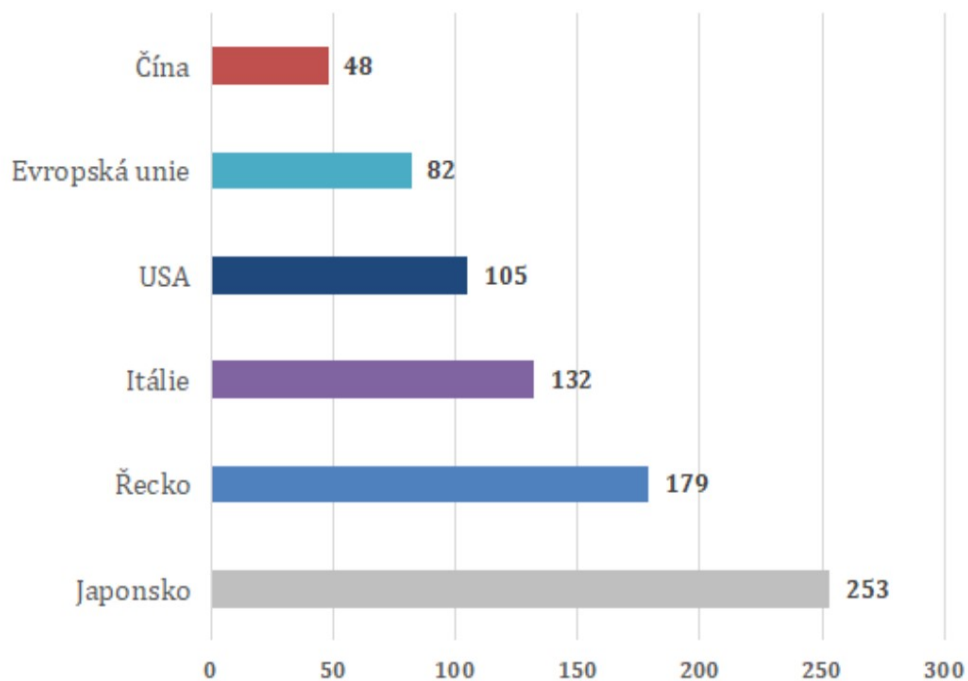
(Vlastní zpracování, zdroj: Eurostat a OECD ilibrary)

Graf 8: Míra nezaměstnanosti ve vybraných zemích (v %)

(Vlastní zpracování, zdroj: Eurostat a OECD ilibrary)

Graf 9: Poměr zadlužení vůči HDP (v %) v roce 2018

(Převzato: THURNA, Tomáš; LAJSEK, Petr. *Globální finanční krize - 10 let poté (3.díl) Co způsobí další krizi?* [online]. [cit. 26.11.2020]. Dostupný na WWW: <https://www.colosseum.cz/blog/vzdelavani/globalni-financni-krize-10-let-pote-3.dil-co-zpusobi-dalsi-krizi.html>)